

Hrvatska na početku demokratskih promjena u pisanju "Glasa Istre" i trćanskog " Il piccolo"

Vlačić, Deni

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:998155>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

DENI VLAČIĆ

HRVATSKA NA POČETKU DEMOKRATSKIH PROMJENA U PISANJU

„GLASA ISTRE“ I TRŠĆANSKOG „IL PICCOLA“

Diplomski rad

Pula, veljača 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

DENI VLAČIĆ

HRVATSKA NA POČETKU DEMOKRATSKIH PROMJENA U PISANJU

„GLASA ISTRE“ I TRŠĆANSKOG „IL PICCOLA“

Diplomski rad

JMBAG: 0303006712, redoviti student

Studijski smjer: Povijest

Predmet: Ostvarenje suvremene hrvatske države

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: prof. dr. sc. Nevio Šetić

Pula, veljača 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za magistra _____ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

Uvod – metodologija rada	6
Uvodna razmatranja	6
Velikosrpska politika.....	8
Godina 1990.....	10
Višestranačje.....	11
14. izvanredni kongres Saveza komunista Jugoslavije	12
Osnivanje prve srpske političke stranke u Hrvatskoj.....	16
Razoružanje Teritorijalne obrane	25
Prvi višestranački izbori	28
Prvi višestranački Sabor 1990.....	33
Donošenje Ustava Republike Hrvatske.....	36
Godina 1991.....	41
Oružani sukobi u Pakracu	43
Krvavi Uskrs.....	46
Ubojstvo hrvatskih policajaca u Borovu Selu	51
Referendum za samostalnu i suvremenu Hrvatsku	56
Osnivanje i prestrojavanje ZNG-a (stvaranje Oružanih snaga Republike Hrvatske).....	57
Proglašenje suvremene i samostalne Republike Hrvatske.....	61
Druga polovica 1991.	64
Godina 1992.....	66
Vanceov plan (plan mirovne operacije Ujedinjenih naroda u Jugoslaviji).....	68
Međunarodno priznanje	74
Godina 1993.....	83
Zaključak	85
Literatura	88
Sažetak	92
Summary.....	92
Ključne riječi	93
Key words	93

Uvod – metodologija rada

Naziv mojeg diplomskog rada je *Hrvatska na početku demokratskih promjena u pisanju Glasa Istre i tršćanskog Il Piccola*. Na odabir ove teme potaknula me želja za detaljnijim poznavanjem hrvatske povijesti od 1990. do 1993. godine. Ovaj rad temeljio se na istraživanju dnevnih novina *Glasa Istre* i tršćanskog *Il Piccola*. Pri istraživanju se nisam suočio sa preprekama. Dapače, *Il Piccolo* je dostupan u Državnom arhivu u Trstu, dok sam *Glas Istre* istraživao u Sveučilišnoj knjižnici u Puli. Prije početka iščitavanja spomenutih medija pitao sam se, u kojim ću novinama naići na suprotne zaključke, no takvih nije bilo. Štoviše, spomenuti mediji donosili su slične, ako ne i identične zaključke.

Ovaj rad podijelio sam na pet poglavlja, dok je svako poglavlje popraćeno s više potpoglavlja. Uvodni dio rada koncipirao sam isključivo na informacijama vezanim uz velikosrpsku politiku aktualiziranu od strane političkog vodstva Srbije na čelu sa Slobodanom Miloševićem. Nakon uvodnog dijela, kronološkim redom obradio sam događaje opisanim na stranicama *Glasa Istre* i *Il Piccola*. Među takvim događajima ističu se: 14. izvanredni kongres Saveza komunista Jugoslavije, prvi višestranački izbori, prvi višestranački Sabor, donošenje Ustava Republike Hrvatske, oružani sukobi u Pakracu, Krvavi Uskrs, ubojstvo hrvatskih policajaca u Borovu Selu, referendum za samostalnu i suvremenu Hrvatsku, stvaranje Oružanih snaga Republike Hrvatske, proglašenje suvremene i samostalne Republike Hrvatske, Vanceov plan, međunarodno priznanje te operacija *Gusar*.

Uvodna razmatranja

Domovinski rat je razdoblje novije hrvatske povijesti od 1991. do 1995. godine. U širem smislu obuhvaća razdoblje koje je neposredno prethodilo otvorenoj srpskoj agresiji, od ljeta 1990. do mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja 1998. godine u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. Sve do proglašenja suvremene i samostalne države, Hrvatska se nalazila unutar Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Federacija je predstavljala konglomerat nacija, jezika, kultura i religija sa Beogradom, kao glavnim gradom. U trenutku raspada 1991. imala je oko dvadeset tri i pol milijuna stanovnika. Ustavno je bila definirana kao federacija šest republika i

dviju autonomnih pokrajina. Činilo ju je šest naroda: Srbi, Hrvati, Muslimani, Slovenci, Makedonci i Crnogorci te narodnosti od kojih su Albanci bili najbrojniji.

Domovinskom ratu prethodila je pobuna dijela srpskog pučanstva u Hrvatskoj, koja je izbila u kolovozu 1990. godine. Takvo stanje dovelo je do toga da se u većem dijelu srpskog naroda na prostoru cijele Jugoslavije razvio nacionalistički pokret vođen od srpskih političara. Velikosrpski nacionalizam je svog glavnog protagonista dobio na osmoj sjednici CK SK Srbije u rujnu 1987., kada je na čelo CK SK Srbije došao Slobodan Milošević. On je sa Savezom komunista Srbije krenuo u otvoreni sukob s ostalim jugoslavenskim republikama. Oduzimanjem autonomije pokrajinama bila je zadaća visoko na ljestvici prioriteta u Miloševićevom političkom programu i čvrsto povezana s njegovom ambicijom da postane vođa srpske nacije, a ne srpske republike. Od jeseni 1987., Milošević postaje najjača politička ličnost u Srbiji. Svoju poziciju učvršćuje u proljeće 1988., kada uspijeva ishoditi smjenjivanje svog dotadašnjeg zaštitnika Ivana Stambolića s položaja predsjednika Predsjedništva SR Srbije, a kojeg je, 12 godina kasnije, po svemu sudeći, dao i ubiti.¹ Milošević je politički plan podijelio na dva dijela. Prvi dio odnosio se na ukidanje autonomije pokrajina, a drugi na stvaranje Velike Srbije. Okrenuo se protiv Hrvatske i Slovenije te je na velikim mitinzima huškao narod pokušavajući prekrojiti povijesne granice Hrvatske i Slovenije.

U svojim nastojanjima Srbija se najviše oslanjala na saveznu vojsku, u kojoj su Srbi tradicionalno bili natprosječno zastupani. Postupna preobrazba JNA u srpsku vojsku započela je prije višestranačkih izbora 1990. godine. U vrijeme održavanja izbora, JNA oduzela je oružje namijenjeno Teritorijalnoj obrani koja je bila u nadležnosti republika. Nakon razoružanja TO započela je oružana agresija na Hrvatsku, započeli su prvi oružani sukobi i pale su prve ljudske žrtve. Otvorena agresija na Hrvatsku završila je potpisivanjem primirja između JNA i hrvatskih snaga početkom 1992. godine. Primirje je bio preduvjet za početak mirovne operacije u Hrvatskoj.

¹ Dana 25. kolovoza 2000., mjesec dana prije izvanrednih izbora za predsjednika Savezne Republike Jugoslavije na kojima se namjeravao kandidirati, Ivan Stambolić otet je u Beogradu. Njegovi posmrtni ostaci pronađeni su 28. ožujka 2003. u Vojvodini. Smatra se kako je ubojstvo naredio Slobodan Milošević, a izvršili su ga pripadnici Jedinice za specijalne operacije MUP-a Srbije.

Velikosrpska politika

Prema popisu stanovništva iz 1981. u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj živjelo je 11,5% Srba, koji su činili većinu u 11 općina. Te su općine bile Donji Lapac, Gračac, Korenica, Vojnić, Vrginmost, Dvor, Glina, Kostajnica, Benkovac, Obrovac i Knin. Deset godina kasnije, 1991. postotak srpskog stanovništva u Hrvatskoj ostao je približno isti.²

Oružanom agresijom na Republiku Hrvatsku srbijanska politička, vojna, crkvena i intelektualna elita nastojala je oživotvoriti dvostoljetni velikosrpski ekspanzionistički program te ostvariti najvažniji cilj rata – povezivanje „svih srpskih zemalja“ i stvaranje velike srpske države.³ O tome zorno potvrđuju i riječi tadašnjeg srpskog političara Vojislava Šešelja: *Srpska radikalna stranka i Srpski četnički pokret smatraju da u granice te slobodne i nezavisne srpske države treba da uđu, pored današnje, sužene srpske federalne jedinice i srpska Makedonija, srpska Crna Gora, srpska Bosna i Hercegovina, Dubrovnik, srpska Dalmacija, srpska Lika, Banija i Kordun, srpska Slavonija i Baranja. Mi smatramo da su zapadne granice srpske države omeđene linijom Karlobag-Ogulin-Karlovac-Virovitica.*⁴ Drugim riječima, srbijansko vodstvo odlučuje da Srbi u Hrvatskoj moraju preuzeti nadzor nad dijelovima hrvatskog teritorija.⁵ Spomenuti sveučilišni nastavnik i doktor znanosti, Šešelj u razgovoru za beogradski *Intervju* 7. lipnja 1991. izjavio je da njegove snage *neće ubijati Hrvate noževima, nego će im vaditi oči zahrđalim žlicama, pa će žrtve umrijeti od tetanusa.*⁶

Kroz dezintegraciju SFRJ, političko vodstvo Srbije na čelu sa Slobodanom Miloševićem aktualiziralo je i velikosrpsku politiku, prozvavši na borbeno okupljanje svih Srba. Manipulirajući s položajem srpskog naroda u Hrvatskoj, ono je potkraj srpnja i u kolovozu 1990. potaknulo pobunu srpskih ekstremista, koji su 30. rujna 1990. proglasili „autonomiju srpskog naroda“ (tzv. SAO Krajina), a 21. prosinca

² <https://regskordinator.files.wordpress.com/2013/06/3-sagata-ivan-balvan-revolucija.pdf>

³ Dražen Živić, Nenad Pokos, *Demografski gubitci hrvatske vojske tijekom Domovinskog rata kao odrednica depopulacije Hrvatske (1991.-2001.)*, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, br. 4-5, Zagreb 2004., 728.

⁴ Stanko Žuljić, *Srpski etnos i velikosrpstvo*, AGM, Zagreb, 1997.

⁵ Nikica Barić, *Je li 1995. godine Hrvatska počinila „etničko čišćenje Srba?“*, Časopis za suvremenu povijest 36, br. 2, Zagreb 1996, 441.

⁶ Davorin Rudolf, *Rat koji nismo htjeli – Hrvatska 1991.*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 70.

Srpsku autonomnu oblast Krajinu, za koju su 1. travnja 1991. objavili da se odvaja od Hrvatske i priključuje Srbiji. No, krenimo redom.

Prvi politički program Velike Srbije, pod nazivom *Načertanije*, donio je srpski političar, državnik i začetnik velikosrpske ideologije Ilija Garašanin. Mala knjižnica koju je Garašanin 1844. godine predao srpskom knezu Aleksandru Karađorđeviću predstavljala je jedan od temeljnih dokumenata srpske povijesti 19. stoljeća kojim se isključivala ideja o zajedničkoj državi Južnih Slavena, a zastupala ideja obnove srpske države temeljene na državnom i povijesnom pravu te srednjovjekovnoj tradiciji. Tajni plan vanjske i unutarnji politike Kneževine Srbije javnosti je postao dostupan zahvaljujući M. Vukičeviću koji ga je 1906. godine objavio pod naslovom *Program spoljne politike Ilije Garašanina na koncu 1844. godine*.⁷ Velikosrpske težnje u vrijeme monarhističke Jugoslavije bile su zadovoljene time što je prevlast Srba u toj državi učinila tu državu na svoj način Velikom Srbijom. Postojale su tendencije da Srbi u socijalističkoj Jugoslaviji nametnu svoju prevlast. Već je najutjecajniji komunistički prvak u socijalističkoj Hrvatskoj Vladimir Bakarić podsjećao da je velikosrpska politika velika opasnost za stabilnost jugoslavenske federacije. Nakon objavljivanja Memoranduma SANU 1986. godine broj pristaša velikosrpske politike se naglo povećao.⁸ Memorandum predstavlja strateški program srpske inteligencije kojim je odredio smjer rješenja srpskog pitanja u okviru SFRJ. U njemu se iznose teze poput onih da se granice Srbije moraju prekrajati jer nisu u skladu sa srpskim etničkim područjem. Neosporan je utjecaj ideja sadržanih u *Memorandumu* na tadašnjeg srbijanskog komunističkog čelnika Slobodana Miloševića i srpsku politiku s kraja 80-ih godina čije je provođenje rezultiralo ratom u Sloveniji, Hrvatskoj, BiH i na Kosovu.⁹ Sam Milošević se tijekom nemira na Kosovu obratio okupljenim Srbima ovim riječima: *Nitko ne sme da vas bije*, da bi samo pet mjeseci nakon toga svrgnuo s vlasti svojeg dotadašnjeg mentora Ivana Stambolića, čije je ubojstvo, kako se opravdano sumnja, kasnije sam naredio. Kako bi uspio u stvaranju Jugoslavije pod srpskom dominacijom, Milošević preuzima kontrolu nad medijima i organizira vojnu agresiju na Sloveniju, Hrvatsku i BiH. S obzirom na rezultate njegove

⁷ Zvonimir Despot, Danijel Tatić, *Ideja Velike Srbije – od Ilije Garašanina do Tomislava Nikolića*, Večernji list, Zagreb, 2012., 13.

⁸ Nevio Šetić, *Ostvarenje suvremene hrvatske države*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 193.

⁹ Z. Despot, D. Tatić, n. dj., 44.

zločinačke politike, 225 tisuća ubijenih, više od dva milijuna izbjeglih te više od milijun uništenih domova, Slobodan Milošević dobiva nadimak *Balkanski krvnik*.¹⁰

Prvo otvoreno iskazivanje srpske pobune protiv hrvatske države dogodilo se u Kninu 28. veljače 1989., kada je organiziran miting na kojem se skupilo više tisuća osoba, među kojima i radnici Tvornice vijaka. Na ovom se mitingu, kojeg je organizirao Jovan Opačić, otvoreno govorilo o neslaganju s mišljenjem Slovenije i Hrvatske o aktualnoj albanskoj krizi. Sljedeći događaj koji upućuje na svrstavanje hrvatskih Srba bilo je obilježavanje 600. godišnjice Kosovske bitke u dalmatinskom Kosovu, pokraj crkvice Lazarica, koje se održalo 9. srpnja 1989. godine. Ta je obljetnica iskorištena kao sredstvo okupljanja i jačanja srpskoga stanovništva u Hrvatskoj i davanja potpore Slobodanu Miloševiću. Na skupu su viđene parole „*Slobodane, čekamo te, hoćemo ravnopravnost u SR Hrvatskoj*“, „*Sloboda ćirilici*“, a bilo je i četničkih simbola te zastava Srbije i Srpske pravoslavne crkve.¹¹

Godina 1990.

Deset godina u jednoj. To bi bio najkraći rezime 1990. godine u kojoj se više toga promijenilo nego u desetljeće unazad. Bila je to godina velikih i povijesnih promjena u Hrvatskoj. Događaji koji su označili godinu 1990. po svom značenju ušli su u povijesne čitanke, kako u Europi, tako i kod nas. U dugotrajnu i infarktenu 1990. godinu Jugoslavija je ušla konvertibilno zahvaljujući „čovjeku koji Jugoslaviji vraća nadu“, Anti Markoviću. U nekad sanjanim „duty free shopovima“, nazvanim „djutići“, kupovalo se za dinare do tada nedostižne stvari. Statusni simboli pomoraca, liječnika i dobro stojećih poput „original“ whiskeya i „original“ tvrdopakiranih cigareta, postale su u devedesetoj konfekcija dostupna svima. S galopirajućom inflacijom nestalo je „crnog“ tržišta novca, a kada se išlo u Trst nije se više povlačilo za rukav susjede već bankare. Raskid s 1989. bio je drastičan. O tome svjedoči i posljednji broj *Glasa Istre* koji je bio ujedno i prvi u 1990. sa cijenom od 50 tisuća dinara. Već sljedeći broj vrijedio je četiri dinara. Jedan otad novi dinar vrijedio je dotadašnjih 1.000 starih dinara.

¹⁰ Z. Despot, D. Tatić, n. dj., 186.

¹¹ <https://regskordinator.files.wordpress.com/2013/06/3-sagata-ivan-balvan-revolucija.pdf>

Višestranačje

Godina 1990. najvažnija je godina u životu današnje Republike Hrvatske. Prvi višestranački parlamentarni izbori održani u Hrvatskoj bili su oni za Sabor Socijalističke Republike Hrvatske, današnji Hrvatski sabor. Tada je Hrvatska još bila u sastavu bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i stoga prvi izbori imaju veliku važnost, posebice zbog događanja koja su uslijedila. Na izbornim listićima kao kandidati za predstavnike građana Hrvatske našle su se sljedeće stranke: Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), Hrvatska seljačka stranka (HSS), Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena (SKH-SDP) i Socijalistička stranka Hrvatske (SSH) te Koalicija narodnog sporazuma (KNS) koju su činile sljedeće stranke: Hrvatski socijalno-liberalni savez (HSL) ¹², Socijaldemokratska stranka Hrvatske (SDSH), Hrvatska kršćansko-demokratska stranka (HKDS), Hrvatska demokratska stranka (HDS) te nestranačke osobe Savka Dabčević-Kučar, Miko Tripalo i drugi. ¹³ No, prije o samim izborima vratimo se nekoliko koraka unatrag. U nizu dramatičnih događaja, izuzetnu važnost imaju međunarodne okolnosti. One su dobile zamah padom Berlinskog zida 9. studenoga 1989. i ujedinjenjem Njemačke u rujnu 1990. godine. Vrlo važan utjecaj na procjenjivanje jugoslavenske sudbine imao je strah vodećih zapadnih zemalja da će raspad Jugoslavije potaknuti nekontrolirani raspad SSSR-a, čije su četiri republike imale atomsko naoružanje. Zato su dugo nastojali sačuvati Jugoslaviju. Međutim, nakon raspada SSSR-a u prosincu 1991., Jugoslavija je izgubila stratešku međublokovsku važnost. Ona više nije imala ulogu regionalne sile i tampon-zone na rubnim područjima dvaju vojnih i političkih blokova, predvođenih SAD-om i SSSR-om. ¹⁴ Dakle, posljednja faza raspadanja režima u Jugoslaviji vremenski se poklapala sa sličnim procesima u ostalim komunističkim zemljama Europe. Ali, suprotno svim ostalim zemljama istočne Europe, Sloveniji i Hrvatskoj, Srbija je kroz velikosrpski pokret sačuvala komunistički režim, a odbacila demokratski put. ¹⁵

¹² Kasnije mijenja ime u Hrvatska socijalno-liberalna stranka

¹³ Barbara Mašić, *Stranačka struktura Hrvatskog sabora 1990.-2010.*, Pravnik: Časopis za pravna i društvena pitanja, br. 89, Zagreb 2011., 68.

¹⁴ Zdenko Radelić, *Hrvatska 1945.-1991.*; u: Radelić, Z., Marijan, N., Barić, N., Bing, A., Živić, D.; *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., 91.

¹⁵ Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1998., 764.-765.

14. izvanredni kongres Saveza komunista Jugoslavije

Na svom 14. izvanrednom kongresu od 20. do 22. siječnja, Savez komunista Jugoslavije eutanazirao je samog sebe. Politička snaga, koja je 45 godina vladala Jugoslavijom, praktično je počela svoj silazak s vlasti, donosi *Glas Istre*.¹⁶ Tijekom osamdesetih, pod pritiskom krize, agresivnije se otvara pitanje reforme političkog sustava. Oblikovala su se dva bloka: *reformatori* koji su smatrali da je nužna promjena političkog sustava utemeljena na *Ustavu* iz 1974. te *ustavobranitelji* koji su smatrali da se povećanje efikasnosti treba postići u sklopu postojećeg Ustava. Glavni zagovornici obrane Ustava i decentralizacije bili su predstavnici Slovenije, Hrvatske i autonomnih pokrajina, koje su *Ustavom* iz 1974. dobile status konstitutivnih dijelova Federacije. S druge strane, predstavnici Srbije su bili glavni zagovornici promjene Ustava i centralizacije. Dolaskom Slobodana Miloševića na vlast u Srbiji 1987. povećao se pritisak za promjenom sustava. Njegova je komisija, u srpnju 1989., predložila temeljitu reformu političkog sustava Jugoslavije. Prema tom modelu, konsenzus federalnih jedinica zadržao bi se samo u uskom krugu ustavnih pitanja, dok bi se u drugim pitanjima odluke donosile većinom. Slovenija i Hrvatska nisu se slagali s takvim načinom funkcioniranja politike. Kako bi riješili takva pitanja te kako bi dali odgovor na sveobuhvatnu krizu zakazali su Izvanredni kongres SK Jugoslavije.¹⁷

U radu 14. izvanrednog kongresa Saveza komunista Jugoslavije sudjelovalo je 1.457 kandidata¹⁸, na kojemu su jugoslavenski komunisti trebali iznijeti najbolju platformu za svoje pluralističko djelovanje. O tome piše članak pod naslovom *Čvrsto ne Armije pluralizmu* objavljen u listu *Il Piccolo*.¹⁹ Na spomenutom kongresu sudjelovali su izaslanici svih tadašnjih jugoslavenskih republika, autonomnih pokrajina te izaslanstvo JNA. Sukob *reformatora* i *ustavobranitelja*, završio je 22. siječnja u 22.30 sati odlaskom delegacije Slovenije iz *Sava centra* u Beogradu. Delegati Kongresa bili su protiv gotovo svih slovenskih prijedloga dok su srpski prijedlozi gotovo svi prihvaćeni s uvjerljivom većinom glasova. O tom sporu, između predsjednika Srbije Slobodana Miloševića i šefa slovenske partije Milana Kučana,

¹⁶ Glas Istre, br. 18, Pula, 20.I.1990., 1.

¹⁷ Davor Pauković, *Posljednji kongres Saveza komunista Jugoslavije: uzroci, tijek i posljedice raspada*, Suvremene teme: časopis za društvene i humanističke znanosti, br. 1., Zagreb 2008., 21.-22.

¹⁸ Dejan Jović, *Jugoslavija – država koja je odumrla*, Prometej, Zagreb, 2003, 474.

¹⁹ Il Piccolo, br. 9, Trst, 20.I.1990., 1.

piše u članku objavljenom u *Il Piccolo* 22. siječnja.²⁰ Milošević je očekivao da će nametnuti odluke o ukidanju autonomije Saveza komunista republika i tako obnoviti centralističku strukturu kao sredstvo obnove državnog centralizma, računajući da onaj tko ovlada SKJ može ovladati i Jugoslavijom.²¹ Prije samog Izvanrednog kongresa SKJ održani su republički kongresi po republikama na kojim su usvojeni određeni zaključci na osnovu kojih su delegati pojedinih republika i pokrajina trebali nastupiti na saveznom kongresu. Slovenski komunisti jasno su se odredili prema pitanjima pluralizma i reforme Federacije. Naglašavali su potrebu održavanja slobodnih višestranačkih izbora te konsenzualno odlučivanje o programskim, statutarnim i pitanjima ravnopravnosti naroda i narodnosti u SFRJ. S druge strane, Milošević je nastojao uspostaviti jedinstvenu Jugoslaviju. Izražavao je čvrsto opredjeljenje za federativnom Jugoslavijom u kojoj ni *jedna republika ne može imati pravo da bude u federaciji onoliko koliko joj to odgovara*. Također je izraženo i protivljenje tvrdnjama o republikama kao državama.²² Hrvatski su komunisti u prosincu 1989. godine također održali svoj 11. kongres SK Hrvatske gdje se potvrdila inicijativa Predsjedništva CK SKH o provedbi slobodnih višestranačkih izbora. Na kongresu SKH usvojen je dokument pod nazivom *Osnovni pravci djelovanja SKH na reformi društva i SK* prema kojemu Jugoslavija može postojati samo kao zajednica slobodno udruženih naroda i narodnosti i njihovim socijalističkih republika, u kojoj izvornu suverenost imaju republike, što uključuje i njihovo pravo na odcjepljenje.²³

Napuštanjem 14. izvanrednog kongresa, započeo je raspad Saveza Komunista Jugoslavije.²⁴ Gore spomenuti članak iz *Il Piccola*, dana 20. siječnja, piše da je Milošević odbacio slovenski prijedlog, dok je Kučan optužio Srbiju za hegemoniju te centralistički unitarizam koji je štetan za autonomiju Republika. Kučan smatra da Jugoslavija neće moći postati prava europska zemlja sve dok se ne razvije demokracija. Podupirao je prijedlog za održavanjem slobodnih izbora i legaliziranje neovisnih političkih stranaka. O tome piše *Il Piccolo* pod naslovom *Otvoreni sukob*

²⁰ „Scontro aperto fra serbi e sloveni“. Lo scontro fra le posizioni innovatrici dei delegati sloveni e quelle conservatrici dei serbi ha dominato anche la seconda giornata del congresso della lega dei comunisti jugoslavi. In una commissione il dibattito è stato particolarmente acceso dopo gli interventi di Milan Kucan, leader del partito sloveno, e di Slobodan Milosevic, presidente della Serbia. U: *Il Piccolo*, br. 2, Trst, 22.I.1990., 2.

²¹ D. Bilandžić, n. dj., 766.

²² D. Pauković, n. dj., 23.

²³ D. Pauković, n. dj., 23.

²⁴ D. Jović, n. dj., 475.- 476.

*Slovenaca i Srba.*²⁵ Odlaskom slovenskih delegata, vođa srpske delegacije Slobodan Milošević predložio je uspostavu novog kvoruma koji bi kongresu omogućio nastavak njegovog rada te donošenje odluka. O tome piše *Il Piccolo* u članku pod naslovom *Blokirani kongres.*²⁶ Ivica Račan, predsjednik CK Saveza komunista Hrvatske, zatražio je prekid Kongresa tim riječima: *Molim riječ... ovako dalje ne ide. Predlažem da se sada zaključi sjednica i da kongres nastavimo... poslije konzultacija. Ukoliko se to ne prihvati, naša delegacija neće sudjelovati u donošenju odluka...*²⁷, no njegov zahtjev biva odbijen nakon čega su hrvatski izaslanici odlučili napustiti Kongres. Nadalje, Račan govori: *...mi u SR Hrvatskoj smo pred slobodnim, neposrednim i poštenim izborima i ne možemo se zalagati za tržišnu ekonomiju i pritom negirati politički pluralizam. Jednostavno želimo biti dijelom moderne evropske ljevice i svjesni smo da u SKJ i u SKH imamo u stvari dvije partije – jednu staru i jednu novu, reformatorsku. Vjerujem da će do razrješenja uskoro doći, a komunisti Hrvatske su i na ovom Kongresu tome dali svoj doprinos...* Račanove izjave je prenio članak *Glasa Istre* pod naslovom *Savez komunista – dvije partije?*²⁸ Nakon hrvatskih delegata, isto su učinili i izaslanici Makedonije i Bosne i Hercegovine. U svibnju iste godine Kongres Saveza komunista Jugoslavije nastavljen je bez prisutnosti hrvatskih i slovenskih delegata jer navode da se srpski političari još uvijek ne ponašaju demokratski.²⁹ *Jugoslavija će funkcionirati sa ili bez Saveza komunista*, izjavio je savezni premijer Ante Marković.³⁰ Spomenuti Marković, u političkom smislu, najbizarnija je figura u čitavoj jugoslavenskoj državnoj krizi. U Zagrebu i Ljubljani nisu ga voljeli, jer je tvrdoglavo jurio smjerom usuprot i usporavao dezintegraciju Jugoslavije. Ideologija i njegov politički cilj bila je integralna Jugoslavija, reformirana prema obrascima gospodarski prosperitetnog i demokratskog Zapada. Tvrdio je kako u središtu politike mora biti čovjek sa svojim pravima, maksimalan razvoj demokracije i sloboda, pluralizam interesa pa politički pluralizam, ali i jedinstvo svih naroda i

²⁵ „Rissa a Belgrado“. Kucan ha affermato che la Jugoslavia non potrà diventare „uno stato europeo“ fin quando non si trasformerà in una vera democrazia. Esprimendo il proprio sostegno al documento programmatico sottoposto dagli organismi dirigenti al congresso, Kucan ha appoggiato le proposte di abrogare il ruolo guida del partito, di indire libere elezioni e di legalizzare i gruppi politici indipendenti. Nel contempo, il leader sloveno ha criticato i dirigenti serbi secondo i quali il partito comunista e l'esercito sono le uniche forze che garantiscono l'integrità della federazione. Kucan ha inoltre ribadito la propria opposizione a ogni forma di stato centralizzato. U: *Il Piccolo*, br. 2, Trst, 22.I.1990., 2.

²⁶ *Il Piccolo*, br. 12, Trst, 23.I.1990., 2.

²⁷ <http://www.express.hr/top-news/25-godina-od-kad-je-hrvatska-jugoslaviji-rekla-ne-422>

²⁸ *Glas Istre*, br. 21, Pula, 23.I.1990., 3.

²⁹ *Il Piccolo*, br. 114, Trst, 26.V.1990., 2.

³⁰ Ivo Perić, *Godine koje će se pamtili*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., 31.

narodnosti u jedinstvenoj jugoslavenskoj federaciji. Izjavio je *kako je federacija naša sudbina i nikakvo drugačije rješenje ne možemo tražiti*.³¹ Članak pod naslovom *Dio evropske moderne ljevice* u listu *Glas Istre* piše o konferenciji koju je Račan održao za medije. Račan je izjavio da je delegacija SK Hrvatske bila izuzetno zainteresirana za uspjeh 14. izvanrednog kongresa. Potom je, Račan, ogovarao na brojna pitanja novinara koja su se kretala u rasponu od toga da li su po njegovu mišljenju spojivi demokracija i jedinstvo, pa do odnosa delegacije SKH prema inicijativi iz SK Slovenije. *Nismo za demokratski centrizam, ali jesmo za demokratsko jedinstvo što se mora uspostaviti na potpuno novoj osnovi. Nismo za preglasavanje o pojedinim bitnim pitanjima i odnosima*, spominje Račan.³² Dakle, ishod Kongresa predstavljao je poraz za Miloševića i njegovu politiku, ali čini se, iz povijesne perspektive, da je i taj poraz Milošević znao iskoristiti. Naime, SKJ se raspao i jedini organ vlasti koji je nastavio funkcionirati na čitavom jugoslavenskom teritoriju bila je JNA.

Članak *Glasa Istre* objavljen 9. svibnja 1990. piše o događaju koji se zbio tijekom prijepodneve rasprave na sastanku članova CK SKJ za govornicom za kojom je izašla žena koja se predstavila kao Milica Buršić iz Pule, članica Saveza novinara Jugoslavije. Naime, ne znajući u tom trenutku da je riječ o nepozvanoj gošći, za koju se ne zna kako je, bez akreditacije, usprkos osiguranju ušla u plenumsku dvoranu, predsjedavajući Milan Pančevski dao joj je riječ. Uzbuđenim glasom Milica Buršić je rekla da je *1978. državnoj sigurnosti prijavila slučaj ekonomske špijunaže*. Poslije toga, prema njezinim tvrdnjama, koje nije obrazložila, postala je meta *fašista i hitlerovaca iz Jugoslavije*. O tome se, dodala je, *šuti u SUP-u Pula, Republičkom SUP-u u Zagrebu i Saveznom SUP-u u Beogradu*. Poslije ovih navoda Milice Buršić, predsjedavajući Milan Pančevski ju je prekinuo, oduzeo joj riječ, a diskusija je nastavljena kao da se ništa nije dogodilo.³³

Prekid 14. kongresa još je jednom pokazao dubinu podjela unutar SKJ, a najavio je i dodatno zaoštavanje krize. Nakon raskola unutar SKJ jedno od najčešćih pitanja bilo je može li Jugoslavija preživjeti bez Partije. Veći broj delegata je još u vrijeme trajanja 14. kongresa upozoravao da bi mogući njegov neuspjeh značio i početak kraja Jugoslavije. Pri povratku slovenske delegacije u Ljubljanu, održana je

³¹ D. Rudolf, n. dj., 171.-172.

³² Glas Istre, br. 21, Pula, 23.I.1990., 3.

³³ Glas Istre, br. 125, Pula, 9.V.1990., 2.

sjednica CK SK Slovenije na kojoj je u potpunosti podržano djelovanje slovenske delegacije na 14. kongresu. Nakon sjednice, Borut Pahor je izjavio: *Mislili smo da idemo u Beograd operirati bolesnika, a nabasali smo na mrtvaca*. Početkom veljače, na konferenciji SK Slovenije potvrđeno je da će SK Slovenije ubuduće djelovati kao samostalna politička organizacija s vlastitim članstvom, programom i statutom. Dolaskom u Zagreb, Račan je na konferenciji za novinare u prostorijama CK SKH izjavio da su događaji na 14. kongresu prigoda za obnovu Partije na novim modernim osnovama.³⁴

Osnivanje prve srpske političke stranke u Hrvatskoj

Nakon dolaska Slobodana Miloševića na čelu srbijanskih komunista 1987. počela je provedba politike mijenjanja jugoslavenskog Ustava iz 1974., čija su se zakonska rješenja smatrala nepovoljnima po Srbiji. Ta se politika provodila uličnim demonstracijama, a rezultat je bio postavljanje kadrova lojalnih srbijanskom komunističkom vodstvu na Kosovu, u Vojvodini i Crnoj Gori. Ulične demonstracije, nazvane *antibirokratskom revolucijom*, proširile su se među velikim dijelom hrvatskih Srba. Hrvatske komunističke vlasti nisu imale odgovarajući odgovor na ove događaje inicirane u srbijanskom komunističkom vodstvu.³⁵

Osnivanje prve srpske političke stranke u Hrvatskoj dočekano je s podijeljenim očekivanjima. Srpska demokratska stranka osnovana je 17. veljače 1990. na platou ispred željezničke stanice u Kninu.³⁶ Informaciju o osnutku prve srpske stranke u Hrvatskoj *Glas Istre* nije prenio. Skupu je prisustvovalo oko 7 000 ljudi koji su aklamacijom podržali pročitani programski dokument.³⁷ Predsjednik SDS-a, psihijatar Jovan Rašković, bio je bliski prijatelj Dobrice Ćosića, srpskog književnika i osnivača Srpske demokratske stranke. Tijekom ljeta 1989. Jovan Rašković i Dobrica Ćosić razradili su tekst pod nazivom *Kninska deklaracija*, u kojoj su zagovarali novu federalnu jedinicu sastavljenu od srpskog entiteta u Krajini. Nekoliko mjeseci kasnije, nakon pobjede Franje Tuđmana na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj, srpski je književnik počeo poticati radikalnije stavove stranke, zanemarujući Jovana

³⁴ D. Pauković, n. dj., 30.

³⁵ Domagoj Knežević, *Srpska demokratska stranka od osnivanja do konstituiranja prvog višestranačkog Sabora*, Časopis za suvremenu povijest, 43, br.1, Zagreb, 2010., 7.

³⁶ Mirko Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2010. 80.

³⁷ D. Knežević, n. dj., 7.

Raškovića, koji se nastavio zalagati za srpsku autonomiju, ali u okviru Hrvatske i koje je, ubuduće, bio protiv srpskog odcjepljena. Istovremeno se Ćosić, imajući u vidu perspektivu raspada Jugoslavije, zalagao da se Hrvatska podijeli tako da u njoj ostane toliki broj Srba koliko ima Hrvata u Srbiji. Tada je u Srbiji bilo 110 000 Hrvata, od kojih je većina živjela u Vojvodini, a u Hrvatskoj je živjelo 580 000 Srba.³⁸

Rašković, rodom iz Knina, kojeg su zagovaratelji velikosrpske politike hvalili i svojih pohvalama programirano uzdizali jer im je trebao kao regionalni politički vođa, smatrao se duhovnim liderom hrvatskih Srba. Nekoliko je puta vodio razgovore s hrvatskim predsjednikom Franjom Tuđmanom o rješenju tadašnje jugoslavenske krize. Tijekom jednog od njih u Banskim dvorima, izjavio je da su *Srbi lud narod*.³⁹ Govorio je da je kao Srbin u Hrvatskoj neravnopravan i diskriminiran.

Od prve srpske političke stranke očekivalo se, u predizborno vrijeme 1990., odgovor na neka pitanja. Primjerice, mogu li Srbi u Hrvatskoj, zajedno s Hrvatima, voditi zajedničku borbu za demokratske promjene, ili će Srbi više pozornosti posvetiti položaju srpske dijasporu u Hrvatskoj. Prema tome u Kninu se već 17. veljače 1990. rješavalo pitanje o položaju Srba u Hrvatskoj. Programski ciljevi SDS-a, sažeti u 18 točaka, pisani su kao vjerna kopija Memoranduma SANU iz 1986. godine. O tome najuvjerljivije govori 15. *programski cilj* u kojem se SDS obvezuje da će stalno voditi brigu o stanju svih dijaspora srpskog naroda u Jugoslaviji. Ipak, 16. *točka Programskih ciljeva* važnija je za buduća zbivanja. Važna je za srpsku pobunu na hrvatskom teritoriju i odsijecanje Hrvatske kako bi se mogla osnovati Srpska autonomna oblast, a kasnije i Republika Srpska Krajina, sve radi konačne realizacije velikosrpskoga projekta o ujedinjenim srpskim državama. U navedenoj točki, novoosnovana srpska stranka odbacuje postojeću regionalnu podjelu Hrvatske koja se temeljila na povijesnoj tradiciji hrvatskog naroda. Zadirući u unutrašnji sustav zemlje, SDS će od prvoga dana svoga postojanja pokrenuti borbu za novu podjelu Hrvatske. Stranka, na čijem je čelu bio Jovan Rašković, zahtijevala je, u slučaju raspada Jugoslavije, osnutak zajednice srpskih općina kao posebne pokrajine. Prema projektu Vojislava Šešelja, osnivača Srpske radikalne stranke, Hrvatskoj bi se odvojilo čak 70% njezina teritorija i unijelo ga u Veliku Srbiju, a SDS bi Hrvatskoj

³⁸ Florence Hartmann, *Milošević – dijagonala luđaka*, Nakladni zavod Globus, Rijeka – Zagreb, 90.-91.

³⁹ <http://www.vecernji.hr/biografije/jovan-raskovic-264>

odsjekla najmanje 26% teritorija u skladu sa svojom realizacijom Srpske Krajine u Hrvatskoj, kao jednog od ključnih dijelova velikosrpskog projekta.⁴⁰

U predizbornoj kampanji, uoči višestranačkih izbora 1990., Raškovićeve Srpska demokratska stranka blisko je surađivala sa Savezom komunista Hrvatske i Savezom udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata s ciljem političkog napada hrvatskih nekomunističkih stranaka. Na poticaj iz Beograda, Srpska demokratska stranka sudjelovala je na velikom srpskom mitingu na Petrovoj gori 4. ožujka 1990. godine. Glavni govornik mitinga bio je umirovljeni general JNA Dušan Pekić koji je tražio zabranu hrvatskih političkih stranaka. Na mitingu, na kojemu je prisustvovao i Slobodan Milošević, okupilo se oko 50 tisuća sudionika.⁴¹

U višestranačkim izborima 1990. Srpska demokratska stranka izborila je pet zastupničkih mandata. Predsjednik pobjedničke Hrvatske demokratske zajednice Franjo Tuđman želio je konstruktivno surađivati s Raškovićem i hrvatskim Srbima te postavlja Raškovića za potpredsjednika Hrvatskog sabora. S obzirom da Srpska demokratska stranka nije smjela prihvatiti nikakav oblik suradnje s hrvatskim nekomunističkim strankama, između Tuđmana i Raškovića nije postignut nikakav međustranački dogovor. Samostalna demokratska stranka isticala je da su Srbi u Hrvatskoj neravnopravni, ugroženi i zabrinuti za svoj opstanak. Za 30. svibnja 1990. bilo je sazvano prvo zasjedanje novog višestranačkog sastava Sabora SR Hrvatske, no Rašković i njegovi suradnici smislili su izliku zbog koje zastupnici Srpske demokratske stranke nisu mogli doći na zasjedanje. Naime, 19. svibnja 1990. navodno je napadnut i lakše ozlijeđen Miroslav Mlinar, predsjednik Mjesnog odbora Srpske demokratske stranke u Benkovcu. Zastupnici su iskoristili taj navodni napad kao uzrok njihove ogorčenosti i tako opravdali svoj nedolazak na prvo zasjedanje Sabora. Jovan Rašković je zločinački napad na Mlinara osudio kao napad u prvom redu na hrvatski narod, a tek onda na Mlinara i srpski narod. *Glas Istre*, u članku pod nazivom *Napad na hrvatski narod*, citirao je Raškovića ovim riječima: *Mi to ne činom zbog osвете nego zbog obrane srpskog bića*.⁴²

Odmah poslije konstituiranja Sabora, još uvijek Socijalističke Republike Hrvatske, SDS je napustio parlamentarni rad i okrenuo se prema JNA, koja je, ne

⁴⁰ M. Valentić, n. dj., 80.

⁴¹ N. Šetić, n. dj., 198.

⁴² Glas Istre, br. 138, Pula, 22.V.1990., 2.

čekajući konstituiranje Sabora (30. svibnja), izvela u Hrvatskoj državni udar naredbom o oduzimanju oružja hrvatskoj Teritorijalnoj obrani. Koliko je oduzeto oružje bilo važno za unutrašnju sigurnost zemlje, govori sljedeća činjenica: otetim oružjem moglo se naoružati 210.000 ljudi koji bi branili hrvatski teritorij.⁴³

U razdoblju od 19. kolovoza do 2. rujna Srpsko nacionalno vijeće je raspisalo Referendum o pravu Srba na autonomiju u Hrvatskoj. Referendum je održan u općinama Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Gospić, Donji Lapac, Ogulin, Otočac, Kostajnica, Titova Korenica, Karlovac, Petrinja, Slunj, Vojnić, Vrginmost, Glina, Dvor na Uni, Garešnica, Daruvar, Grubišno Polje, Pakrac, Vukovar i Beli Manastir gdje je za srpsku autonomiju u Hrvatskoj glasovalo čak 99,96% stanovništva. Ustavni organi vlasti Republike Hrvatske nisu odobravali odluke pobunjenih Srba te su proglašavali te odluke nezakonitim i nevažećim. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske neuspješno je zahtijevalo od pobunjenih Srba u gore navedenim općinama da vrate oružje rezervnog sastava policije te da ne postavljaju barikade i da ne ometaju cestovni i željeznički promet. *Glas Istre* u članku pod naslovom *Otvorena oružana pobuna i pokušaj državnog udara* navodi da je Predsjedništvo Hrvatske na svojoj 14. sjednici održanoj 18. kolovoza 1990. razmatralo političku i sigurnosnu situaciju u Republici Hrvatskoj u svezi s događajima u nekim općinama, uključenim u pokušaj organiziranja i provedbe tzv. „referenduma“ o autonomiji Srba u Hrvatskoj. Predsjedništvo Republike ocjenjuje da tijek i narav događaja pokazuju da se ne radi ni o kakvim oblicima demokratske političke borbe, već o pokušaju ostvarivanja od ranije poznatog scenarija destabilizacije i svrgavanja legalno i demokratski izabrane vlasti u Hrvatskoj, koji je sada poprimio oblik otvorene oružane pobune. Ciljevi scenarija bili su i unošenje opće pomutnje i osjećaja nesigurnosti među pučanstvom Hrvatske, izazivanje nereda, terorizma, te eventualno izvođenje državnog udara i uspostava izvanrednog stanja u Hrvatskoj. U ostvarivanju tog scenarija bili su nazočni ne samo elementi lokalne već i opće vojne podrške, što dokazuje slučaj presretanja tri helikoptera Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske od strane ratnog zrakoplovstva JNA. Do pokušaja svrgavanja demokratske Hrvatske vlasti trebalo je doći zbog niza okolnosti s kojima su računali tvorci scenarija koji se nalaze izvan Hrvatske. Analizirajući do sada poduzete upravne i političke mjere na sređivanje stanja i zavođenju reda i mira među pučanstvom Hrvatske, Predsjedništvo

⁴³ M. Valentić, n. dj., 82.-85.

je pozitivno ocijenilo sve korake što ih je poduzela Hrvatske vlada, obavezujući je da i nadalje *s punom političkom mudrošću, odgovornošću, ali i odlučnošću, ustraje u sprječavanju svih pokušaja ugrožavanja suvereniteta Republike Hrvatske, mirnoga i tolerantnoga suživota Hrvata i Srba u Hrvatskoj, a i hrvatskog i srpskog naroda u cjelini*. Predsjedništvo nadalje ocjenjuje da su nemili događaji već nanijeli velike gospodarske i političke štete Hrvatskoj, te da su pogoršali ionako nezavidan položaj SFRJ u međunarodnoj zajednici.⁴⁴ Dana 17. kolovoza 1990. objavljen je članak u zagrebačkom *Vjesniku* pod naslovom *Iz Ustava, što se kome sviđi*. U njemu se pobija težnja Srba za održavanjem plebiscita. SNV svoj zahtjev za plebiscitom temelji na temelju članka 232. hrvatskog Ustava koji glasi da građanin ima pravo podnositi predstavke i prijedloge tijelima i organima društveno-političkih zajednica te drugim nadležnim organima i organizacijama, pravo dobiti na njih odgovor i pravo poduzimati političke i druge inicijative od općeg političkog interesa. U tom članku nema ni riječi o pravu na referendum i pravu na plebiscit te se time izravno krši Ustav RH.⁴⁵

Na dan održavanja referenduma, iz jednog automobila nešto iza osam sati, na glavnom kninskom glasačkom mjestu izašao je Jovan Rašković kojeg je okupljeni narod pozdravio ovacijama, a jedan starac popratio ga je komentarom: *Stiže naš Bog!* Oko Raškovića se brzo okupila veća grupa novinara, te je na ulici održana konferencija za njih. Rašković je odgovarao na mnogobrojna pitanja među kojima je naglasio da ga je Franjo Tuđman optužio da je kriv za sve ono što se događa. Na pitanje o njegovim daljnjim koracima nakon referenduma Rašković naglašava da to nije nikakav referendum jer da je to referendum, na njega bi izašlo srpsko i hrvatsko stanovništvo. Po njemu, to je plebiscit srpskog naroda. Nadalje, govori da će SDS tražiti ono što im je Tuđman obećao – a to je kulturna autonomija. Rašković naglašava da ne želi stvoriti srpsku državu u Hrvatskoj, već traži isključivo kulturnu autonomiju. O tome piše *Glas Istre*, u članku pod naslovom *Samo tražimo kulturnu autonomiju*.⁴⁶

Telegram kojeg su predsjednik Srpske demokratske stranke Jovan Rašković i predsjednik Srpskog nacionalnog vijeća i predsjednik skupštine općine Knin Milan Babić uputili Predsjedništvu SFRJ i Saveznom izvršnom vijeću započinje sljedećom

⁴⁴ Glas Istre, br. 226, Pula, 19.VIII.1990., 3.

⁴⁵ <https://regskordinator.files.wordpress.com/2013/06/3-sagata-ivan-balvan-revolucija.pdf>

⁴⁶ Glas Istre, br. 227, Pula, 20.VIII.1990.,3.

rečenicom: *Optuženi smo za terorizam. To je stara i ista metoda primjenjivanja od svih totalitarnih režima po kojoj su za sve krivi drugi, pa i kazne slijede drugima, a oni koji su najkrivlji po toj metodi ostaju čisti. Napad na srpski narod u Hrvatskoj i otvoreni rat protiv srpskog naroda u Hrvatskoj djelo je hrvatskog vrhovništva.* Nadalje u telegramu piše da *protiv srpskog naroda su od strane hrvatskog vrhovništva upućeni do zuba naoružani specijalni policijski odredi koji su se trebali obračunati sa demokratskim zahtjevom srpskog naroda.* Rašković i Babić pišu dalje da je *u Hrvatskoj uveden državni teror protiv srpskog naroda.*⁴⁷ Svi navedeni događaji jasno pokazuju kako Srbi u Hrvatskoj nisu željeli prihvatiti novu demokratsku vlast.

Pojavom prvih noćnih straža postalo je jasno da se sprema oružana pobuna Srba. Ministar Boljkovac pozvao je Antu Bujasa, sekretara unutrašnjih poslova u Šibeniku, na hitan sastanak u Zagreb 16. kolovoza 1990. godine. Na sastanku su prisustvovali sekretari unutrašnjih poslova iz Gospića, Zadra, Šibenika i Splita gdje je odlučeno da se iz policijskih stanica na području moguće pobune izvuče oružje rezerviranog sastava policije. *Glas Istre* donosi intervju s tadašnjim sekretarom Općinskog sekretarijata unutarnjih poslova Šibenika koji je bio nadležan i za SJS u Kninu Antom Bujasom. Naime, Bujas je u svoje i u ime Ministarstva unutarnjih poslova Hrvatske odredio rok od 24 sata kada se straža mora povući s blokiranih cesta te da se mora vratiti oružje koje je oteto iz kninske Stanice javne sigurnosti. Bujas stražare na prilazima naziva pobunjenicima jer ne žele priznati legitimnu vlast i koji su se napadom na kninsku SJS i napadom na tamošnju policiju provalili u skladište i dokopali oružja.⁴⁸

U intervjuu *Dnevniku*, emisiji švedskog radija za Jugoslavene, predsjednik Hrvatske Franjo Tuđman je u povodu događaja u Kninskoj krajini istaknuo da je nova hrvatska vlast učinila sve da se izbjegne krvoproliće i dodao da je tamo došla do izražaja upornost u provedbi jednog scenarija destabiliziranja demokratske vlasti u Hrvatskoj. Za referendum je Tuđman rekao da nema nikakve pravne osnove i da je za Republiku Hrvatsku neće značiti ništa. Uz napomenu da su srpskom pučanstvu od samog početka nove vlasti zajamčena sva prava, Tuđman je obećao da će biti poveden postupak protiv onih koji se služe ilegalnim metodama i koji su uzrokovali nastalo stanje. Predsjednik Hrvatske je, pri tome, napomenuo da je bilo nekoliko

⁴⁷ <https://regskordinator.files.wordpress.com/2013/06/3-sagata-ivan-balvan-revolucija.pdf>

⁴⁸ *Glas Istre*, br. 228, Pula, 21.VIII.1990., 3.

smrtnih slučajeva, među naoružanim stražarima, zbog neopreznosti. Organizatori referenduma su, po riječima Tuđmana, izazivali hrvatsko pučanstvo koje se, međutim, kako je dodao, nije dalo isprovocirati. Naveo je i da su oštetili četiri automobila strane registracije. Predsjednik Hrvatske je izveo zaključak da je tu u pitanju jedna hajdučka, destruktivna rabota, instruirana s dalekosežnim namjenama. Na pitanje reportera *Dnevnika*, koji je razgovar vodio u Zagrebu, da li se slaže s ocjenama da su inscenirani nemiri u Kninskoj krajini mogli poslužiti gospodinu Miloševiću da učvrsti svoju vlast, Tuđman je odgovorio potvrdno. *Ja mislim da su novinski komentatori tu potpuno u pravu*, rekao je on i dodao da se, zapravo, htjela skrenuti pozornost s onoga što se zbiva u istočnom dijelu Jugoslavije. O tome piše *Glas Istre* u članku pod nazivom *Pokušaj nasilnog rušenja vlasti*.⁴⁹

Dana 19. kolovoza 1990. Predsjedništvo SR Srbije uputilo je pismo Predsjedništvu SFRJ koje glasi: *Narodi Jugoslavije ujedinili su se u zajedničku državu u čvrstom uvjerenju da im ona garantira ravnopravnosti. Zaštita ravnopravnosti naroda i ljudi u Jugoslaviji nije samo najpreča ustavna obaveza Predsjedništva SFRJ i institucija sistema, već i osnovni uvjet opstanka Jugoslavije.* Nadalje, Predsjedništvo SR Srbije piše kako su organi vlasti u Hrvatskoj prema očima jugoslavenske i svjetske javnosti pokušavali represivnim mjerama ukinuti Srbima u Hrvatskoj osnovno ljudsko pravo na slobodno izražavanje mišljenja. Zato Predsjedništvo SR Srbije zahtijeva od Predsjedništva SFRJ da, u skladu sa svojim ustavnim obavezama i svojom odgovornošću, onemogući svako daljnje kršenje ljudskih prava Srba u Hrvatskoj koja im jamči Ustav. Uz zahtjev da se mjerama zaštite ustavnog poretka SFRJ odmah uspostavi Ustavom zajamčena ravnopravnost građana SFRJ, Predsjedništvo SR Srbije konstatira da nastala kriza najrječitije govori da se problemi u Jugoslaviji i ne mogu riješiti amandmanskim prepravcima postojećeg Ustava, već da se mora što prije donijeti novi Ustav Jugoslavije koju trebaju sačinjavati jugoslavenski narodi koji žele živjeti zajedno u miru i slozi. Nadalje, Predsjedništvo SR Srbije konstatira da u Predsjedništvu SFRJ treba ubrzati i učiniti hitnim započete pripreme za donošenje zakona o odcjepljenju kojim treba omogućiti onim narodima koji žele istupiti iz Jugoslavije da to učine na miran način, ne povređujući interese naroda koji ostaju u jugoslavenskoj zajednici. U tom smislu Predsjedništvo SR Srbije smatra da je narodni referendum jedini demokratski put

⁴⁹ Glas Istre, br. 230, Pula, 23.VIII.1990.,2.

ostvarivanja prava naroda na samoopredjeljenje i da ga treba sankcionirati spomenutim zakonom.⁵⁰

Dana 17. kolovoza ujutro prikrivena skupina hrvatskih policajaca iz Šibenika upućena je u Knin da iz tamošnjeg skladišta izvuče oružje, ali im to nije uspjelo. Zadarska je policija istog dana uspjela izvući oko 70 automatskih pušaka iz benkovačke policijske stanice. U Obrovcu je pokušaj oduzimanja oružja spriječen okupljanjem srpskog gradskog stanovništva. O akciji hrvatske policije ubrzo se proširio glas jer je stanovništvo saznalo da je razoružan redoviti sastav policije. U Obrovcu i Kninu oružje rezervne policije podijeljeno je srpskim civilima, te su pobunjenici organizirali straže i blokirali kamenjem, drvećem i vozilima prometnice koje su prolazile tim područjima. Naoružanim civilima pridružili su se policajci srpske nacionalnosti. Time je blokirana veza između kontinentalne Hrvatske i Dalmacije, i to usred turističke sezone.⁵¹ Početkom listopada 1990. učestale su dojave o miniranim željezničkim prugama na relacijama Knin – Bihać i Knin – Gospić, pa su zbog toga kasnili vlakovi za Dalmaciju i iz Dalmacije.⁵²

Drugog listopada *Glas Istre* donosi članak pod nazivom *Proglašena autonomija* u kojem stoji da je potvrđena srpska autonomija na etničkim i povijesnim teritorijima na kojima živi srpski narod, a koji se nalaze unutar tadašnjih granica Republike Hrvatske kao federalne jedinice SFRJ. Također, Srpsko nacionalno vijeće poziva srpski narod da se svim sredstvima *odupre teroru ustašoidne vlasti i zaštiti svoje ljudsko dostojanstvo i svoja građanska i nacionalna prava*. Precizno se navodi da se u općinama i dijelovima općina u kojima je provedeno izjašnjanje izjasnilo o srpskoj autonomiji ukupno 567.317 ljudi, od kojih za srpsku autonomiju 567.127, protiv 144, dok je nevažećih listića bilo 46. Izvan teritorija Hrvatske izjasnilo se 189.464, od kojih za autonomiju 189.422. Ukupno se, prema ovom izvještaju, izjašnjavalo 756.781 ljudi. Za srpsku autonomiju glasalo je 754.579, protiv je bilo 172, a nevažećih listića 60. Centralna komisija konstatirala je da su se sva srpska naselja, u kojima je provedeno izjašnjanje, apsolutnom većinom izjasnila za srpsku autonomiju. Komisija konstatira da je izjašnjanje onemogućeno od strane hrvatske policije i zastrašivanja nacionalističkog dijela hrvatskog stanovništva u mjestima u

⁵⁰ Glas Istre, br. 227, Pula, 20.VIII.1990.,24.

⁵¹ <https://regskordinator.files.wordpress.com/2013/06/3-sagata-ivan-balvan-revolucija.pdf>

⁵² N. Šetić, n. dj., 206.

kojima su Hrvati većina, i to u Splitu, Solinu, Kaštelu, Šibeniku, dio Rijeke, dio Siska, dio Karlovca, Zagreb, banski dio Hrvatske te gradu Osijeku, tako da se više od 150 tisuća Srba nije moglo izjasniti.⁵³

Dana 19. prosinca u Kninu je prihvaćen Statut Samoupravne autonomne oblasti (SAO) Krajine te su formirani upravni organi koji su nastojali da Krajina profunkcionira kao autonomni teritorijalno-upravni subjekt pobunjeničkoga područja. Petog siječnja 1991. godine donesena je odluka da u sastav kninskog Sekretarijata za unutarnje poslove ulaze policijske stanice iz Knina, Benkovca, Obrovca, Gračaca, Titove Korenice, Donjeg Lapca, Vojnića, Hrvatske Kostajnice i Dvora na Uni. Jačanjem hrvatske policije, predsjednik Predsjedništva SFRJ Borislav Jović, na sjednici Predsjedništva SFRJ 9. siječnja 1991., verbalno se sukobio s hrvatskim predstavnikom u Predsjedništvu Stipom Mesićem jer je Jović htio raspustiti i razoružati hrvatske vojne snage koje su predstavljale veliku prepreku u izvršenju Jovićevog cilja. S obzirom da Mesić nije imao podršku većine članova Predsjedništva, u znak protesta napustio je tu sjednicu te je donesena odluka da će u roku od deset dana JNA rasformirati sve naoružane sustave. S takvom odlukom nije se slagalo Vijeće za narodnu obranu i zaštitu ustavnog poretka Republike Hrvatske pod predsjedanjem Franje Tuđmana s objašnjenjem da razoružanje i raspuštanje nelegalnih oružanih skupina spada isključivo u nadležnost hrvatskog Ministarstva unutrašnjih poslova, a ne u nadležnost JNA. Navodi da je zadaća JNA čuvati i štiti granice SFRJ, a ne ulaziti u ulogu policije. Jovićev cilj, kao i cilj Predsjedništva SFRJ i JNA bio je razoružati i raspustiti veći dio hrvatske policije te tako omogućiti širenje pobunjeničkih područja u Hrvatskoj i uništiti ustavotvorni poredak Republike Hrvatske. Istog tog dana Vojna policija JNA upala je u neke stanove hrvatskih građana gdje je tražila ilegalno oružje. Istodobno, u Zagrebu je započelo izvanredno zasjedanje Hrvatskog sabora gdje je odlučeno da će Hrvatska pružiti otpor ako JNA izvrši napad na Hrvatsku. Dana 26. veljače 1991. Srpsko nacionalno vijeće za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem donijelo je Deklaraciju o suverenoj autonomiji srpskoga naroda Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Kasnije je i na tom području održan referendum na osnovi kojega je ustrojena Srpska autonomna oblast Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Predsjednik Izvršnog vijeća te SAO tvorevine bio je Goran Hadžić. Prvog travnja 1991. Izvršno vijeće SAO Krajine donijelo je

⁵³ Glas Istre, br. 269, Pula, 2.X.1990., 1.

odluku o ujedinjenju SAO Krajine s Republikom Srbijom. Kao teritorij SAO Krajine navedene su u toj odluci općine Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Donji Lapac, Titova Korenica, Vojnić, Vrginmost, Glina, Dvor na Uni, Kostajnica, Petrinja i Pakrac.⁵⁴

U ostvarivanju velikosrpskih nacionalnih ideja Slobodan Milošević i Borisav Jović su, zajedno s državnim, političkim, partijskim vrhom Srbije i Crne Gore i jugoslavenskim vojnim zapovjedništvom, djelovali tako da se postigne jedan od sljedećih dvaju ciljeva. Prvi, ako se zbog međunarodnih prilika Jugoslavija kao država održi, uredit će se takav sustav vlasti i unutarnjeg uređenja koji će osigurati apsolutnu dominaciju Srba u tzv. „modernoj federaciji“. Drugo, ako se Jugoslavija raspadne, valja na vrijeme zaposjesti teritorij u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Makedoniji na kojemu žive građani srpske nacionalnosti. Naime, Makedoniju nije zahvatio rat nakon raspada bivše Jugoslavije jer Srbi nisu bili u stanju otvoriti i treću frontu, pored onih u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, pa se Jugoslavenska narodna armija iz te države mirno povukla.⁵⁵

Razoružanje Teritorijalne obrane

Razoružanje je bila dobro planirana operacija koja je, barem u početnoj etapi, izgledala utemeljeno. Predsjedništvo SFRJ 1989. prihvatilo je *Kriterije o planiranju razvoja TO SFRJ* koji su predviđali znatno smanjenje TO-a u svim republikama i pokrajinama. Smanjenjem se pojavio višak oružja koji je smetao TO-i. Njihovo povlačenje u pozadinske baze JNA načelnik Generalštaba oružanih snaga SFRJ naredio je 1. veljače 1990. godine. Rok za provedbu zadaće bio je kraj travnja 1990. godine. Dana 14. svibnja načelnik Generalštaba izdao je naredbu na temelju koje je JNA počela akciju razoružanja Teritorijalne obrane. JNA je tvrdila da nije razoružala TO već podigla stupanj zaštite zbog pokušaja krađe te da su sve druge tvrdnje zlonamjerne i neosnovane. *U protekloj godini, na osnovu Kriterija Predsjedništva SFRJ o planiranju razvoja TO SFRJ, došlo je do krupnih organizacijsko-formacijskih promjena, uz znatno brojno smanjenje TO u svim SR i SAP. Pri tome je došlo do pojave viška naoružanja i druge vojne opreme, koja predstavlja ozbiljan problem*

⁵⁴ N. Šetić, n. dj., 199.-214.

⁵⁵ D. Rudolf, n. dj., 130.

*jedinicama i štabovima u pogledu smještaja, čuvanja i održavanja.*⁵⁶ Predaja oružja Teritorijalne obrane tadašnje SR Hrvatske JNA dogodila se neposredno prije početka vojne agresije na Hrvatsku. Radilo se o velikoj količini naoružanja koje je tadašnji SKH-SDP na čelu s Ivicom Račanom predao JNA. Vlada SDP-SKH je 23. svibnja 1990. predala cjelokupno naoružanje hrvatske TO neprijateljski nastrojenoj JNA. O tome svjedoči članak u *Il Piccolo*. Članak spominje kako je za razliku od Slovenije, gdje su republičke vlasti odlučno odbile razoružati TO, u Hrvatskoj je oružje predano bez protivljenja Ivica Račana i SKH-SDP.⁵⁷ Dakle, Savezni sekretarijat za narodnu obranu oduzeo je oružje Teritorijalne obrane SR Hrvatske koja je bila pod nadležnošću SR Hrvatske. Razlog tomu je težnja Slobodana Miloševića i JNA u uništenju višestranačke i demokratske Hrvatske. Oduzimanjem oružja Hrvatska se ne bi mogla braniti. *Glas Istre* prenio je informacije o razoružanju prateći druge hrvatske medije. Da se nešto priprema „na vojnom planu“ u Hrvatskoj, ali i šire, mogli su zaključiti pažljivi čitatelji članka *Domet hrvatske strojnice* objavljenog u listu *Danas*, objavljenog 8. svibnja 1990., koji prenosi sljedeće: *Sve su žešći zahtjevi da se TO u republici ili republikama, stavi pod izravnu i isključivu komandu republičkog parlamenta, što je zapravo prvi korak u ostvarenju želje za republičkom vojskom... Bez obzira na jake pacifističke trendove, može se očekivati da će Slovenija i Hrvatska jačati svoju TO.* Naravno, konstatacija da se TO hoće „staviti pod izravnu kontrolu republičkog parlamenta“ pripada u kategoriju obmane čitatelja spomenutog lista, jer je TO i tada i do tada bila pod kontrolom republičkog parlamenta i Predsjedništva SFRJ.⁵⁸ Dakle, novinska priča o razoružanju hrvatske TO uglavnom je oskudna.

Dana 21. srpnja 1990. Srpska demokratska stranka zaključila je da kninska općina ne bude više u sastavu Zajednice općina Dalmacije, već je 27. lipnja nastala nova Zajednica općina sjeverne Dalmacije i Like. Sjedište je u Kninu, te su uključene općina Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Titova Korenica i Donji Lapac. Od 12.

⁵⁶ *Republika Hrvatska i Domovinski rat (1990.-1995.) – Dokumenti*, knjiga I., 13.

⁵⁷ „Belgrado e Lubiana litigano per le armi“. Tensione a Lubiana in seguito alla richiesta di sequestro di tutte le armi in dotazione alla difesa territoriale della Slovenia per trasferirle nei depositi dell'esercito regolare. La richiesta è partita dal ministero federale alla Difesa, guidato dal generale Veljko Kadijevic. Dopo la prima dura reazione a caldo da parte del Presidente sloveno Milan Kucan, la questione è stata affrontata faccia a faccia in un colloquio diretto. Il Presidente Kucan ha ribadito che la richiesta è priva di qualsiasi base legale, poiché la difesa territoriale è di competenza della Repubblica, e che la misura ha provocato inquietudine e un grave danno politico. U: *Il Piccolo*, br. 116, Trst, 26.V.1990., 9.

⁵⁸ *Glas Istre*, br. 128, Pula, 13.V.1990., 5.

kolovoza 1990. po nalogu Srpske demokratske stranke u selima oko Knina uspostavljaju se seoske oružane straže koje su „ustašama“, kako su nazivali hrvatske redarstvenike, trebale stvoriti osjećaj nesigurnosti i straha. Predsjednik Predsjedništva SFRJ Borisav Jović primio je 13. kolovoza 1990. predstavnike hrvatskih Srba, koje je predvodio Milan Babić, predsjednik kninske općine i predsjednik Srpskog nacionalnog vijeća.⁵⁹ Dana 17. kolovoza srpsko je vodstvo raspisalo referendum o „srpskoj autonomiji“. Na cestama oko Knina postavljeni su balvani koji su trebali onemogućiti dolazak hrvatskih specijalaca, a u samom Kninu, Benkovcu i Gračacu izvršene su provale u skladišta rezervnog sastava milicije. Između Knina i Drniša u mjestu Vrbnik „u rezervi“ su postavljana tri traktora kako bi po potrebi trebali zakrčiti put. O tom događaju piše *Glas Istre* u članku pod naslovom *Blokirani svi prilazi Kninu*.⁶⁰ Kao odgovor na to, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske je iz Zagreba poslalo grupu policajaca u tri helikoptera koji su trebali uspostaviti red i mir. No, JNA se umiješala u unutarnje poslove Republike Hrvatske čiji su avioni tipa MIG u zračnom prostoru iznad Like presreli hrvatske helikoptere koji su bili prisiljeni vratiti se u zagrebačku bazu. JNA je, preko agencije TANJUG⁶¹, opovrgnula informaciju da su njihovi migovi presreli helikoptere RH-e. U njihovom službenom objašnjenju stoji kako su helikopteri letjeli mimo službene rute te da su ih kontrolori leta po propisima obavijestili o prekidu leta. Usprkos tome, srpsko je stanovništvo bježalo u brda dolaskom „ustaša“, dok je kninski gradonačelnik Milan Babić proglasio ratno stanje. Ogorčen tim saznanjima, predsjednik Republike Hrvatske, Frano Tuđman, osudio je ta događanja. *Događaji, koji su se zbili u tri općine – u Benkovcu, Kninu i Gračacu – nisu nas iznenadili. Mi smo znali za scenarij koji je pripremao metež u Hrvatskoj. Metež, koji ide za tim da se sruši demokratska vlast u Hrvatskoj, a potom i u Sloveniji. Danas sam razgovarao dva puta s predsjednikom Predsjedništva Jugoslavije gospodinom Borisavom Jovićem. Upoznao sam ga da se šire glasine da je vojska već u pokretu. A osim toga upoznao sam ga i o tome da su dva bojna aviona presrela helikoptere Ministarstva unutarnjih poslova, prema tome onemogućili organe unutarnjih poslova Hrvatske da obavljaju svoju redovnu dužnost na osiguranju mira... Gospodin Jović me je u dugom razgovoru obavijestio da vojska nije dobila nikakav nalog za pokret i da general, koji je izjavio*

⁵⁹ N. Šetić, n. dj., 203.

⁶⁰ Glas Istre, br. 225, Pula, 18.VIII.1990., 1.

⁶¹ TANJUG – *Telegrafska agencija naroda Jugoslavije*, službena novinsko-informativna agencija SFRJ.

da će vojska intervenirati ako jedan čovjek u Hrvatskoj padne, nije za to imao ovlaštenje i da to uzmem kao da nije rečeno. Međutim, unatoč tome, i Radio Knin i Tanjug su najprije javili da je vojska na ulicama Knina, da se tobože bratimi s narodom i da je predsjednik Skupštine općine Knin proglasio ratno stanje. A malo kasnije sam Tanjug je to demantirao... Pozivam hrvatsko pučanstvo da sačuva mir, da ne bude uznemireno. Pozivam srpsko pučanstvo u Hrvatskoj da sluša glas onih razboritih među sobom, kakvi su mi se obraćali ovih dana, da ne nasjedaju provokatorima i onima koji ih izvan Hrvatske pozivaju na nekakve referendum i na nekakve ustanke, jer za to nema nikakva razloga.⁶² Dakle, *Balvan revolucija*, koja je tako nazvana zbog oborenih stabala kojima su blokirane prometnice, odgovor je srpskog naroda u Hrvatskoj na mogući napad „ustaša“ i Tuđmanove garde. Njihovo prvotno organiziranje i težnja za autonomijom odgovor je na stvaranje hrvatske države. *Balvan revolucija* nije bila samostalna težnja srpskog naroda u Hrvatskoj. Oni su služili kao paravan velikosrpskoj politici u Beogradu koja je željela ostvariti ideju Velike Srbije na područje tadašnje SFRJ. Preko beogradskih medija prenosili su lažne informacije srpskom stanovništvu u Hrvatskoj, želeći ga iskoristiti za vlastite političke ciljeve.⁶³ U političkom kontekstu razoružanje TO bila je jasna poruka vojnog vrha SFRJ o nepovjerenju u politička stajališta hrvatskog naroda. Razoružanjem TO, JNA je ostvarila golemu prednost pred početak Domovinskog rata.

Prvi višestranački izbori

Ožujak je osim kalendarskog donio i demokratsko izbornu proljeće. U Hrvatskoj su se oporbene skupine i stranke počele osnivati od početka 1989. godine. U Zagrebu je 20. svibnja 1989. osnovna prva nekomunistička politička stranka u SR Hrvatskoj – Hrvatski socijalno-liberalni savez. Početkom 1990. zadnja riječ u nazivu te političke stranke *savez* zamijenjena je riječju *stranka* te se od tada ona zove Hrvatsko socijalno-liberalna stranka. Osnivači ove stranke bili su Slavko Goldstein, Vlado Gotovac, Dražen Budiša, Zvonko Lerotić i drugi.⁶⁴ Sljedeća stranka koja je bila osnovana bila je Hrvatska demokratska zajednica čija je osnivačka skupština održana 17. lipnja 1989. u zagrebačkom naselju Staglišće, u prostoriji tamošnjeg

⁶² N. Šetić, n. dj., 205.

⁶³ <https://regskordinator.files.wordpress.com/2013/06/3-sagata-ivan-balvan-revolucija.pdf>

⁶⁴ Ivo Goldstein, *Povijest Hrvatske*. Drugi svezak (1968. – 1991.), EPH Media, Zagreb, 2011., 115.

Nogometnog kluba „Borac“.⁶⁵ Tom su prigodom nazočni (Franjo Tuđman, Vladimir Šeks, Dalibor Brozović, Petar Šegedin, Milivoj Slaviček, Josip Manolić, Šime Balen, Krešimir Balenović, Stjepan Šešelj, Milan Kovač, Ivan Bobetko... njih ukupno 51) usvojili Programsku deklaraciju Osnivače skupštine Hrvatske demokratske zajednice te izabrali predsjednika i Upravljaću odbor Hrvatske demokratske zajednice. Za predsjednika je izabran Franjo Tuđman.⁶⁶

U Zagrebu su u registar društvenih organizacija uz SKH i SSRNH (Socijalistički savez radnog naroda Hrvatska), HSLS-a (Hrvatsko socijalno-liberalni savez) i HDZ-a upisani SDSH (Socijaldemokratska stranka Hrvatske), HKDS (Hrvatska kršćansko demokratska stranka), RUSED (Radikalno udruženje za sjedinjenje evropske države) i HDS (Hrvatsko demokratska stranka). Te tada mnogima nepoznate skraćenice uskoro će dobiti i svoj svima prepoznatljiv sadržaj, kao i mjesto na političkoj sceni Hrvatske. Registracijom političkih organizacija ubrzao se proces demokratskih promjena. Registriranjem stranaka htjelo se postići jačanje pravne države i demokratskih odnosa u društvu, za pravednu reformu, dakle za bolji i ljepši život svih građana.⁶⁷ Proglašenjem amandmana na Ustav SRH stvoreni su uvjeti za uvođenjem parlamentarne demokracije, a 24. veljače predsjednik Sabora otvorio je predizbornu kampanju.

U izbornom proljeću te 1990. ponovno su se našli i sudionici nekadašnjeg „Hrvatskog proljeća“ 1971. godine i tako potpomogli stvaranje Koalicije narodnog sporazuma. Osnivačka skupština HDZ-a u Benkovcu prekinuta je zbog pokušaja napada na dr. Franju Tuđmana 18. ožujka. Boško Čubrilović s pištoljem, ispostavilo se plinskim, pokušao se približiti tribini, ali su ga redari spriječili. Redar Željko Kučić o skupu u Benkovcu je izjavio: *Bio sam u osiguranju skupa i vidio sam s moje desne strane skupinu četničkih provokatora s visoko podignutom slikom Slobodana Miloševića. Čim je dr. Franjo Tuđman započeo o programu HDZ-a i o samostalnoj Hrvatskoj državi nastao je pravi pakao. Gađali su nas pivskim bocama, kamenjem, komadima drva, jajima, a i psovki je bilo takvih kakve nisam u stanju ponoviti. Tada je netko viknuo: Bomba!. Odjednom se jedan stariji čovjek pojavio s moje lijeve strane. Došao je i do same pozornice, a dr. Tuđman je i dalje govorio. Kasnije sam doznao*

⁶⁵ Isto, 126.

⁶⁶ N. Šetić, n. dj., 170.

⁶⁷ Glas Istre, br. 35, Pula, 6.II.1990., 3.

da se zove Boško Čubrilović, a vidio sam kako iz desnog džepa vadi pištolj i tada je nastala još veća zbrka. Prvo sam instinktivno čučnuo na pod, no u času kad je taj stari prolazio kraj mene, podigao sam se i skočio na njega, oborio ga na pod i zabio mu koljeno u leđa. Prilikom pada uhvatio sam ga za desnu ruku u kojoj je držao pištolj i to tako čvrsto da sam mu ga jedva uspio istrgnuti iz ruke. Za to vrijeme se dr. Tuđman povukao u hol hotela, a uskoro dolazi Kučić i dr. Tuđmanu daje pištolj govoreći: *Predsjedniče, evo tog pištolja*. Dr. Franjo Tuđman je na to rekao: *Drži pištolj sine... slikajte ovo..* Svi su gledali i jasno utvrdili da nije riječ o plinskom pištolju, nakon čega je Petar Šale izašao na pozornicu i pred okupljenima, visoko u ruci držeći pištolj uzviknuo: *Evo tog pištolja kojim je trebao biti ubijen dr. Franjo Tuđman*.⁶⁸ Nakon incidenta u Benkovcu počelo je formiranje naoružanih straža u selima gdje su pretežno živjeli Srbi kao najava onoga što čeka Hrvatsku pobijedi li Tuđman. Tako je i bilo, a Boško Čubrilović je za svoj čin kažnjen na samom kraju godine s pet mjeseci uvjetnog zatvora. Iako je slučaj u hrvatskom novinstvu prikazan kao atentat na Tuđmana, tijekom suđenja u optužnici ne spominje se atentat. Čubrilović je kažnjen zbog ozbiljne prijetnje redaru. *Glas Istre* prenosi članak objavljen u *Večernjem listu* 19. ožujka u kojemu izvještava kako je osnivačka skupština HDZ-a u Benkovcu završila na brutalan način. Uz sedam tisuća članova i simpatizera HDZ-a okupilo se i nekoliko stotina pripadnika srpske nacionalnosti koji su zviždanjem, izvikivanjem parola, psovka i drugim provokacijama, pa i bacanjem pivskih boca i kamenja pokušali omesti skup. Za vrijeme napada jajima, Tuđman je uzviknuo: *Ne bojte se braćo, ako hoće neka nas i ubiju! Tužan sam što se ovo događa. Mi Srbima jamčimo sva prava kao i sebi, ali nećemo dopustiti da nama vladaju*.⁶⁹

Dakle, Hrvati su 22. travnja pisali svoje prve stranice višestranačja. Predizborna kampanja prvih višestranačkih izbora temeljila se na tradicionalnim i zapadnjačkim metodama, a vodila se od kraja ožujka do 20. travnja 1990. s pomoću skromno razrađenoga marketinškog koncepta. Osnovna sredstva i metode kampanje bili su plakati, zastave i šahovnice, grafiti, bedževi, naljepnice, zastavice, uključivanje estrade, glasila, usmena predaja, masovni skupovi, manipulacija i paranoja. Za vrijeme kampanje vodio se pravi rat plakatima. Na plakatima SKH-SDP dominirao je Račan s porukama: *Zaustavili smo jednoulje, ostvarili demokraciju, Hrvatska*

⁶⁸ <http://narod.hr/kultura/na-danasnji-dan-prije-tocno-25-godina-u-benkovcu-pokusan-je-atentat-na-franjo-tudmana>

⁶⁹ *Glas Istre*, br. 76, Pula, 19.III.1990., 1.

slobodno bira i Račanovo NE jednoulju. Odlika HDZ-ovih plakata je jednostavnost uz poruke: *Zna se – HDZ ili HDZ – naše je ime naš program.*⁷⁰ Zadnjeg dana predizborne kampanje *Glas Istre* donosi zanimljiv članak pod naslovom *Na svaki listić jedan kružić* u kojem savjetuje građane kako glasati. List navodi da građani ne smiju nositi na glasačko mjesto oružje, te da ga moraju ostaviti kod kuće. K tome članak navodi da za izbornu prevaru odnosno krivotvorenje rezultata izbora ili glasanja dodavanjem, oduzimanje, brisanjem glasova ili potpisa, netočnim brojanjem glasova, upisivanjem neistinitih rezultata u izborne isprave zakon predviđa kaznu do tri godine zatvora.⁷¹ Nitko ne bi trebao strahovati ni od koga i ni od čega osim od vlastite savjesti. Zato svatko može i mora glasati u skladu sa svojim političkim uvjerenjima.⁷²

Nakon prvog kruga glasanja ostao je „jedan general poslije bitke“. Od 356 zastupničkih mjesta u prvom navratu izabrana ih je 116, s uvjerljivim vodstvom HDZ-a. Vladajuća stranka počela je pakirati kovčege na put za oporbu, a razočarana Koalicija prestala je postojati. Savez komunista pod vodstvom Ivice Račana istupio je s posve novim tezama – otpor Miloševićevoj politici, za višestranački sustav i parlamentarnu demokraciju. Zbog toga su se i preimenovali u Savez komunista Hrvatske – Stranku demokratskih promjena (SKH – SDP), da bi nakon izbora ostali samo SDP, ali kao Socijaldemokratska partija. Ukupno su dobili 30% glasova i priličan broj saborskih zastupnika. Izborni sustav izrađen je za vladavine Saveza komunista na način da se nijedna od novoformiranih opozicijskih stranaka neće afirmirati u biračkom tijelu u tolikoj mjeri da bi mogla dobiti više glasova od Saveza komunista za koji se računalo da ima stabilno biračko tijelo. Stoga je birački sustav bio većinski, u dva kruga. Ukoliko nitko od kandidata u prvom krugu ne bi osvojio više od 50% glasova, glasovanje se trebalo ponoviti u drugom krugu, 14 dana kasnije. Limit za ulazak u drugi krug bio je 8% glasova. Na republičkoj razini glasovalo se za tri saborska doma – za Društveno-političko vijeće (ukupno 80 izbornih jedinica), za Vijeće općina (ukupno 116 izbornih jedinica – koliko je bilo i općina), te za Vijeće udruženog rada (ukupno 160 jedinica). Prvi izborni krug održan je 22. i 23. travnja, a drugi 6. i 7. svibnja 1990. godine. Nakon prvog izbornog kruga, *Glas Istre* donosi članak pod naslovom *Još imamo šanse* u kojem je medij prenio informacije koje su donesene na konferenciji za novinare u SKH-SDP. S obzirom da kandidati nisu dobili

⁷⁰ Damir Škaro, *Marketing u politici 21. stoljeća*, Osijek/ Zagreb/Split, 1999., 161.

⁷¹ *Glas Istre*, br. 108, Pula, 20.IV.1990., 3.

⁷² Isto.

više od 50% glasova, sekretar Predsjedništva CK SKH-SDP Boris Malada informirao je novinare da izbori još nisu završeni, ali da se u javnosti stvara klima kao da je upravo sve završilo. Na pitanje novinara odgovarali su i kandidati SKH-SDP koji su ušli u drugi krug glasanja – dr. Dušan Bilandžić i Aleksandar Broz. Bilandžić je rekao da ova stranka neće mijenjati svoju izbornu strategiju i taktiku. Bilo bi dobro, smatra Bilandžić, da je umjesto bipolarne stvorena tripolarna stranačka struktura, ali valja poštivati volju birača. On je upozorio da bi svaka previsoka pobjeda jedne od stranaka bila porazna i da bi to zapravo vodilo iz starog jednopartijskog sistema u novi, s nesagledivim posljedicama. Aleksandar Broz je naglasio da su se njegova predviđanja za prvi izborni krug uglavnom obistinila i da je optimist pred drugi krug. *Mi ne idemo na to da glasače privučemo na emocije, već na razum*, rekli su na kraju predstavnici SKH-SDP.⁷³

Dan nakon drugog kruga izbora, dok su se glasovi još prebrajali, *Glas Istre* donosi zanimljiv članak pod naslovom *Jaka opozicija u Saboru*, u kojem su građani bili informirani o nizu ekscesa u toku i prije izbora. Tako je, prema podacima istrage, u noći od petog na šesti svibnja izvršena provala u prostorije Osnovne škole *Josip Kraš* u naselju Dugave u Zagrebu, tj. na tamo locirano biračko mjesto. Neidentificirana osoba nasilno je otvorila prozor, otvorila kuverte s izbornom dokumentacijom, poderala nekoliko listića i uništila biračke popise. Incident je zabilježen i u prostorijama jedne mjesne zajednice u Čakovcu, gdje je nepoznata osoba bila uklonila Titovu sliku iz prostorija birališta. U Makarskoj je na plakatu HDZ-a netko kemijskom olovkom na sliku djevojke nacrtao brkove i slovo „U“ na čelu. Članak piše o nepravilnostima dan uoči izbora na biralištima zagrebačke općine Trešnjevka. Naime, u dvije izborne jedinice došlo je do zamjene glasačkih listića pa su birači jedno vrijeme glasali za „tuđe“ kandidate. Potom, iz Knina je telefonom dojavljeno da je jedno biračko mjesto bilo zaključano, a nisu mogli naći ključeve.⁷⁴

Na spomenutim izborima HDZ je osvojio 42% glasova, ali je u Saboru dobio 205 od ukupno 356 mjesta, odnosno 57,6%. Od tri saborska doma, Zastupničkome, HDZ je čak imao dvotrećinsku većinu.⁷⁵ Nakon izvjesne pobjede HDZ-a dr. Franjo Tuđman najavio da će novi Sabor odmah prići izradi novog Ustava i svoje obećanje

⁷³ Glas Istre, br. 114, Pula, 26. IV. 1990., 3.

⁷⁴ Glas Istre, br. 124, Pula, 8.V.1990., 3.

⁷⁵ Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest*, Novi Liber, Zagreb, 2013., 419.

ispunio osam mjeseci kasnije. Za mandatara Vlade određen je Stipe Mesić koji će početi političku karijeru, od anonimca za širu javnost do potpredsjednika Jugoslavije. Prvu biografiju Mesića objavio je *Glas Istre* u članku pod nazivom *Mandatar Stjepan Mesić*, u kojem autor obavještava čitatelje o svim njegovim dotadašnjim aktivnostima u politici.⁷⁶ O izbornim rezultatima *Il Piccolo* nije prenio nikakve informacije. Zadnjeg dana u mjesecu spomenuti je list objavio kratki članak s životopisom predsjednika Tuđmana.⁷⁷

Nakon izbora, Ivica Račan čestitao je na vrlo uspješnim izbornim rezultatima. Ovu obavijest prenosi *Glas Istre* u članku pod naslovom *Imamo snage da obranimo demokraciju*. Zastupnik Ivica Percan iz Pule tvrdi da vrhovnu zakonodavnu vlast neće imati novi hrvatski Sabor jer jedna stranka ima mogućnost kontrole odlučivanja pa *imat ćemo u najboljem slučaju neku vrstu sistema oktroirane demokracije* što je put do prave demokracije. Josip Buršić iz Rijeke kaže da ovo vrijeme treba mudre, sposobne i odvažne ljude, nada se da je većina izabranih iz ove stranke takva i da će *jedinstveno i odlučno zastupati regijske interese u Saboru*. U istom članu, Račan je izjavio: *Inzistirat ćemo na policentričnom i regionalnom razvoju Hrvatske jer ne možemo uspostaviti unitarizam u Jugoslaviji, a ustoličavati ga u Hrvatskoj. Borit ćemo se za to ne samo u Saboru, već i preko demokratske javnosti jer demokraciju ne čine samo stranke u Saboru.*⁷⁸

Prvi višestranački Sabor 1990.

Dana 30. svibnja 1990. konstituiran je novi, višestranački Sabor. Dana 16. svibnja Predsjedništvo HDZ-a je preporučilo da taj dan ostane u tradiciji kao svehrvatski dan proslave hrvatske državnosti. Također se preporuča svim organizacijama HDZ-a u domovini i iseljeništvu da za taj dan prirede narodne svečanosti i veselje. *Glas Istre* u članku *30. svibnja* donosi priopćenje HDZ-a u kojemu piše da cijeli hrvatski narod 30. svibnja slavi kao dan duhovnog pomirenja svih onih koji su se i pod različitim zastavama i idejama borili za slobodu i suverenost hrvatskog naroda, sa zavjetom, da će svi zajedno složno raditi za boljitak i sreću

⁷⁶ Glas Istre, br. 126, Pula, 10.V.1990., 1.

⁷⁷ Il Piccolo, br. 118, Trst, 31.V.1990., 9.

⁷⁸ Glas Istre, br. 133, Pula, 18.V.1990., 2.

svoje hrvatske domovine.⁷⁹ HDZ-ov dr. Franjo Tuđman izabran je za predsjednika Predsjedništva Hrvatske, dr. Žarko Domljan za predsjednika Sabora, a Stjepan Mesić za premijera. Taj dan proslavljen je kao Dan svehrvatske državnopravnosti, a prvi višestranački Sabor doživio je i svoje vatreno krštenje. *Glas Istre* u članku pod naslovom *Zagreb u slavlju* donosi prikaz cjelodnevne ceremonije slavlja. Na narodno veselje kod zagrebačkog jezera Jarun bili su pozvani predstavnici i čelnici svih stranaka, te na priredbi nije bilo nikakvih stranačkih simbola i obilježja, samo hrvatska zastava s povijesnim hrvatskim grbom. Zasjedanje Sabora SR Hrvatske Zagreb je dočekaao u svečanoj atmosferi. Već prije osam sati ujutro okupio se znatan broj građana da bi prisustvovali misi u zagrebačkoj katedrali koju je vodio kardinal i nadbiskup Franjo Kuharić. Mnogi su slušali misu s prostora na Kaptolu, jer u crkvi nije bilo dovoljno mjesta. Poveći broj građana okupio se i na Radićevu trgu pred Crkvom sv. Marka, na kojoj su bile istaknute parole *Kameleoni, van iz HDZ-a i Nikada više komunističke diktature*. Dolazak dr. Franje Tuđmana i njegove pratnje oko devet sati okupljeni građani dočekali su pljeskom i povicima *Franjo! Franjo! Hrvatska! Hrvatska!* Povike su ponavljali i kasnije u toku zasjedanja Sabora, a iz zgrade se moglo čuti i pjevanje *Lijepa naše...* i *Marjane, Marjane*. Okupljeni građani nosili su povijesne hrvatske zastave sa šahovnicom, a mogle su se vidjeti i stare narodne nošnje. Pjesme su u popodnevnim satima odjekivale u mnogim dijelovima Zagreba, naročito u središnjem dijelu grada. U vrijeme zasjedanja u jednom je trenutku pljeskom i povicima odobravanja iznuđeno pojavljivanje dr. Tuđmana na prozoru glavne dvorane za sjednice. Slavlje je kulminiralo oko 17,30 nakon što su zastupnici prekinuli zasjedanje i u povorci se spustili Radićevom (Dugom) ulicom prema Trgu Republike. U povorci je bilo i deset konjanika u drevnim odorama, a *dekor* su upotpunjavale povijesne zastave, uključujući i onu bana Josipa Jelačića. Po dolasku povorke na Trg Republike novoizabrani predsjednik Sabora SRH dr. Žarko Domljan okupljenom je narodu rekao da bi ovaj uskoro mogao opet nositi ime bana Jelačića. Rekao je da je ovo prvi put kako zastupnici Hrvatske izlaze pred javnost. *Nije to samo simbolična gesta, jer oni više neće biti zastupnici koji će raditi iza vrata već će pred licem čitava naroda polagati račune za svoj rad*. Domljan je posebno pozdravio kardinala Franju Kuharića i glavnog imama Šefka Omerbašića, a Franji Tuđmanu, predao je hrvatsku lentu kao znak najviše časti. Za govornicu je zatim stao

⁷⁹ Glas Istre, br. 129, Pula, 13.V.1990., 3.

dr. Tuđman, rekavši, da je nakon pola stoljeća Hrvatska izvojevala demokratsku pobjedu kakva nije zabilježena nigdje gdje je u posljednje vrijeme ukinuta jednostranačka strahovlada. Po njegovim riječima, svijetu je pokazano da je hrvatski narod ne samo jedan od najstarijih nego i jedan od najdemokratskijih. *Nismo se dali isprovocirati od onih koji nisu bili skloni priznati našu pobjedu.* Tuđman je dodao da to nije samo pobjeda HDZ-a koja je dala samo program iza kojeg je stala većina hrvatskog naroda. Smatra da je dan obnove hrvatske državnosti 30. svibnja prihvatljiv za sve ljude dobre volje. Međutim, upozorio je da se sada treba okrenuti prema budućnosti i obavljanju odgovornih poslova. *Dajem vam svoju časnu riječ da, dok je mene i ovog hrvatskog rukovodstva, ono vas zaista neće iznevjeriti.*⁸⁰ Dana 21. travnja *Il Piccolo* donosi članak pod nazivom *Sindrom generala* u kojem je autor članka intervjuirao Tuđmana. U članku opisuju Tuđmana kao *anti osobu* za jugoslavenski establišment. Nazivaju ga partizanom, Titovim prijateljem i antidržavnikom. Članak navodi kako bi Tuđman trebao biti zahvalan Miloševiću i srpskoj politici jer bez nje Tuđman ne bi uspio skupiti toliku masu ljudi oko sebe. U članku Tuđman optužuje srpske aktiviste za stvaranje nemira i za destabilizaciju situacije na granici između dviju država. Smatra da se Srbi u Hrvatskoj ne bi trebali osjećati diskriminirani jer njih samo 11% ukupnog stanovništva imaju čak 40% udjela unutar hrvatskog državnog aparata.⁸¹

Talijanske tiskovine, pored punih stranica rezultata i političkih analiza domaćih izbora, još su uvijek bile zainteresirane za izborna zbivanja u Hrvatskoj. Hrvatska se nakon izbora, a to je rečeno već nakon prvog kruga, pridružuje već postojećim eksplozivnim nabojima u složenom mozaiku jugoslavenske federacije. Službenih reagiranja na hrvatske izbore i rezultate, iz veoma razumljivih razloga, nije bilo pa je ovdašnja javnost mogla steći dojam putem izvještaja u tisku, odnosno natpisa brojnih talijanskih izvjestitelja prisutnih u Zagrebu tijekom prve runde izbora. A kako je pisao talijanski tisak, vidi se dobrim dijelom iz kritičkih primjedbi koje je na njen račun izrekao odmah nakon prvog izbornog kruga dr. Franjo Tuđman. On je u intervjuu talijanskom ljevičarskom dnevniku *Il Manifesto* poistovjetio pisanje dijela talijanskog tiska s *određenom tradicionalnom politikom kojom Rim nastoji nacionalnim sporazumom i Beogradom protiv hrvatskih interesa.* Za *Il Tempo* Tuđman je

⁸⁰ Glas Istre, br. 147, Pula, 31.V.1990., 3.

⁸¹ Il Piccolo, br. 81, Trst, 21.IV.1990., 9.

polemičku notu naglasio riječima da se iz onoga što pišu neki talijanski listovi može uočiti *kako u Italiji još uvijek postoje određene teritorijalne aspiracije prema Istri* i *kako Italija u suštini nastavlja imperijalnu politiku prema našoj obali zbog čega traži sporazum sa našim protivnicima, srpskim hegemonistima*. Ovu posljednju ocjenu je Tuđman stavio u kontekst svoje opaske da su neki talijanski listovi pisali kako HDZ nastoji *ponovno utemeljiti ustašku državu kada govori o suverenitetu i obrani hrvatskog naroda*. Tuđman ipak na kraju ublažava svoj sud riječima da govori o *nekim tendencijama u Italiji koje postoje vjekovima i još se nisu smirile*. Isti ovaj list *II Manifesto* je u popratnom članku o nadmoćnoj pobjedi stranke Franje Tuđmana primijetio da je vođa HDZ-a, posebno u drugoj izbornoj rundi, koristio umjerenije i pomirljivije tonove, pa zaključuje da njegovoj stranci *neće biti lako vladati u ime emocija i osjećanja*.⁸²

Donošenje Ustava Republike Hrvatske

Nova je hrvatska vlast odredila sebi zadaću da stvori novi ustavnopravni poredak Hrvatske, zasnovan na tržišnoj ekonomiji i političkom pluralizmu.⁸³ Drugim riječima, trebalo je izvršiti korekcije u postojećem Ustavu SR Hrvatske nakon čega bilo je potrebno donijeti potpuno novi Ustav Republike Hrvatske. *Ustav SRH usvojen 1974. do 1990. mijenjan je četiri puta, a na narednom saborskom zasjedanju 25. srpnja promijenio se i peti put*. Tim riječima započinje uvodni dio članaka objavljenog 16. srpnja 1990. u članku *Glasa Istre*.⁸⁴ Sabor je 25. srpnja 1990. proglasio amandmane na Ustav Hrvatske. Tim je amandmanima uneseno nekoliko bitnih korekcija tog Ustava. Uklonjena je odrednica „socijalistička“ u nazivu države, potvrđen je novi grb i zastava. Iz hrvatske je zastave uklonjena crvena zastava petokraka i umjesto zvijezde, unesen je hrvatski povijesni grb. Umjesto predsjednika Predsjedništva uvedena je funkcija predsjednika Republike te umjesto republičkih sekretara uvedeni su ministri.⁸⁵ U Republici Hrvatskoj službeni je jezik hrvatski i u službenoj je upotrebi latinično pismo, a uz latinicu može se pisati i ćirilicom. Izmijenjeni su nazivi nekih organa izvršne vlasti. Izvršno vijeće Sabora nazvano je Vlada Republike Hrvatske. Čim su u Saboru usvojeni ustavni amandmani, odmah je

⁸² Glas Istre, br. 128, Pula, 12.V.1990., 5.

⁸³ N. Šetić, n. dj., 184.

⁸⁴ Glas Istre, br. 192, Pula, 16.VII.1990., 2.

⁸⁵ I. Goldstein, *Hrvatska povijest*, n. dj., 426.

na pročelju saborske zgrade izvršena zamjena zastava – spuštena je zastava SR Hrvatske i na isti je jarbol uzdignuta zastava Republike Hrvatske.⁸⁶ Na reakciju brisanja naziva *socijalistička* u članku *Glasa Istre* objavljenog 16. srpnja 1990. pod naslovom *Zbogom socijalističkoj zabludi* medij citira Leonidu Abalkinu, glavnog ekonomskog strategu sovjetske Vlade, koji je, obraćajući se delegatima 28. kongresa Komunističke partije SSSR-a rekao: *Nismo izgradili socijalizam, niti smo ikada živjeli u uvjetima socijalističkog društva. Mada će svatko tko nije zaslijepljen ideološkim ili drugim predrasudama priznati da se društveno uređenje u našoj zemlji poprilično razlikovalo od onoga u Sovjetskom Savezu i ostalim zemljama Istočnog bloka, ni kod njih ni kod nas nije bilo ni traga od socijalizma. Pa ako nečega nema u stvarnosti, ne treba ga ni u nazivu. Ne možemo dakle, doviknuti „zbogom socijalizmu“, već „zbogom zabludama“.* Nacrt amandmana 65. definira da je grb RH, koji se sastoji od 25 crvenih i bijelih polja, a da se zastava sastoji od crvene, bijele i plave boje s povijesnim grbom u sredini. Ovaj amandman također određuje da se oblik povijesnog hrvatskog grba i zastave, kao i tekst himne RH te uporaba tih državnih simbola uređuje zakonom.⁸⁷ *Glas Istre* piše dalje da pobornici petokrake kažu da to nije isključivo ideološki simbol, tj. da se pod njim ginulo za slobodu i za vraćanje otetih nam teritorija, a protivnici odgovaraju da su pod njim u poslijeratnom razdoblju nevini ljudi slani na Goli otok i druge zatvore. Također tvrde da je crvena zvijezda bila omiljeni simbol svih „boljševičkih“ režima, koji je se sada odriču. Snažan polemički naboj sadrži i amandman 66. koji propisuje da je u Republici Hrvatskoj u službenoj uporabi latiničko pismo a da se *službena uporaba ćirilice i drugog pisma uz latinično pismo uređuje zakonom.* Vođa Srpske demokratske stranke u Saboru Jovo Opačić nije usamljen u zalaganju da latinica i ćirilica budu ravnopravna pisma, smatrajući da je *udar na ćirilicu udar na nacionalni identitet.* Predsjednik Sabora dr. Žarko Domljan i lider HSLS-a Dražen Budiša smatraju da se pitanje pisma ne može svoditi na nacionalnu komponentu i upozoravaju da *niti je latinica hrvatsko ni ćirilica srpsko pismo.*⁸⁸ *Ne baš laka srca borci Istre odobravaju brisanje pridjeva „socijalistička“ iz naziva Hrvatske, ali nisu i neće biti za promjenu grba i zastave Republike* piše *Glas Istre.* Istrani su se žestoko protivili i eliminiranju petokrake. Dalje, u članku pod naslovom *Petokraka nije simbol represije* piše da „su se pod ovom zvijezdom borile

⁸⁶ N. Šetić, n. dj., 184.-186.

⁸⁷ Glas Istre, br. 192, Pula, 16.VII.1990., 2.

⁸⁸ Glas Istre, br. 192, Pula, 16.VII.1990., 2.

generacije slobodoljubivih Istrana u internacionalnim brigadama do 29 tisuća boraca u NOB-u.“ Boračka organizacija Istre zalagala se za ustavnu garanciju ćirilice, ustrojstvo sa zajednicama općina u Hrvatskoj, ali bez političkih implikacija. Ta organizacija nije podržavala brisanje točaka 5 i 6 u 56. amandmanu, već traži brisanje svih odrednica koje se žele unijeti u Ustav, a imaju za cilj koncentraciju političke moći kapitala u Zagrebu.⁸⁹

Svakako valja reći da je zasjedanje Sabora 25. srpnja 1990. započelo zajedničkom sjednicom pod predsjedanjem dr. Žarka Domljana. *Glas Istre*, u članku pod naslovom *Narod će pisati novi Ustav*⁹⁰ naglašava kako je na početku predsjednik Republike Franjo Tuđman obrazložio inicijativu za promjenu Ustava Hrvatske. U ime Predsjedništva Republike iznio je načela na kojima bi u pripremi teksta trebala polaziti ustavna komisija. Kako je rekao, demokratski ustav piše narod, svojim kolektivnim i pojedinačnim iskustvom, pamćenjem, mudrošću, težnjama i interesima. *Naš cilj je upravo takav – demokratski ustav!* Demokratski u doslovnom smislu riječi – po načinu nastajanja i izglasavanja te po tome što njegov sadržaj mora izražavati volju velike većine građana, a dakako i po tome što će djelotvorno štititi volju i interese „nadglasane“ manjine. Tuđman je naglasio da *ne želimo pisati neki formalni utopijski, apstraktni tekst, koji bi bio izvan vremena i prostora, već stvarni ustav koji će jačanjem ljudskih i građanskih prava (a ne isključivih ideja i ljudi – što je do sada bio slučaj) postati temeljnim i trajno vrijednosnim pravnim dokumentom hrvatskoga naroda i svih građana Hrvatske.* Ustav Republike Hrvatske mora slijediti pozitivnu hrvatsku državno-pravnu tradiciju. Iako je državno-pravna povijest Hrvatske poput neravne i isprekidane crte, puna uspona i padova, *mi ne želimo pisati Ustav bez korijena, počinjujući Ab ovo. Želimo pisati Ustav koji stvara – spaja klasičnu hrvatsku državno-pravnu tradiciju, onu iz starije povijesti, a pogotovo iz 19. i 20. st. uključujući i pozitivno ustavno nasljeđe na osnovama ZAVNOH-a i AVNOJ-a sve do sadašnjeg Ustava, posredstvom kojega je i došlo do uspostave demokratske vlasti u Hrvatskoj.* Po riječima Tuđmana, *„ideologija i praksa tzv. revolucionarnoga i samoupravnoga prava udaljila je postupno hrvatsko ustavno (ali i građansko, privredno) pravo od europske pravne tradicije, kojoj je doskora (do početka 20. st.) organski pripadala. Novi ustav pisat ćemo poštujući ponovno tu tradiciju, tj. čisteći ustavni tekst od*

⁸⁹ Glas Istre, br. 194, Pula, 18.VII.1990., 2.

⁹⁰ Glas Istre, br. 202, Pula, 26.VII.1990., 2.

pravnih termina, odredbi i instituta koji su stranim (europskim) državama i društvima koja počivaju na logici vlasti naroda (a ne na logici vlastite ideologije i dogmatskih političkih doktrinama). Tuđman naglašava da je zadaća i namjera izraditi narodni ustav – za puk i čitav narod, tj. *ustav koji će biti kratak (da po mogućnosti svojim opsegom ne premaši pedesetak utipkanih stranica teksta) i koji će zbog jednostavnoga i nedvosmislenoga jezika moći razumjeti svaki građanin Hrvatske. Ustav koji će biti svojevrsna „svjetovna Biblija“ svakoga i svih građana Hrvatske.* Glas Istre dalje piše da se Ustav Hrvatske mora temeljiti na jamčenju osnovnih ljudskih i narodnih prava što podrazumijeva ustavno postavljanje jasnih granica samovolji vlasti i njenoj „prirodnoj“ težnji za ograničavanjem prirodnih prava čovjeka kojima jedina granica mora biti ugrožavanje sloboda i prava drugih ljudi. U cilju potpune zaštite ljudskih prava i ograničavanja samovolje vlasti Tuđman predlaže određene institucionalne mehanizme – ukidanje svih vrsta tajne policije za nadzor života državljana, osiguranje potpune javnosti i političkog nadzora rada javne sigurnosti te osiguranje da uloga vojske bude u službi obrane zemlje od vanjske agresije.⁹¹ Zaključujući sjednicu nakon proglašenja ustavnih amandmana i Ustavnog zakona predsjednik Žarko Domljan je izjavio: *Gospođe i gospodo zastupnici, usvajanjem amandmana na Ustav Republike Hrvatske i Ustavnog zakona za njihovo provođenje, učinjene su samo najnužnije izmjene današnjeg i dosadašnjeg Ustava Hrvatske, kojima je cilj s jedne strane da se uklone ideološke naznake u definiciji i simbolima Hrvatske države, a s druge strane da se osigura ustavni temelj za donošenje onih zakonskih akata koji su nužni i hitni za početak razrješavanja krize na svim područjima života, koju krizu nam je ostavio stari režim u nasljeđe. Prihvaćanjem amandmana otvoren je ujedno i put za donošenje potpuno novog i demokratskog Ustava Republike Hrvatske koji će osigurati puni politički i gospodarski suverenitet Hrvatske na cijelom i cjelovitom području hrvatske države.* Navodi dalje: *Budući da ustavni amandmani prema Ustavnom zakonu stupaju na snagu odmah činom donošenja, to od ovog trenutka Hrvatska više nije Socijalistička, nego samo Republika Hrvatska. Nadalje od ovog trenutka Hrvatska se rastaje od svog dosadašnjeg klasno i ideološki obilježenog grba. Od ovog trenutka hrvatska službena zastava se oslobađa ideološkog biljega crvene zvijezde, koje ga je nosila punih 45 godina. Nova zastava Republike Hrvatske je stara hrvatska trobojnica sa povijesnim*

⁹¹ Glas Istre, br. 202, Pula, 26.VII.1990., 2.

*hrvatskim grbom u sredini. Ta je zastava, gospode i gospođo zastupnici, postala općeprihvaćenom, pučkom narodnom hrvatskom zastavom, a od ovog trenutka ona je i službena zastava hrvatske države. Ta će zastava kao vidljivi i simbolički čin proglašenja ovih amandmana biti svečano podignuta u 18 sati na jarbolu ispred zgrade hrvatskog Sabora. Ta će zastava od sada vijati se na jarbolu ispred Sabora svaki puta kada bude zasjedao hrvatski Sabor.*⁹² Treba spomenuti kako *Il Piccolo* nije popratio događaje vezane uz promjene i donošenje Ustava RH.

Dakle, godina 1990. ostat će zabilježena u hrvatskoj povijesti kao godina donošenja Ustava neovisne RH. Sve je započelo u ljeto kada je Predsjedništvo Socijalističke Republike Hrvatske donijelo odluku kojom Saboru predlaže donošenje Ustava RH. Odluku su na svojim sjednicama podržala sva tri tadašnja saborska vijeća, i to Vijeće udruženog rada, Vijeće općina i Društveno-političko vijeće. Prvi saziv Hrvatskog sabora na zajedničkoj sjednici triju vijeća 22. prosinca 1990. godine donio je Odluku o proglašenju Ustava RH, čime je ispunio svoju ustavotvornu ulogu. Budući da je Ustav donesen neposredno prije Božića, naziva se još i *Božićnim Ustavom*. Događaj se zbio na svečanoj sjednici Sabora Republike Hrvatske u subotu u 10:15 sati. U tom trenutku su Zagrebačka filharmonija i Zbor „Ivan Goran Kovačić“ izveli hrvatsku himnu „Lijepa naša domovina“. O događajima je pisao *Glas Istre* u članku pod naslovom *Proglašen Hrvatski Ustav*.⁹³ Tim je Ustavom ukinuta smrtna kazna te je utvrđeno da su „poduzetnička i tržišna sloboda temelj gospodarskog ustroja“. Također, izbačena je odredba da su Srbi nosioci suvereniteta u Republici Hrvatskoj.⁹⁴ Novim Ustavom, kojim se promiču ljudska prava i slobode, odnosno ravnopravnost svih građana pred zakonom, te višestranačka demokracija, tržišno gospodarstvo i pravo privatnoga vlasništva, Republika Hrvatska određena je kao jedinstvena i nedjeljiva, demokratska i socijalna država. Predstavnici pobunjenih Srba u Hrvatskoj navodili su novi hrvatski Ustav kao jedan od glavnih razloga za daljnje zaoštavanje odnosa sa Saborom RH i uzroka oružane pobune dijela Srba u Hrvatskoj. Isticali su da je s njegovim proglašavanjem nova hrvatska vlast *Srbe izbacila iz Ustava*, odnosno da je Srbima u Hrvatskoj *oduzela status konstitutivnog naroda* te da su Srbi u Hrvatskoj *postali građani drugog reda*. U svakom slučaju, s obzirom na to da se u novom Ustavu RH ističe ravnopravnost svih građana, bez

⁹² Glas Istre, br. 203, Pula, 27.VII.1990., 2.

⁹³ Glas Istre, br. 352, Pula, 23.XII.1990., 2.

⁹⁴ I. Goldstein, *Hrvatska povijest*, n. dj., 428.

obzira na narodnost, vjeroispovijest, rasu ili spol, ne može se reći da nakon donošenja novog hrvatskog Ustava Srbi više nisu bili ravnopravni s ostalim hrvatskim građanima ili da su „izbačeni iz Ustava“.⁹⁵

Godina 1991.

Prva polovina 1991. donijela je nove napetosti između hrvatskih vlasti i JNA, dok su u istom razdoblju srpski pobunjenici pokušavali proširiti područje pod svojim nadzorom, što je dovelo i do prvih oružanih sukoba s hrvatskom policijom.⁹⁶ Uzroci rata koji je buknuo 1991. ne mogu se svesti samo na pogoršanje gospodarske situacije, a još manje na prдавne povijesne čimbenike. Naprotiv, rat je bio planiran, pripremljen i pokrenut u službi nacionalističkog programa Velike Srbije.⁹⁷

Oružani sukobi počeli su u travnju 1991., uz postupno priklanjanje JNA srpskim pobunjenicima. Hrvatsko vodstvo moralo se pripremati za rat. S obzirom da je Hrvatska bila razoružana i da je posjedovala tek nekoliko desetaka tisuća cijevi u sastavu policije, bilo je jasno koji je prioritetni korak koji valja učiniti – hitno nabaviti oružje. Prve pošiljke od desetak šlepera stigle su iz Mađarske. O tome piše članak *Il Piccola* pod naslovom *Budimpešta priznaje*.⁹⁸

Po uputama jugoslavenske vojne tajne službe, 25. siječnja 1991. na televiziji Beograd prikazan je film pod naslovom *Što je istina o naoružavanju HDZ-a u Hrvatskoj*. Te iste večeri, izaslanstvo Republike Hrvatske, kojeg su sačinjavali predsjednik Franjo Tuđman, predsjednik Sabora Žarko Domljan, predsjednik Vlade Josip Manolić i član Predsjedništva Jugoslavije Stipe Mesić otputovalo je u Beograd. Te su se večeri sastali kako bi raspravili odbijanje Hrvatske o predaji oružja kako se Hrvatska ne bi mogla braniti. Nekoliko minuta prije 19 sati i 30 minuta general Veljko Kadrijević, savezni sekretar za narodnu obranu, predložio je stanku kako bi mogli

⁹⁵ Ante Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata – Zagreb, Zagreb, 2011., 45.-46.

⁹⁶ Davor Marijan, *Oružane snage SFRJ u izvanrednim prilikama*, Časopis za suvremenu povijest, br. 2, Zagreb 2002., 339.-376.

⁹⁷ Sabrina P. Ramet, *Tri Jugoslavije: izgradnja države i izazov legitimacije 1918.-2005.*, Golden marketing, Zagreb, 2009., 476.

⁹⁸ *Il Piccolo*, br. 35, Trst, 12.III.1991., 9.

pogledati vijesti te bi nakon toga nastavili sa radom Predsjedništva. No, tim je činom Hrvatska pala u klopku. Na javnoj televiziji pušten je film koji je trebao služiti kao podloga uvođenju izvanrednog stanja i uhićenja nekih osoba, prije svega hrvatskog ministra obrane Martina Špegelja zbog navodnog nelegalnog naoružavanja policije oružjem dopremljene iz Mađarske. Kontraobavještajna služba JNA (KOS) je mjesecima pratila i nadzirala aktivnost nove hrvatske vlasti u opremanju republičke policije i njenog sastava. U sklopu te operativne obrade snimljeno je 19,5 sati materijala i 121 tajnih audio snimaka. Zahvaljujući snimkama Martina Špegelja, ali i Josipa Boljkovca, hrvatska vlast je optužena pred jugoslavenskom javnošću, ali i čitavim svijetom, da naoružava terorističke formacije te priprema masovne zločine nad Srbima. Bio je to dragocjen materijal za JNA i težak udarac za Hrvatsku. Špegelj i Boljkovac, hrvatski ministri obrane i unutarnjih poslova, snimljeni su kako pričaju o kupovini naoružanja i planovima za likvidacije srpskih civila, žene i djece. Objavljivanjem ovog filma nova hrvatska vlast dovedena je u gotovo bezizlaznu situaciju. Narušena je vjerodostojnost pred jugoslavenskom i svjetskom javnosti. Hrvati su definitivno prikazani kao opasni teroristi i zlikovci, a JNA kao jedini jamac mira. Hrvatske su se vlasti branile kako film nije autentičan, no ipak je kasnije Stipe Mesić javno priznao kako je film autentičan! Istovremeno uz prikazivanje filma, KOS pokreće akciju *Štit* u kojem se uhićuju osobe upletene u naoružavanje hrvatske policije kako bi potom napali kasarne JNA. Diljem Hrvatske uhićeni su deseci osoba, no Špegelj i Boljkovac nisu uhićeni. Na koncu se postavlja pitanje zašto su Špegelj i Boljkovac tijekom tih razgovora spominjali planove o masovnim ubojstvima nad Srbima, iako takvi planovi nisu ni postojali niti su ikada provođeni? Kako to da je general Vasiljević⁹⁹ bez problema uspio uhititi desetke osoba zbog sumnje za krijumčarenje oružja, a Špegelj i Boljkovac su ostali na slobodi iako su upravo njih dvojica prikazani kao vodeće figure u tim aktivnostima? Zašto je Stjepan Mesić javno izjavio da su snimke autentične i na taj način opovrgnuo službenu verziju hrvatske vlade koja se branila tvrdnjom da je film krivotvorina? Veljko Kadrijević tvrdi da su Mesić i negdašnji predsjednik savezne Vlade Marković kanili svrgnuti Tuđmana i Miloševića. Te tvrdnje Mesić nikada nije opovrgnuo. Drugim riječima, Mesić je u Beogradu surađivao s Vasiljevićem u planiranju uhićenja HDZ-ovaca.¹⁰⁰ *Glas Istre* i *Il Piccolo* o dokumentarnom filmu nisu prenijeli nikakve informacije. Jedino je *Glas Istre*

⁹⁹ Aleksandar Vasiljević – posljednji načelnik KOS-a.

¹⁰⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=YvpR7MxVm6Y>

u kratkim crtama obavijestio građane kako je hrvatska delegacija otputovala u Beograd¹⁰¹ te u jednoj rečenici obavijestili čitatelje kako će videosnimak pod nazivom „Jugoslavenski Watergate“ biti istražen.¹⁰²

Ubrzo nakon objavljivanja dokumentarca, Hrvatski je Sabor 22. veljače 1991., u 21 sat i 30 minuta¹⁰³ izglasao Rezoluciju o razdruživanju sa SFRJ i Rezoluciju o zaštiti ustavnog poretka RH kojom određuje da se na teritoriju Hrvatske ne može primjenjivati niti jedan savezni zakon ili propis ako bi to narušilo suverenitet Hrvatske. Naime, Ustavni sud RH upozorio je svojim pismom od 24. siječnja 1991. Sabor RH na neustavnost i nezakonitost Naredbe Predsjedništva SFRJ od 9. siječnja 1991.,¹⁰⁴ te na potrebu da Sabor RH donese odluke radi zaštite suverenosti, interesa i prava RH kao i temeljnih prava njenih građana. Rezoluciju su popratili *Glas Istre*¹⁰⁵ i *Il Piccolo*¹⁰⁶. *Usvajanjem Rezolucije o razdruživanju SFRJ na suverene i samostalne države koje će demokratski slobodno odlučivati o udruživanju u novi savez, nakon Slovenije i Hrvatska je na saborskom zasjedanju učinila odlučujući korak k novom povijesnom dogovoru o budućnosti Jugoslavije*, piše članak pod naslovom *Odlučan korak Glasa Istre*.¹⁰⁷ Otada su se incidenti događali svakoga dana.¹⁰⁸

Oružani sukobi u Pakracu

Dana 28. veljače 1991. Ustavni sud RH, uz obrazloženje da hrvatski Ustav ne sadrži osnove za postojanje tvorevine kakva je SAO Krajina, poništio je odluku o pristupanju općine Pakrac SAO Krajini. U priopćenju stoji: *Ministar pravosuđa i uprave RH podnio je Ustavnom sudu RH prijedlog za ocjenu zakonitosti Odluke o pristupanju općine Pakrac Srpskoj Autonomnoj Oblasti Krajina koju je Skupština općine Pakrac donijela 22. veljače 1991. godine*, navodi članak *Glasa Istre* pod naslovom *SAO Krajina – nepostojeća tvorevina*.¹⁰⁹ Iz tog razloga Pakrac je bilo mjesto gdje je oružanim sukobom Srba i hrvatske policije prvog dana ožujka započeo

¹⁰¹ Glas Istre, br. 24, Pula, 26.I.1991., 4.

¹⁰² Glas Istre, br. 27, Pula, 29.I.1991., 3.

¹⁰³ Glas Istre, br. 51, Pula, 22.II.1991., 5.

¹⁰⁴ Predsjedništvo SFRJ donijelo je 9. siječnja 1991. naredbu da se u roku od deset dana moraju raspustiti sve oružane jedinice, koje nisu u sastavu jedinstvenih oružanih snaga SFRJ.

¹⁰⁵ Glas Istre, br. 51, Pula, 22.II.1991., 10.

¹⁰⁶ Il Piccolo, br. 39, Trst, 22.II.1991., 9.

¹⁰⁷ Glas Istre, br. 52, Pula, 23.II.1991., 4.

¹⁰⁸ Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest*, n. dj., 429.

¹⁰⁹ Glas Istre, br. 58, Pula, 1.III.1991., 2.

Domovinski rat. Naime, u Pakracu su lokalni Srbi razoružali hrvatske policajce što je uzrokovalo intervenciju jedinica hrvatske specijalne policije. Među sukobljene strane prvi put se postavila JNA i ona je štitila srpsku stranu.¹¹⁰ Cilj velikosrpskih ideologija je bio zauzeti grad. Prema njihovim planovima, trebao je biti središte SAO Krajine za Zapadnu Slavoniju.¹¹¹ Nakon što je 22. veljače Skupština općine Pakrac proglasila pripojenje SAO Krajini osnovane u Kninu, srpski su civili šetali naoružani gradom spremajući se napasti hrvatske policajce i protjerali Hrvate iz grada. Načelnik policijske postaje Pakrac bio je Jovo Vezmar, srpske nacionalnosti, koji je zajedno s vodstvom SDSS-a, na čijem je čelu bio Veljko Džakula, organizirao naoružane srpske straže po gradu. Policajci hrvatske nacionalnosti, s još nekim kolegama Srbima koji se nisu htjeli pridružiti pobuni, iznijeli su tokom noći dio oružja iz postaje i sakrili ih. Tog istog dana u noći JNA je zauzela punktove po gradu pod izlikom da želi spriječiti sukob. O tome piše članak *Glasa Istre* pod nazivom *Selo Bučje – četnički štab*.¹¹² Tijekom noći i pred jutro 2. ožujka na prijevaru je razoružano 16 policajaca hrvatske nacionalnosti te je preuzet nadzor nad policijskom stanicom. S policijske i općinske zgrade pobunjeni su Srbi skinuli zastavu Republike Hrvatske i postavili zastavu Republike Srbije.¹¹³ Nakon toga, u grad su pristigle policijske postrojbe RH i rasporedile po gradu. Oko 10 ujutro počeo je oružani sukob, nakon čega u Pakrac dolazi zapovjednik specijalaca iz Lučkog Mladen Markač s hrvatskom postrojbom te policijska postaja dolazi u ruke hrvatske države. O tom događaju piše *Glas Istre* u kojem stoji da su jedinice MUP-a RH u *energičnom nastupu zaposjele Policijsku postaju i zgradu Skupštine općine Pakrac i na nju istakli zastave RH*.¹¹⁴ U 14 sati u policijsku postaju dolazi nekoliko časnika JNA, među kojima i general Dobrašin Praščević¹¹⁵, a u 16 sati dolaze Stjepan Mesić (potpredsjednik Predstavništva SFRJ i predsjednik Vlade RH) i Slavko Degoricija¹¹⁶. Na sastanku nije dogovoreno ništa konkretno, osim nastavka sljedeći dan. Nakon što su visoki predstavnici otišli, oko 18 sati s okolnih brda počela je pucnjava po gradu, te su tri hrvatska branitelja bila ranjena. O puču u policijskoj stanici u Pakracu MUP RH donosi priopćenje u kojem

¹¹⁰ Glas Istre, br. 60, Pula, 3.III.1991., 3.

¹¹¹ http://www.uvsjp-alfa.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=383:bitka-za-pakrac&catid=53:akcije&Itemid=163

¹¹² Glas Istre, br. 60., Pula, 3.III.1991., 3.

¹¹³ http://www.uvsjp-alfa.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=383:bitka-za-pakrac&catid=53:akcije&Itemid=163

¹¹⁴ Glas Istre, br. 60., Pula, 3.III.1991., 3.

¹¹⁵ Dobrašin Praščević – načelnik Štaba V. vojne oblasti

¹¹⁶ Slavko Degoricija – predsjednik Vijeća općina Sabora RH

navodi da je u vremenu između 1. i 2. ožujka 1991. MUP poduzeo operativne mjere kojima je uspostavljen red i disciplina u Policijskoj stanici u Pakracu. Nadalje, *u toku je poduzimanje mjera na sprečavanju daljnjih nezakonitih radnji pojedinaca i grupa na širem području ovog djela Republike*. Spomenuto priopćenje prenio je *Glas Istre* u članku pod nazivom *Puč u policijskoj stanici*.¹¹⁷ Za razliku od hrvatskih, srpski su mediji o događajima u Pakracu izvještavali potpuno netočno. Beogradske *Večernje novosti* pišu o *masakru srpskog naroda u Pakracu, mitraljeskom gnijezdu u zvoniku katoličke crkve i ubojstvu pravoslavnog svećenika*, a u istim novinama novinar Veljko Džakula je izjavio kako su hrvatski specijalci upali u klopku te kako su ih sve mogli pobiti da su htjeli. *Politika ekspres* piše o 11 mrtvih, a titogradska *Pobjeda* o 40 mrtvih i desetine ranjenih. Zanimljiva je izjava jednog pakračkog Srbina u *Borbi*: „*To o ugroženosti, to su priče. Nitko nije bio ugrožen. Jednostavno, uzrok su (hrvatska) zastava i grb. Samo to, i to neće ostati ovdje. Kad – tad ćemo ih skinuti. Kako su oni postavili, tako ćemo mi skinuti*“. Izjave srpskih medija popratio je *Il Piccolo* u članku pod nazivom *Hrvatska se sprema za civilni rat*.¹¹⁸ U jutarnjim satima 3. ožujka, nakon borbi srpski su se pobunjenici razbježali u šume ili u sela kojima je pristup bio zapečaćen barikadama koje su postavili pobunjenici. Budući da je Hrvatska pristala na povlačenje snaga specijalne policije iz Pakraca, nije realiziran plan JNA o napadu na snage hrvatske policije u Pakracu. Tada je u Pakracu vladao prividan mir. U hotelu „Lipik“ održan je prošireni sastanak Izvršnog vijeća na kojem su sudjelovali i predstavnici Saveznog SUP-a i Ministarstva unutrašnjih poslova Hrvatske. Izdano je priopćenje u kojem se opisuje stanje kao *izuzetno složeno i teško, te da građani žive u napetosti, strahu i neizvjesnosti*. Također *jedan dio građana napustio svoje domove i potražio sigurnija mjesta. Stanovništvo se poziva da se vrati svojim kućama i radnim mjestima*, upozorava *Glas Istre*. *Ulice u Pakracu su bile uglavnom puste, a u razgovoru s rijetkim prolaznicima stječe se dojam da se iščekuje isticanje roka za povlačenje i jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Hrvatske i Jugoslavenske narodne armije koji je odredilo Predsjedništvo Jugoslavije*. U Pakracu je tada živjelo 38,3% stanovništva srpske nacionalnosti, 33% hrvatske, a 20% su se izjasnili kao Jugoslaveni. U Skupštini općine Pakrac većinu zastupnika čine građani srpske nacionalnosti. Napetu atmosferu dočarao je *Glas Istre* u članku pod nazivom *U*

¹¹⁷ Glas Istre, br. 60., Pula, 3.III.1991., 3.

¹¹⁸ Il Piccolo, br. 46, Trst, 5.III.1991., 12.

*Pakracu prividni mir.*¹¹⁹ Dva dana nakon nemira, kako prenosi *Glas Istre*, stanje u Pakracu se normaliziralo. Trgovine i škole radile su normalno, iako u svim razredima nije bilo učenika kao u uobičajeno vrijeme. Radnici su se postepeno vraćali u svoje kolektive i ustanove. Prodavaonice živežnih namirnica počele su raditi po ustaljenom redu. Promet je također normaliziran. *Ispred zgrade Općinske skupštine, na suprotnoj strani ulice, točno ispred brda Kalvarije gdje su par dana ranije pobunjeni milicionari policijske stanice u Pakracu s oružjem, još su dvojica oklopna kola s pripadnicima Armije, no uskoro su se i te jedinice povukle s gradskih ulica,* piše *Glas Istre.*¹²⁰ O događajima u Pakracu piše *Il Piccolo* koji prenosi podatak da su hrvatske redarstvene snage imale trojicu ranjenika.¹²¹ Dana petog ožujka pod pritiskom srpskih paravojskih postrojbi veliki broj hrvatskih građana srpske nacionalnosti napustio je Baranju.¹²²

Krvavi Uskrs

Iz nepoznatih razloga, *Glas Istre* i *Il Piccolo* nisu popratili događaje krajem mjeseca ožujka koji su prethodili događajima na području Plitvica. Zadnjeg dana ožujka specijalne jedinice MUP-a RH vratile su NP Plitvice pod nadzorom legalnih redarstvenih snaga RH. Tog dana slavio se najveći kršćanski blagdan Uskrs pa je stoga taj događaj nazvan *Krvavim Uskrsom*. U sukobu s naoružanim srpskim teroristima, koji su tri dana ranije zauzeli to područje, poginuo je Josip Jović iz Aržana kod Imotskog. Jović je prva žrtva Domovinskog rata.¹²³ Ubijeni hrvatski policajac bio je pripadnik Jedinice za posebne namjene *Tigrovi – Rakitje*.¹²⁴ *Tigrovi* iz Rakitja bila je postrojba formirana od dobrovoljaca, *sposobnih i čestitih mladića iz svih krajeva Hrvatske i iseljništva.*¹²⁵ *Glas Istre* donosi reporterski zapis s Plitvica. Članak započinje ovako: *Djevičansku ljepotu Plitvičkih jezera nagrdila je sva sila oružja,*

¹¹⁹ Glas Istre, br. 61., Pula, 4.III.1991., 3.

¹²⁰ Glas Istre, br. 63., Pula, 6.III.1991., 4.

¹²¹ Il Piccolo, br. 46., Trst, 5.III.1991., 12.

¹²² Glas Istre, br. 63., Pula, 6.III.1991., 4.

¹²³ http://www.uvsjp-alfa.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=208&Itemid=134

¹²⁴ Stjepan Milković, *Alfe žive vječno*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2013., 35.

¹²⁵ Josip Lucić, *1. gardijska brigada hrvatske vojske – Tigrovi*, Znanje, Zagreb, 2015., 647.

*Ljubopitljive turiste zamijenili su naoružani vojnici, policajci i civili, a bijeli ožujski snijeg prošaran je krvlju.*¹²⁶

Krajem ožujka srpska milicija pod vodstvom Milana Martića zauzela je područje Plitvičkih jezera. Nedugo nakon toga, teroristi su provalili i u upravu parka Plitvičkih jezera. Službenici su otpušteni i poslani kući, a Ljubica Šolaja proglasila je pripajanje parka Krajini. *Prvog travnja tzv. izvršno vijeće SAO Krajine u Korenici je donijelo odluku o ujedinjenju s Republikom Srbijom. Prema velikosrpskim planovima u tzv. SAO Krajinu trebale su ući općine Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Donji Lapac, Korenica, Vojnić, Vrginmost, Glina, Dvor na Uni, Kostajnica, Petrinja i Pakrac te sva srpska naselja koja su se pripojila jednoj od ovih općina i ona koja se ubuduće izjasne za pripajanje u procesu razgraničenja,* donosi *Il Piccolo* u članku pod nazivom *Tenkovi u Hrvatskoj*.¹²⁷ Prema toj odluci, SAO Krajina je sastavni dio jedinstvenog državnog teritorija Republike Srbije u kojem se primjenjuju zakoni Srbije te ustavno-pravni sistem SFRJ. Srpski političar Milan Babić¹²⁸ izjavio je kako je donesena odluka o pripojenju *nastavak odluke, donesene još 1918. godine*. Također je ocijenio da *Hrvatska država ne postoji, već da postoji tzv. Republika Hrvatska koja se na neustavan način nastoji osamostaliti i konstituirati kao država*. U članku *Glas Istre* prenosi Babićevu izjavu kako Republika Hrvatska nema nikakvih prava da kao državna jedinica intervenira na srpskim područjima u Krajini. Prema njemu, ona je već počinila veliki zločin te da hrvatske snage moraju biti istjerane s srpskog područja jer u suprotnom *mi ćemo na silu odgovoriti silom*.¹²⁹ Kao posljedica pripojenja, MUP RH reagirao je upozorenjem, a nakon što su teroristi počeli pljačkati park i maltretirati zatočene ljude, MUP 31. ožujka šalje policiju iz Gospića, Karlovca i Zagreba. Hrvatski policajci dočekani su barikadama i pucnjavom iz zasjede.¹³⁰ Ove terorističke aktivnosti šokirale su domaću javnost jer su u to vrijeme NP Plitvička jezera pohodili strani turisti.¹³¹

Glas Istre o smrti Jovića izvještava tek usputno, i to u članku početkom travnja u kojem piše da je u *dogadajima poginuo jedan redarstvenik*, no bez imena i

¹²⁶ Glas Istre, br. 93, Pula, 6.IV.1991., 7.

¹²⁷ Il Piccolo, br. 66., Trst, 4.IV.1991., 1.

¹²⁸ Milan Babić (1956.-2006.), pobunjeni srpski političar iz Hrvatske, osuđeni ratni zločinac, bivši premijer Republike Srpske Krajine.

¹²⁹ Glas Istre, br. 89., Pula, 2.IV.1991., 23.

¹³⁰ <http://vojnapovijest.vecernji.hr/josip-jovic-krvavi-uskrs-1991-godine-997987>

¹³¹ Tomislav Šulj, *Krvavi Uskrs na Plitvicama 1991.*, Vojna povijest, br. 61., Zagreb, 2016., 53.

prezimana. Iako je nosio pancirku, metak ga je pogodio u nezaštićeni dio tijela. Povjesničar Tomislav Šulj u magazinu *Vojna povijest* spomenuti je događaj dočarao sljedećim riječima: *U skupini pripadnika Prve satnije koja se kretala kroz šumu ispod ceste, a u pravcu pošte na Plitvicama, nalazili su se Josip Jović, Miljenko Kožulj i Vinko Ravić. Srpski je terorist iz pravca pošte otvorio vatru i pogodio Jovića u lijevo rame iznad pancirnog prsluka. Do pogođenog je Jovića prvi došao Miljenko Kožulj i pokušao mu pomoći. Onemogućen je u izvlačenju zbog snažne paljbe iz svih smjera pošte. Pozvano je borbeno oklopno vozilo koje je za nekoliko minuta stiglo na položaj ispred pošte te borbeno djelujući omogućilo izvlačenje ranjenog Jovića, koji je, nažalost, preminuo na putu do pokretne ambulante. Šulj donosi i izjavu Miljenka Kožulja u kojem Kožulj izjavljuje kako je vidio Jovića iza stabla kako pada. Dotrčao sam do njega i pitao što mu je. Samo je odgovorio: Ništa. Ležao je duboko u snijegu. Strgao sam svoju pancirku i masku, prihvatio ga, ali već se počeo gubiti. Posljednje riječi su mu bile: Tata, tata!. Dok su se dečki borili za njegov život, motorolom sam zvao Morića u Karlovac i tražio helikopter. Kad sam za koji trenutak iznad nas vidio helikopter, ostao sam u šoku, bio je to vojni helikopter MI-8 (...) Nakon tri minute, koje su trajale cijelu vječnost, Morić se javlja i govori neka ništa ne poduzimamo. Helikopter se spustio na tlo, iz njega je izišao neki major JNA i rekao da su došli pružiti pomoć ranjenima, bez obzira s koje su strane. Nažalost, Jović je već bio mrtav. Kasnije je Jović pokopan u Aržanu, a posmrtno je promaknut u čin bojnika. Odlikovan je visokim državnim odličjima te ulice mnogih hrvatskih gradova nose njegovo ime.*¹³²

Glas Istre u članku pod naslovom *Bitka za Plitvice* piše da je trajala petnaestominutna vatra, otvorena bez povoda te kako je ista bila usredotočena na autobus pun pripadnika MUP-a. Istodobno, bile su postavljene i četiri barikade, među njima i jedna s cisternom punom plina. Pucalo se iz vojničkog poluautomatskog i automatskog oružja, a u autobus je ispaljen i jedan protutenkovski takozvani projektil tromblon koji nije eksplodirao.¹³³ Dalje, *Il Piccolo* u članku pod naslovom *Pucnjava u parku Plitvice* navodi činjenicu kako u autobusu tom prilikom nitko nije poginuo već je šestoro osoba ranjeno.¹³⁴ Isti članak *Il Piccolo* prenosi izjavu jedne gošće iz Padove koja je izjavila kako je čula neku pucnjavu, nije vidjela ništa, ali se sve dobro

¹³² T. Šulj, n. dj., 55.

¹³³ *Glas Istre*, br. 88, Pula, 1.IV.1991., 3.

¹³⁴ *Il Piccolo*, br. 64., Trst, 2.IV.1991., 3.

završilo.¹³⁵ Također, članak izvještava kako je za vrijeme napada na Plitvicama boravilo 220 talijanskih turista koji su se sklonili u hotel *Jezero* nakon čega su se ukrcali u autobuse te krenuli prema Trstu.¹³⁶ Članak *Glasa Istre* piše kako se na uskršnje jutro dogodilo ono od čega su svi posljednjih mjeseci strahovali. *Progovorilo je oružje, a srbijanski banditi svoja su prava zatražili putem rafala što su ga ispalili po talijanskom autobusu,* piše u članku. Naime, stradao je autobus „World Vision Travela – Pasquallini“ iz Verone, u kojemu se nalazilo 37 putnika i dva vozača. Autobus se izrešetane karoserije s više od deset rupa i razbijenog stakla iznad lijevog zadnjeg kotača s neozlijeđenim, ali šokiranim turistima, dočepao Opatije u kojoj su se turisti zadržali na ručku. Sve je počelo rano ujutro kad su talijanske goste u hotelu *Jezero* probudili hici iz vatrenog oružja. Na upite što se događa nisu od osobe na recepciji dobili nikakvu informaciju. Nakon doručka oko osam sati sjeli su u svoja dva autobusa i krenuli su prema glavnoj prometnici. Nedaleko od autobusa, koji je nekoliko sekundi potom zapao u rafalnu vatru, primijećen je osobni automobil crvene boje koji se prije izbijanja pucnjave brzo udaljio, a onda je najprije prasnulo veliko staklo iznad lijevog zadnjeg kotača jednog od dva autobusa. Kroz četiri sjedala prohujali su meci, ali na njima nije bilo gostiju. Pogođena je i zadnja lijeva guma koja je naglo počela puštati zrak, a turisti su polijegali po podu vozila. Vozač je tada još više pritisnuo papučicu gasa u želji da čim prije pobjegne iz vatrenog pakla. Do Otočca je bez zaustavljanja vozio s ispuhanom gumom. Drugi autobus je prošao bez oštećenja. Dolaskom u Opatiju, prestravljeni talijanski vozači od straha nisu željeli u prvim trenucima uopće razgovarati, a potom su samo rekli da su izjave dali policiji. Oni i putnici doimali su se kao ljudi koji još nisu sigurni za svoje živote, koji samo čekaju da se domognu granice i Italije. Jedan od turista kratko je izjavio: *Ne želim govoriti o onome što sam proživio i kako sam se osjećao. Ni u snu nisam pomišljao da ću putujući u Jugoslaviju doživjeti takav Uskrs. Znali smo da je u vašoj zemlji napeta situacija, ali nismo mogli ni pomisliti da će se pucati po turistima,* donosi članak *Glasa Istre*.¹³⁷

Nakon akcije uhićeno je 29 terorista, a među njima i Goran Hadžić. Istoga dana pristigla je JNA iz Slunja i Knina te zauzela sve prilaze Plitvičkim jezerima. JNA,

¹³⁵ Il Piccolo, br. 64, Trst, 2.IV.1991., 3.

¹³⁶ Isto

¹³⁷ Glas Istre, br. 88, Pula, 1.IV.1991., 3.

koja se još tada *proglašavala neutralnom, narodnom i legalnom*, otvoreno se stavila na stranu pobunjenih Srba.¹³⁸

Naime događaj na Plitvicama poseban je u memoriji hrvatskog društva jer je tog dana, 31. ožujka 1991., vjerojatno i onima koji su najupornije vjerovali u mirno rješavanje jugoslavenske krize postalo jasno da se takvo što neće dogoditi i da će Hrvatska samostalnost morati platiti ljudskim žrtvama. Ipak, u medijima, udžbenicima, pa i tijekom prigodnih obljetnica javnost se uglavnom podsjeća na jednodnevni sukob i njegove posljedice, napose pogibiju policajca Jovića, a sami uzroci u toj se mjeri ne analiziraju.¹³⁹

Sukob na Plitvičkim jezerima, piše Šulj, zanimljivo je pratiti putem raščlambe krize koju je načinila *Služba državne bezbednosti (SDB)*. Ta i brojne druge analize sigurnosnih službi bivše države dostupna je na stranicama četiriju tomova knjige *Policijski dosje dr. Vojislava Šešelja* objavljenih u Beogradu 2010., gdje su objavljeni brojni tajni dokumenti, dostavljeni od Vlade Republike Srbije za obranu Šešelja pred Haškim sudom. U toj zbirci dokumenata SDB je u dokumentu *Analiza dejstva snaga MUP-a Hrvatske na širem području Plitvica* neprecizno raščlanio pripremu akcije hrvatskih snaga, procijenivši da je bilo angažirano više od 4000 policajaca, uključujući i postrojbu za helikopterski desant. Cilj srpskih pobunjenika bio je *da se uspješno suprotstavi snagama MUP-a*, što je procijenjeno kao nerealno, ali nerealna je bila i sigurnosna promjena da je konačni cilj policijskih snaga bio *da se ovlada područjem Titove Korenice, presječe teritorija tzv. SAO Krajine na dva dela i stvore uslovi za napad na Knin (...)*.¹⁴⁰

U sukobima u Pakracu i na Plitvicama intervenirala je JNA, formalno sa zadaćom razdvajanja sukobljenih strana, a praktično radi zaštite srpskih ekstremista, u trenucima kada su ih snage hrvatske policije porazile, odnosno kada je zaprijetilo njihovo uhićenje. Događaji u Pakracu i na Plitvicama početkom i krajem ožujka 1991. te prijetnja uporabe JNA radi očuvanja SFRJ nametnuli su hrvatskom vodstvu potrebu za ustrojavanjem vlastitih vojnih snaga.¹⁴¹

¹³⁸ <http://vojnapovijest.vecernji.hr/josip-jovic-krvavi-uskrs-1991-godine-997987>

¹³⁹ T. Šulj, n. dj., 52.

¹⁴⁰ T. Šulj, n. dj., 54.

¹⁴¹ S. Milković, n. dj., 35.

Ubojstvo hrvatskih policajaca u Borovu Selu

Nakon krvavog sukoba na Plitvicama pojačala se velikosrpska propaganda na teritoriju Republike Hrvatske. Dana 14. travnja 1991. o stvaranju Velike Srbije na mitingu Srba u Borovu Selu kraj Vukovara, Hrvatima su javno zaprijetili političari iz Srbije - četnički vojvoda i vođa Srpske radikalne stranke Vojislav Šešelj, poslanik srbijanskoga parlamenta Milan Paroški i ministar u srbijanskoj vladi Stanko Cvijan. Tjedan dana poslije, 21. travnja, u baranjskom selu Jagodnjak, Šešelj, Paroški i Cvijan ponovili su prijetnje Hrvatima i namjeru stvaranja Velike Srbije. Tom je prilikom Paroški praktički pozvao lokalne Srbe na pobunu protiv hrvatske vlasti i na obračun sa svojim susjedima Hrvatima: *Ovo je srpska teritorija i njima (Hrvatima) mora biti jasno da su oni dođoši. Prema tome, tko god vam dođe i kaže da je ovo njegova zemlja, taj je došao da ubija i tog imate prava da ubijete kao kera pored tarabe.*¹⁴² Spomenutu izjavu M. Paroškog prenio je *Glas Istre*.¹⁴³

Selo Borovo nalazi se u neposrednoj blizini vukovarskog prigradskog naselja Borova, pa se iz tog razloga ustalio naziv Borovo Selo. Povjesničar Davor Marijan donosi podatke o popisu stanovništva iz 1991. prema kojemu u selu je živjelo 6.442 mještana od kojih su 5.891 bili Srbi. Selo je bilo dio sjeverozapadnog dijela općine Vukovar u kojem je prevladavalo srpsko stanovništvo, za razliku od jugoistočnog vukovarsko-iločkog dijela, s većinskim hrvatskim stanovništvom. Ta dva dijela općine razdvaja grad Vukovar.¹⁴⁴

Agresivna retorika srbijanskih političara dovela je do krvoprolića u Borovu Selu 2. svibnja 1991., kada su srpski teroristi (četnički dobrovoljci iz Srpske radikalne stranke Vojislava Šešelja i Srpskog pokreta obnove Mirka Jovića, te lokalni Srbi kojima je zapovijedao Vukašin Šoškoćanin) iz zasjede ubili 12 i ranili 21 hrvatskog policajca. Poginuli su i ranjeni i srpski policajci.¹⁴⁵ O broju poginulih i ranjenih piše i *Glas Istre* na naslovnoj stranici.¹⁴⁶ U Borovu Selu je 31. ožujka 1991. Srpsko nacionalno vijeće donijelo odluku o pripajanju Autonomne oblasti Slavonija, Baranja i

¹⁴² Ante Nazor, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2007., 64.

¹⁴³ *Glas Istre*, br. 127, Pula, 11.V.1991., 6.

¹⁴⁴ Davor Marijan, *Borovo selo*, Magazin za Vojnu povijest, br.1, Zagreb, 2011., 50.

¹⁴⁵ A. Nazor, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, n. dj., 65.

¹⁴⁶ *Glas Istre*, br. 120, Pula, 4.V.1991., 1.

zapadni Srijem Republici Srbiji. Dan poslije, stanovništvo srpskih sela iz okolice Vukovara blokiralo je grad. Novinar sarajevskog *Oslobođenja* o atmosferi u Vukovaru tih je dana napisao: *Noćne straže već su postale uobičajena praksa gotovo svih 27 sela vukovarske općine, bez obzira na to da li u njima žive Srbi ili Hrvati. Stoga nije ni malo čudno što sa pojavom prvog mraka život zamire, a u kuće se uvlači strepnja, neizvjesnost i strah. U naselju Olujnica u Vukovaru prvi put se zaključavaju svi ulazi u višespratnice, iako se one nalaze u gotovo strogom gradskom centru. U kućama na periferiji i u selima to se već poduže čin... dramatična situacija na području vukovarske općine doseže opasnu tačku, kada svaka nepromišljenost može pokrenuti lavinu nepoželjnih događaja.*¹⁴⁷ Davor Marijan ističe činjenicu da su u travnju 1991. u Borovu Selu stigle prve pošiljke oružja, za koje je Vojislav Šešelj tvrdio da potječu iz skladišta Teritorijalne obrane Republike Srbije i da su dopremljene u organizaciji milicije Republike Srbije. Uz oružje, autor spominje, u selo su stizale i manje skupine četnika Srpske radikalne stranke.¹⁴⁸

U noći s prvog na drugi svibnja, četiri policajca su u dva automobila patrolirali cestom Borovo – Dalj. Na ulazu u Borovo Selo primijetili su jugoslavensku zastavu i krenuli je zamijeniti hrvatskom. Dok su postavljali zastavu na njih su iz okolnih kuća zapucali nepoznati napadači. Dva policajca su, iako ranjeni, uspjeli pobjeći autom, a dvojicu su zarobili srpski pobunjenici.¹⁴⁹

Prijepodne drugog svibnja 1991. iz Vinkovaca u Borovo Selo poslana je skupina od 30 pripadnika policije za posebne namjene PU Vinkovci s dva službena vozila i autobusom. Povjesničar Marijan ističe kako su *policajci ušli u Borovo Selo oko 12,00 sati, u naselju ništa nije odudaralo od normalnog načina života, te su bez prepreka došli u centar sela, gdje su pred zgradom mjesne zajednice zatekli dvojicu naoružanih ljudi u civilnoj odori, te su isti razoružani. Poslije razoružanja odmetnutih Srba osigurali smo prostor oko mjesne zajednice, te iznenadnim prepadom, ušli u zgradu mjesne zajednice. U samoj mjesnoj zajednici bilo je mnoštvo civilnih osoba različite životne dobi. U vremenu od 12,30 do 13 sati vladalo je potpuno zatišje. A onda je sa svih strana započela paljba po našim pripadnicima, koji su osiguravali mjesnu zajednicu. Također, odmetnuti Srbi otvorili su vatru i na trideset pripadnika*

¹⁴⁷ Davor Marijan, Borovo selo, n. dj., 52.

¹⁴⁸ Davor Marijan, Borovo selo, n. dj., 54.

¹⁴⁹ <http://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatska-ih-je-poslala-u-klopku-i-oprostila-njihovim-ubojicama-20-godina-od-masakra-policajaca-u-borovu-selu/549595.aspx>

MUP-a, koji su došli iza narečenih, te su isti pod neprijateljskom vatrom ušli u mjesnu gostionicu i tu našli zaklon. Zbog neadekvatnog zaklona policajci koji su bili na osiguranju mjesne zajednice po kanalima, neprijatelj je ubio 12 pripadnika MUP-a. Marijan donosi i opis masakra policajca kojeg je opisao Srđan Mitrović¹⁵⁰: *Mitrović je 2. svibnja 1991. bio u poseti kod kumova u Borovo Selo kada su oko 12,00 časova čuli pucnjavu i rafale iz automatske puške. Pucnjevi su se čuli iz pravca sela. Zajedno sa sinom od kuma popeo se na tavan kuće sa kog je video da se iz autobusa Vinkovačkog POLETA izlaze pripadnici MUP-a i pucaju iz automatskog i drugog oružja u pravcu kuća iz kojih je uzvracena vatra iz lovačkog i automatskog oružja. Slobodnom procenom Mitrovića, pripadnici MUP-a su upali u dobro režiranu i smišljenu klopku jer vatra koja je otvarana iz okolnih kuća bila je pravilno raspoređena. Pripadnici MUP-a su se utvrdili u kafiću „San Marino“ i u kući nasuprot kafića, ostavljajući mrtve i ranjene pripadnike MUP-a.*¹⁵¹ O događajima u Borovu izvještava *Il Piccolo*, koji ne donosi mnogo informacija već opisuje Borovo kao potpuno izolirano mjesto u kojem je *glavu izgubilo 12 policajaca.*¹⁵² K tome, članak pod nazivom *Nova Hrvatska temelji se na mrtvima iz Borova Sela* piše o gospodinu Boži Bariću, 55-godišnjaku koji su upravo u tom razdoblju, nakon 21 godine izbjivanja u Australiji, vratio u posjetu svojoj majci, 91-godišnjoj Perki Barić, koja je slomila ruku te ne može do doktora, jer trenutno medicinske pomoći na tom području nije bilo. Spomenuti Barić uspoređuje događaje u Jugoslaviji s *mračnim razdobljem srednjega vijeka.*¹⁵³

Pucnjava prestaje kada u selo ulazi oklopna kolona JNA sa sedam oklopnih transporterata. Svjedoci navode kako je iz jednog od transporterata otvorena vatra na policiju, dok su iza njih hodali naoružani civili, te da su čak i iz jednih kola Hitne pomoći bacane ručne bombe na hrvatske policajce.¹⁵⁴ *Glas Istre* u članku *Bestijalan zločin nad policajcima* navodi kako je ubojstvo policajaca jedan od najvećih zločina nakon Drugog svjetskog rata. Članak donosi podatak u kojem navodi da su četvorica policajaca masakrirana prije nego što su ubijeni. Ovu činjenicu potvrđuje i Stipe Mesić koji je izjavio da su *policajci masakrirani, odsječene su im glave i na*

¹⁵⁰ Srđan Mitrović – zrakoplovni vodnik JNA iz eskadrile smještene u Lučkom kod Zagreba

¹⁵¹ D. Marijan, *Borovo selo*, n. dj., 54.

¹⁵² *Il Piccolo*, br. 87, Trst, 4.V.1991., 1.

¹⁵³ *Il Piccolo*, b. 88, Trst, 6.V.1991., 4.

¹⁵⁴ <http://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatska-ih-je-poslala-u-klopku-i-oprostila-njihovim-ubojicama-20-godina-od-masakra-policajaca-u-borovu-selu/549595.aspx>

*najbestijalniji način su se na njima izivljavali.*¹⁵⁵ Dana šestog svibnja 1991. *Glas Istre* donosi članak pod naslovom *Preko 50 mrtvih terorista* u kojem piše kako je u okršaju kod Borova Sela poginulo više od 50 četničkih terorista ubačenih preko Dunava. Članak je prenesen iz *Glasa Slavonije*. Članak navodi kako većinu terorista čine profesionalne ubojice, plaćenici, bivši agenti *Sekuritatea*¹⁵⁶ koje je kao prebjege iz Rumunjske djelomično prihvatila srbijanska Služba državne sigurnosti. Tu informaciju potvrđuje podatak da su mnogi mrtvi teroristi na nadlaktici kod ramena imali utetoviran znak i šifru *Sekuritatea*. Radi se o profesionalnim ubojicama dobro educiranim za borbu i rukovanje svim vrstama naoružanja, što se pokazalo u pogibiji dvanaestorice policajaca. Teroristi su u ovom slučaju ucijenjene osobe prisiljene izvršavati naređenja i najkrvoločnije zadatke hladnokrvnoga ubijanja. Naime, ukoliko bi odbili izvršiti takav zadatak ubili bi ih četnici koji se nalaze u drugim borbenim redovima, ali i sa srbijanske strane Dunava. Manji broj terorista čine organizirani četnici koji su se ubacivali na vukovarsko područje nakon što su Vojislav Šešelj i Milan Paroški osigurali djelomičnu podršku četničkim desetinama na ovom području.¹⁵⁷ Da se radi o zloglasnoj rumunjskoj tajnoj policiji upućuje i tonski zapis šifriranih poruka na rumunjskom jeziku putem radio veza, kao i podatak da su ubijeni hrvatski policajci, iako su imali pancirne košuljice, vješto pogođeni na mjestima koja nisu bila zaštićena, municijom za koju se ne može reći da je konvencionalna, već veoma razarajuća po tkivo. *Očito je, dakle, da je oružje bilo visoko profesionalno, a da su oni koji su ga koristili bili vješti snajperisti, kakvi su se uvježbavali u rumunjskoj tajnoj policiji,* donosi članak *Četnički koljači u suradnji s pripadnicima Securitatea Glasa Istre.*¹⁵⁸ Premda je u ratu bilo dovoljno ubijanja, pa i likvidacija civila na svim stranama, srpska je propaganda često objavljivala vijesti o potpuno izmišljenim masakrima koji su svojom strahotnošću trebali izazvati emocije jače no što to mogu izazvati obične likvidacije. Osobit je slučaj „izvještaja“ o četrdesetoro srpske djece od pet do sedam godina zaklane u podrumu osnovne škole, i to u Borovu Selu. Vijest je lansirao dopisnik Reutersa, a u srpskim se medijima pojavila 20. studenoga 1991., dok su srpske snage ulazile u osvojeni grad. Televizija Beograd te je večeri slučaju posvetila značajno vrijeme, a o događaju je u programu svjedočio i reporter za koga je kazano da je *video ubistvo, masakr četrdesetoro srpske dece u podrumu osnovne*

¹⁵⁵ Glas Istre, br. 120, Pula, 4.V.1991., 32.

¹⁵⁶ Securitate – bivša tajna policija Rumunjske

¹⁵⁷ Glas Istre, br. 122, Pula, 6.V.1991., 2.

¹⁵⁸ Glas Istre, br.123, Pula, 7.V.1991., 5.

škole u Borovu Naselju. U emisiji su pokazane fotografije ubijenih odraslih osoba, ali ne i zaklane djece. Televizija Beograd javila je da je izvjestiteljica talijanske televizije (RAI) Milena Gabanelli izjavila na Drugom kanalu italijanske televizije u emisiji Pegazo da su tačna svedočenja o pokolju dece u tom gradu i da je sama videla dramatične prizore na licu mesta. Milena Gaboneli kaže da se u blizini fabrike, gde je bila vojska, nalazila kuća koja je očigledno služila kao obdanište. Bio je mrak i ležali smo na zemlji. I onda sam ih videla. Najbliže je moglo imati četiri godina, bilo je prerezano grlo. Zatim sam videla druga tela. Bilo ih je mnogo, izjavila je Gabonelli. Sljedećeg dana, JNA je demantirala da su djeca zaklana, a potom je uslijedio i Reutersov demantij. Beogradska se televizija javno ispričala i navela da je Reutersov novinar mlad¹⁵⁹, ali da je djelovao uvjerljivo, te da u ratu, zbog silnih strahota, ljudi ponekad haluciniraju.¹⁶⁰

Za ovaj najteži oblik oružane pobune u Borovu Selu tadašnje je Vojno tužiteljstvo u Osijeku 1992. podiglo optužnicu protiv 51 osobe. Nekoliko mjeseci kasnije donesena je presuda kojom je deset osoba proglašeno krivim u odsutnosti. Dosuđena im je kazna od dvadeset godina zatvora. No, 1998. godine Županijski sud u Osijeku donio je rješenje o obustavi postupka izvršenja kazne protiv svih, primijenivši Zakon o općem oprost, izglasan 1996. godine. Zbog masakra hrvatskih policajaca ni jedan pobunjenik do danas nije odgovarao. Istraga o ovom slučaju još uvijek traje.¹⁶¹ Borovo Selo nije slučajno odabrano za krvavi obračun s Hrvatskom. Njegova gotovo stopostotna etnička čistoća i blizina Srbije, koju dijeli samo širina Dunava, pokazali su se idealnim za prebacivanje profesionalnih ubojica krvoloka iz odreda smrti „Dušan Silni“¹⁶². Srpska je vlada zanijekala da je imala bilo kakvu umiješanost u krvavim zbivanjima u Borovu Selu, okrivljujući za sve što se dogodilo vrhovništvo RH. Ali otkrića do kojih se kasnije došlo, kao i istupi pojedinih narodnih poslanika na posljednjem zasjedanju Skupštine Srbije – kada je čak i potpredsjednik srpskog parlamenta nagrađen burnim aplauzom nakon izjava da će „Crvena zastava“

¹⁵⁹ Reuters je svog dopisnika otpustio, ali je on kasnije navodno postao TANJUG-ov dopisnik u SAD, dočim su kritike na rad novinarku Gabanelli u srpskim i prosrpskim medijima bile nazvane „linčom od strane Vatikana“.

¹⁶⁰ Ozren Žunec, *Goli život I: Socijalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*, Demetra, Zagreb, 2007., 416.

¹⁶¹ *Policija u Domovinskom ratu 1990-1991.: svjedočenja o herojskom vremenu*, Ministarstvo unutarnjih poslova, Tisak AKD, Zagreb, 2011., 31.-32.

¹⁶² Dušan Silni bila je srpska paravojsna postrojba koja je sudjelovala u ratu protiv Hrvatske.

ako treba raditi i u četiri smjene da bi se zaštitio sav srpski narod – očito demantiraju stav srpske vlade.¹⁶³

Spomenute borbe bila su dobra kulisa za uvođenje novih snaga JNA na području Vukovara i Vinkovaca. Time je JNA otvoreno preuzela ulogu zaštitnika i saveznika pobunjenih Srba u Hrvatskoj. Takva srbijanska politika navela je Hrvatsku na proces osamostaljenja.¹⁶⁴

Referendum za samostalnu i suvremenu Hrvatsku

U tijeku pregovora o razrješenju državne krize između republika tadašnje SFRJ, predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman je 25. travnja 1991. donio *Odluku o raspisivanju referenduma* u RH za dan 19. svibnja 1991.¹⁶⁵ *Po drugi put u godini dana, hrvatski narod i svi građani RH imaju mogućnosti da na najdemokratskiji način slobodno izraze svoju volju o budućnosti svoje domovine. Kao državljani i slobodni ljudi, pozivate se da se izjasnite kojim će putem naša RH, koju smo svojim ustavom odredili kao samostalnu i suverenu državu, dalje u budućnost. Referendum vam daje mogućnost a vaša vas građanska i nacionalna svijest obavezuje da odlučno očitujemo svoju volju jesmo li zato da RH, kao suverena države, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama, ili pak da ostane u sastavu Jugoslavije koja bi bila federativna, jedinstvena država,* stoji u proglasu predsjednika Tuđmana hrvatskom narodu i svim građanima Hrvatske. Spomenuti proglas objavio je šestog svibnja članak u *Glasu Istre*.¹⁶⁶

Na referendumu građani su odlučivali o budućnosti Hrvatske odgovarajući na dva ponuđena pitanja. Prvo pitanje, na plavom listiću glasilo je: *Jeste li za to da Republika Hrvatska, kao suvremena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama (prema prijedlogu Republike Hrvatske i Republike Slovenije za rješenje državne krize u SFRJ)?* Drugo pitanje, na crvenom listiću glasilo je: *Jeste li za to da Republika*

¹⁶³ Glas Istre, br.127, Pula, 11.V.1991., 6.

¹⁶⁴ A. Nazor, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenje Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, n. dj., 67.

¹⁶⁵ Glas Istre, br. 113, Pula, 26.IV.1991., 1.

¹⁶⁶ Glas Istre, br. 121, Pula, 6.V.1991., 5.

Hrvatska ostane u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi (prema prijedlogu Republike Srbije i Crne Gore za rješenje državne krize u SFRJ)? Na spomenutom referendumu je moglo, na temelju biračkih popisa, izaći 3.652.225 glasača. Za pitanje na plavom listiću, o suverenosti i samostalnosti Hrvatske, glasovalo je ukupno 3.051.881 glasača ili 83,56 posto od ukupnog broja registriranih glasača. „Za“ je glasovalo 2.845.521 glasača ili 93,24 posto od onih koji su izašli na referendum. „Protiv“ je glasovalo 126.630 glasača ili 4,15 posto glasača koji su pristupili referendumu. Za pitanje na crvenom listiću, o ostanku Hrvatske u jedinstvenoj saveznoj državi, ukupno je glasovalo 3.051.881 glasača ili 83,56 od ukupnog broja glasača. „Za“ je glasovalo 164.267 glasača ili 5,38 posto izašlih na referendum. „Protiv“ je glasovalo 2.813.085 glasača ili 92,18 posto izašlih.¹⁶⁷ Na temelju izvješća Republičke komisije za provedbu referenduma od 22. svibnja 1991., predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman objavio je 23. svibnja 1991. da su na referendumu građani Hrvatske odlučili:

1) *Republika Hrvatska, kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama.*

2) *Republika Hrvatska ne ostaje u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi.*¹⁶⁸

Dan nakon referenduma, *Glas Istre* donosi veliki članak pod nazivom *Masovno za Hrvatsku* u kojem navodi da su se građani opredijelili za suverenu i samostalnu državu.¹⁶⁹ U danima nakon referenduma, *Glas Istre* i *Il Piccolo* donosili su rezultate na spomenutom referendumu. Podaci jednih i drugih medija ne razlikuju se.

Osnivanje i prestrojavanje ZNG-a (stvaranje Oružanih snaga Republike Hrvatske)

Hrvatski san o vlastitoj državi u sebi je sadržavao san i o vlastitoj vojsci, kao sastavni dio toliko željenog potpunog suvereniteta. Skromni pokušaji u tom smislu

¹⁶⁷ <http://www.sabor.hr/p19-svibnja-referendum-o-hrvatskoj-samostalnostip>

¹⁶⁸ A. Nator, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, n. dj., 70.

¹⁶⁹ *Glas Istre*, br. 136, Pula, 20.V.1991., 1.

ostali su u povijesti zabilježeni kao formiranje poluvojnih jedinica koje je zagovarao Vladko Maček sa svojom famoznom Hrvatskom seljačkom zaštitom, a prvi opipljivi pomaci u novoj Jugoslaviji ticali su se gibanja 1971. kada se nije otišlo dalje od izborne činjenica da nešto više hrvatskih državljana služi vojsku u domovini.¹⁷⁰

Nakon protuzakonitog razoružanja Teritorijalne obrane SR Hrvatske u svibnju 1990. i upitne odanosti dijela milicajaca srpske narodnosti novoj hrvatskoj vlasti, čija je zastupljenost u tijelima unutrašnjih poslova RH bila nesrazmjerna u odnosu na udio Srba u ukupnom broju stanovnika Hrvatske, bilo je nužno uskladiti nacionalnu strukturu Ministarstva unutarnjih poslova te povećati i naoružati što veći broj ljudi spremnih na obranu. Hrvatska je tijekom 1990. i početkom 1991. raspolagala samo redovitim policijskim postrojbama, u kojima je bio visok postotak pripadnika srpske nacionalnosti.¹⁷¹ Do ljeta 1991. teret obrane Republike Hrvatske bio je na Ministarstvu unutarnjih poslova i policiji. Zbog nepovoljne nacionalne strukture policija se počela popunjavati u ljeto 1990. sa 6 800 ljudi iz sredine 1990., do kraja siječnja 1991. MUP je narastao na 18 500 osoba.¹⁷² Nakon *Balvan revolucije* i *Krvavog Uskrsa*, hrvatsko je vrhovništvo bilo svjesno toga da žurno treba ustrojiti vlastite oružane snage. Postojeće postrojbe Ministarstva unutarnjih poslova nisu više mogle organizacijski i operativno nositi teret obrane RH. Započele su intenzivne pripreme oko formiranja hrvatskih oružanih snaga te će kasnije vojne formacije biti nazvane Zborom narodne garde. S obzirom na to da je Hrvatska formalno-pravno bila u sastavu SFRJ, valjalo je žurno uskladiti zakonske propise koji reguliraju pitanje sigurnosti i obrane. Sabor RH dana 18. travnja 1991. donio je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima kojim se za zaštitu ustavnog poretka, uz postojeće policijske snage, spominje i ZNG kao profesionalna oružana formacija vojnog ustroja koji služi za provedbu obrambeno-redarstvenih dužnosti pod zapovjedništvom Ministarstva obrane. Prema dostupnim arhivskim dokumentima, ustroj i razvoj Prve brigade ZNG-a započeo je 15. svibnja 1991. godine. Međutim, brigada obilježava 5. studenoga 1990. kao datum svojega osnutka odnosno dan kada je u Rakitju prvi put postrojen dio dragovoljaca pristiglih iz Lučkog. Oni su osnovali Specijalnu jedinicu policije (SJP), jezgru iz koje se poslije razvila 1. brigada

¹⁷⁰ Glas Istre, br. 116, Pula, 27.IV.1991., 7.

¹⁷¹ D. Rudolf, n. dj., 140.

¹⁷² Davor Marijan, *Hrvatsko ratište 1990.-1995.*; u: Radelić, Z., Marijan, N., Barić, N., Bing, A., Živić, D.; *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., 98.

ZNG-a – Tigrovi.¹⁷³ Za prvog je zapovjednika imenovan Josip Lucić, za zamjenika Marijan Mareković, a pomoćnik za koordinaciju s teritorijem bio je Zdravko Andabak.¹⁷⁴

O osnivanju ZNG-a dana 11. travnja 1991. *Glas Istre* donosi članak pod naslovom *Osnovan Zbor narodne garde*. U uvodu članak donosi izvještaj s prve sjednice Vrhovnog državnog vijeća 9. travnja 1991. pod predsjedanjem predsjednika RH Tuđmana. U priopćenju sa sjednice navodi se: *Ovo savjetodavno tijelo prema odluci predsjednika Republike, a na temelju članka 100. i 106. Ustava RH, zamjenjuje dosadašnje Vijeće za narodnu obranu i zaštitu ustavnog poretka.*¹⁷⁵

Također, o začetku ZNG-a piše *Glas Istre* u članku pod naslovom *Začetak hrvatske vojske* u kojemu izvještava da su svi časnici i dočasnici ZNG-a obrazovani u redovnim vojnim školama te da je trećina njih završila vojna akademije po izvanrednom skraćenom programu. Časnici su školovani isključivo u školama u Hrvatskoj, osim nekih koji su završili neke druge fakultete u inozemstvu.¹⁷⁶

Kako su se počeli formirati prvi policijski odredi? Dana 5. kolovoza 1990. na prostorima Policijske akademije u Zagrebu postrojene su dvije bojne s ukupno oko 1800 pripadnika, polaznika tečaja *Prvi hrvatski redarstvenik*. Puni domoljublja i samopouzdanja, ti dragovoljci, prvi hrvatski redarstvenici tada su bili spremni na žrtvu, na obranu reda i mira nove demokratske hrvatske države. Organizirali su se tečajevi pod nazivom *Prvi hrvatski redarstvenik* i time su polaznici postavili temelj i predstavljali su začetak današnjih hrvatskih oružanih snaga.¹⁷⁷ O spomenutom tečaju *Glas Istre* i *Il Piccolo* nisu prenijeli nikakvu informaciju.

Za razliku od RH, oružane snage SFRJ sastojale su se od JNA i Teritorijalne obrane. JNA je bila operativna, dobro naoružana federalna komponenta. Teritorijalna obrana je imala republički karakter, bila je slabije naoružana i predviđena ponajprije za gerilsku borbu i nadzor teritorija.¹⁷⁸

¹⁷³ J. Lucić, n. dj., 30.

¹⁷⁴ Isto, 33.

¹⁷⁵ *Glas Istre*, br.100, Pula, 11.IV.1991., 3.

¹⁷⁶ *Glas Istre*, br. 145, Pula, 30.V.1991., 2.

¹⁷⁷ *Policija u Domovinskom ratu 1990.-1991.*, n. dj., 5.

¹⁷⁸ D. Marijan, *Hrvatsko ratište 1990.-1995.*, n. dj., 102.

Dakle, osnivanje Zbora narodne garde, buduće hrvatske vojske, potvrđeno je *Ukazom o proglašenju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima*, koji je predsjednik RH dr. Franjo Tuđman donio 22. travnja 1991., na temelju članka 89 Ustava RH.¹⁷⁹ O spomenutom *Ukazu* navodi i članak pod nazivom „*Osniva za oružana Narodna Garde*“ u *Glasu Istre: ...predviđeno je uspostavljanje moderne redarstvene vlasti, koja će osigurati i zaštititi ustavni poredak, javni red i mir te sigurnost građana i imovine. Tim zakonskim dokumentom predviđena je služba za zaštitu ustavnog poretka kao poseban, specijalizirani dio unutarnjih poslova, a također i narodna garda, kao profesionalna, uniformirana i oružana formacija za obrambene redarstvene dužnosti i poslove. Garda bi djelovala na načelima vojnoga ustroja, a bila bi pod zapovjedništvom Ministarstva obrane*. Nadalje, članak piše kako je jedan od zadataka narodne garde bila zaštita državne granice RH i njezina državnoga teritorija, sprečavanjem narušavanja javnoga reda i mira u većem opsegu, zaštita od terorističkog i drugog nasilnog djelovanja odnosno oružane pobune, zaštita zračnih luka itd.¹⁸⁰

Formalnu Odluku o ustrojstvu i broju pripadnika ZNG-a moglo se pristupiti nakon što su ministar obrane Martin Špegelj i ministar unutarnjih poslova Josip Boljkovac 10. svibnja dali *Uputu o načinu reguliranja kadrovskih, tehničkih, financijskih, materijalnih i drugih pitanja o prevođenju pripadnika policije u postrojbe ZNG-a*.¹⁸¹ Dana 28. svibnja 1991. u 18 sati na stadionu NK Zagreb u Kranjčevićevoj ulici u Zagrebu održana je smotra postrojbi ZNG-a. Na smotri su postrojene formacije od oko 800 vojnika naoružanih modernim oružjem, desetak protuzrakoplovnih sustava, nekoliko oklopnih transporterata i nekoliko oklopnih automobila.¹⁸² Smotru su uveličale Počasna predsjednička garda i povijesna postrojba sinjskih alkara, te glazba ZNG-a.¹⁸³ *Glas Istre* i *// Piccolo* nisu prenijele informaciju o smotri. Do kraja svibnja 1991. ustrojene su četiri brigade – prva *Tigrovi*, druga *Gromovi*, treća *Kune*,

¹⁷⁹ A. Nazor, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, n. dj., 73.

¹⁸⁰ *Glas Istre*, br. 100, Pula, 13.IV.1991., 3.

¹⁸¹ Ivo Jelić, *Čovjek i rat*, Hrvatski časnički zbor, Split, 2005., 34.

¹⁸² Špegelj Martin, *Sjećanja vojnika*, Znanje, Zagreb, 2007., 214.

¹⁸³ Davor Runtić, *Domovinski rat – rat prije rata*, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci – Šibenik, 2004., 274.

četvrta *Pauci*, a poslije su ustrojene peta *Sokolovi*, sedma *Puma*, osma (lako-jurišna) *Orlovi* i deveta *Vukovi*.¹⁸⁴

Proglašenje suvremene i samostalne Republike Hrvatske

Rezultati referenduma za samostalnu i suvremenu Hrvatsku potvrdili su opredijeljenost većine hrvatskih građana za stvaranje neovisne hrvatske države. U skladu sa voljom građana izraženom na referendumu, Sabor RH je 25. lipnja 1991. donio odluku o uspostavi suvremene i samostalne Republike Hrvatske. Na zasjedanju sva tri vijeća Sabora toga dana donesene su *Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti RH, Ustavni zakon o izmjeni i dopuni Ustavnog zakona za provedbu Ustava RH, Deklaracija o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske* i *Povelja o pravima Srba i drugih nacionalnosti u RH*.¹⁸⁵ Time je započeo postupak razdruživanja RH od drugih republika i SFRJ.

Istog dana „Velika Narodna Skupština Srba iz Slavonije, Baranje i zapadnog Srema“ na zasjedanju u Borovu Selu donijela je *Odluku o položaju srpskog naroda iz Slavonije, Baranje i zapadnog Srema u jugoslavenskoj državnoj zajednici*, u kojoj ističe da *s danom otcjepljenja Hrvatske srpski narod na tom području ostaje u zajedničkoj državi srpskog naroda i drugih jugoslavenskih naroda koji se opredijele za takvu državnu zajednicu*. Potom je ista „Skupština“ 25. rujna 1991. u Belom Manastiru donijela *Ustavni zakon Srpske oblasti Slavonija, Baranja i zapadni Srem* u kojem se ta oblast definira kao *samostalna federalna jedinica u Jugoslaviji*.¹⁸⁶

Odluka o raskidu državnopravnih veza sa SFRJ odgođena je za tri mjeseca, jer je 7. srpnja 1991. na Brijunima, na sastanku ministarske trojke Europske zajednice (De Michelis, J. Poos, Van den Broek) s predstavnicima republika, Predsjedništva SFRJ, Saveznog izvršnog vijeća (SIV) i JNA dogovoren mirovni plan EZ-a za prestanak rata u Sloveniji (*Brijunska deklaracija*), kojim su Slovenija i Hrvatska prihvatile tromjesečni moratorij na aktivnosti vezane za uspostavu

¹⁸⁴ Domovinski rat – izložba održana u Hrvatskom povijesnom muzeju od 1. prosinca 2011. do 28. listopada 2012., Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 2013., 93.

¹⁸⁵ A. Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, n. dj., 68.

¹⁸⁶ A. Nazor, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, n. dj., 80.

neovisnosti.¹⁸⁷ Hrvatsku je predstavljao predsjednik Tuđman, Sloveniju je predstavljao Milan Kučan, dok je Srbiju predstavljao Borislav Jović, jer je Milošević odbio doći na Brijune,¹⁸⁸ navodno *zbog spriječenosti*, piše *Glas Istre*.¹⁸⁹ Odlučeno je da se JNA mora povući najprije u svoje vojarne, a potom napustiti slovenski teritorij, da će Slovenija i Hrvatska odgoditi za tri mjeseca svoje *Deklaracije o neovisnosti*, te da će Stjepan Mesić biti izabran za predsjednika Predsjedništva SFRJ.¹⁹⁰ U zamjenu, EZ je obećala izvršiti pritisak na Beograd za prekid vatre u Sloveniji i prihvaćanjem Mesića kao saveznog predsjednika Predsjedništva.¹⁹¹ O spomenutom događaju izvještava članak *Težak dogovor na Brijunima*,¹⁹² u *Il Piccolu* dana 8. srpnja 1991. dok drugi članak, objavljen istoga dana kritizira tadašnjeg slovenskog ministra obrane Janeza Janšu, koji je na spomenutom sastanku došao nedolično odjeven, i to riječima: ... *kao da je došao na sprovod*.¹⁹³ *Dobro smo počeli, ali još su mnoga pitanja otvorena*, rekao je kratko po završetku razgovora delegacija Slovenije i europske „trojice“ dr. Janez Drnovšek.¹⁹⁴ Zasjedanje je trajalo punih šesnaest sati, a novinari, izmoreni čekanjem, željni vijesti i informacija, koristili su svaku šetnju političara za svoje izvještaje. *Vjerojatno pomalo željan publiciteta, nakon što je izašao iz prostorija u kojima je razgovarao s Europljanima, Marković se zaustavio u holu hotela, u ugodnom bliskom razgovoru sa svojim suradnicima. Snimanje razgovora, naravno, nije bilo dozvoljeno*, piše članak pod nazivom *Nek' se dogovore, pa da idemo kući! Glasa Istre*. Nadalje, u članku piše kako se čuo jedan komentar britanskog novinara koji je rekao: *Što se nas, Engleza, tiče, najbolje bi bilo da se oni brzo dogovore, pa da mi idemo svojim kućama!*¹⁹⁵

Dana sedmog listopada 1991. oko 15 sati JNA je u Zagrebu raketirala Banske dvore, službeno sjedište Vlade RH. Cilj je bio ubojstvo hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana s ciljem potpunog uništenja političkog vodstva Hrvatske. Napad su izveli jugoslavenski borbeni avioni MIG-29 i ispalili šest raketa. Jedna raketa je pala izravno na palaču i predsjednikovo krilo zgrade. Nekoliko je ljudi ranjeno, a zgrade u

¹⁸⁷ I. Perić, n. dj., 105.-106.

¹⁸⁸ M. Valentić, n. dj., 144.

¹⁸⁹ *Glas Istre*, br. 184, Pula, 8.VII.1991., 3.

¹⁹⁰ I. Perić, n. dj., 103.

¹⁹¹ Mario Nobilo, *Hrvatski feniks – diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990.-1997.*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2000., 113.

¹⁹² *Il Piccolo*, br. 132, Trst, 8.VII.1991., 2.

¹⁹³ *Il Piccolo*, br. 132, Trst, 8.VII.1991., 3.

¹⁹⁴ *Glas Istre*, br. 184, Pula, 8.VII.1991., 3.

¹⁹⁵ *Glas Istre*, br. 185, Pula, 8.VII.1991., 4.

okolici oštećene su i porušene. O tome piše članak *Zagreb, udar u srce u Il Piccolu*.¹⁹⁶ O napadima na Banske dvore kratko je prenio *Glas Istre* koji je na naslovnoj stranici o bombardiranju prenio slikama pogođenih Banskih dvora te sliku ulice u Gornjem gradu, nedaleko od Sabora.¹⁹⁷ U trenutku bombardiranja Banskih dvora ondje je bio i tadašnji gradonačelnik Pule Luciano Delbianco koji je izjavio: *Prava nas je sreća spasila*, donosi *Glas Istre* u članku *Čekajući Mesića, dočekali bombu*. Nadalje, članak navodi: *Sjedili smo u hodniku u Banskim dvorima u trenutku kada su gospoda Mesić, Tuđman i Marković ručali u susjednoj prostoriji. Oko 15,05 sati data je uzbuna za zračni napad. Neki su se od ljudi povukli u skloništa, a neki pak nisu, budući da su u Zagrebu takve uzbune sve češće – pa tako i mi. Sjedili smo u hodniku i čekali gospodina Mesića da se s njim dogovorimo o još nekim detaljima, kada smo odjednom čuli zvuk aviona. Otvorio sam prozor i odjednom je grunulo tako da su sva stakla, štokovi i sva vrata porazbijana. Porazbijano je sve što se moglo razbiti, osim debljih zidova. Prava sreća nas je u onom trenutku spasila. Na svu sreću, nije bilo ozlijeđenih, osim sitnih posjekotina. Po hodnicima je bilo na tone stakla, porazbijan je sav drveni namještaj. To je moralo biti nešto jako veliko, teško i 500 kilograma.*¹⁹⁸

Nakon toga i dalje je nastavljena srpska agresija na Republiku Hrvatsku te je Sabor RH na zasjedanju 8. listopada 1991., koje je zbog opasnosti od napada zrakoplova JNA održao u podrumu zgrade INE u Šubićevoj ulici u Zagrebu, proglašava neovisnost Republike Hrvatske. Tako je *Republika Hrvatska raskinula sve državno-pravne veze na temelju kojih je zajedno s ostalim republikama i pokrajinama tvorila dotadašnju SFRJ*. Taj događaj se danas u Hrvatskoj obilježava kao Dan neovisnosti. *Il Piccolo* nije popratio proslavu Dana neovisnosti. Za razliku od *Il Piccola*, *Glas Istre* popratio je događaje u Hrvatskoj u kojem na naslovnoj stranici donosi veliki naslov *Hrvatska neovisna. Štovani gospodine predsjedniče, štovane dame i gospodo, zastupnici Hrvatskog Sabora, danas Vlada demokratskog jedinstva broji šezdesetsedmi dan svojeg ratnog mandata, a ja bih izlaganje započeo od povijesnog zasjedanja ovog visokog doma zaključenog prihvaćanjem odluka o*

¹⁹⁶ *Il Piccolo*, br. 209, Trst, 8.X.1991., 2.

¹⁹⁷ *Glas Istre*, br. 276, Pula, 8.X.1991., 1.

¹⁹⁸ *Glas Istre*, br. 278, Pula, 10.X.1991., 24.

uspostavi suverene i samostalne RH, obratio se Saboru tadašnji predsjednik Vlade dr. Franjo Gregurić.¹⁹⁹

Proglašenu neovisnost Hrvatska je morala obraniti u krvavom ratu. Žestoke napada JNA i srpskih postrojbi istovremeno su trpjela brojna hrvatska naselja i gradovi: Dubrovnik, Šibenik, Zadar, Karlovac, Sisak, Gospić, Ogulin, Duga Resa, Pakrac, Lipik, Grubišno Polje, Daruvar, Podravska Slatina, Slavonska Požega, Belišće, Valpovo, Novska, Nova Gradiška, Slavonski Brod, Osijek, Đakovo, Vinkovci, Županja, Vukovar. Vukovar je od 25. kolovoza do 20. studenoga 1991. postao simbolom hrvatskog otpora srpskoj agresiji u Domovinskom ratu. Potom, na Ovčari, na farmi pored Vukovara 20. studenoga 1991. ubijeno je 200 ljudi.²⁰⁰ Iako je do kraja godine Hrvatska izgubila trećinu teritorija, pretrpjela je tragediju u Vukovaru, Škabrnji, Voćinu i brojnim drugim mjestima, Hrvatska ne samo da nije bila poražena, nego je vlastitim vojno-redarstvenim snagama u studenom i prosincu 1991.²⁰¹ uspjela, nizom operacija – *Orkan 91, Otkos 10, Papuk*, osloboditi znatan dio okupiranoga teritorija u Zapadnoj Slavoniji.²⁰²

Druga polovica 1991.

Cilj JNA i pobunjenih Srba na Hrvatsku bio je presijecanje hrvatskog teritorija i okupacija Hrvatske. JNA je sinkroniziranim napadima odlučila deblokirati vojarne JNA u Hrvatskoj, a potom poraziti hrvatske obrambene snage.²⁰³ Ocjenjujući rezultate JNA u ratu protiv Hrvatske, general Kadijević navodi da je glavna grupacija kopnene vojske JNA, pretežno oklopno-mehanizirani sastavi u istočnoj Slavoniji, imala dva zadatka: *osloboditi srpske krajeve u istočnoj Slavoniji i biti glavna manevarska snaga Vrhovne komande za prodor prema Zagrebu i Varaždinu.*²⁰⁴ No, snage JNA nisu tako jednostavno uspjele ostvariti planirano. Budući da je Hrvatska bila izložena sve jačim napadima, u rujnu 1991. njezine vlasti odlučuju se na blokadu i zauzimanje objekata JNA. Taj potez ubrzo je postigao uspjeh, jer su brojni objekti zauzeti, a zarobljeno

¹⁹⁹ Glas Istre, br. 277, Pula, 9.X.1991., 2.

²⁰⁰ A. Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, n. dj., 104.-105.

²⁰¹ A. Nazor, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, n.dj., 98.

²⁰² A. Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, n. dj., 106.

²⁰³ A. Nazor, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, n. dj., 128.

²⁰⁴ Veljko Kadijević, *Moje viđenje raspada – vojska bez države*, Politika, Beograd, 1993., 137.

naoružanje i oprema uvelike su povećali obrambenu snagu ZNG-a, koji prerasta u Hrvatsku vojsku. Takav razvoj događaja potaknuo je JNA da započne s općim napadom na Hrvatsku.²⁰⁵ Bitka za Vukovar počela je 25. kolovoza 1991., kad je JNA sa srpskim pobunjenicima nakon artiljerije i zračnih snaga neuspješno upotrijebila gotovo svu snagu uključujući i pješništvo. *U 10,50 sati u napada su se uključili i zrakoplovi Jugoslavenskog ratnog zrakoplovstva koji avionima tipa „mig“ bombardiraju grad pa su se oglasile sirene pozivajući građane u skloništa. Avioni su u dva navrata bombardirali Vukovar i u jednom od tih napada pogođen je automobil „fiat 1300“ u kojem su izgorjele tri osobe, a napadnut je i predio gdje se nalazi bolnica,* piše *Glas Istre* u članku *Migovi bombardirali Vukovar*.²⁰⁶

Nakon 87 dana borbe, JNA i srpski pobunjenici su 18. studenoga 1991. zauzeli Vukovar. Bitka za Vukovar oduzela je previše vremena i sredstava, nakon čega JNA nije bila u stanju nastaviti sa znatnijim napadima. Konačno, 18. studenoga, budući da su branitelji Vukovara ostali bez streljiva, JNA je osvojila preostali dio uništenog grada, ubijajući neke od preživjelih (uključujući i ranjenike) koji nisu uspjeli pobjeći i odvezla je osam kamiona umjetnina iz Gradskog muzeja. Ta su umjetnička djela završila u muzeju u Novom Sadu i beogradskom Narodnom muzeju, a Hrvatskoj su vraćena tek u prosincu 2001. godine.²⁰⁷ Na hrvatskoj je strani tijekom opsade smrtno stradalo oko 2800 osoba, a JNA je, uz žrtve i gubitak opreme, izašla iz opsade Vukovara „iscrpljena“ i „psihološki ispražnjena“.²⁰⁸ *Il Piccolo* u članku *Bijeg u tami* popratio je događaje na dan pada Vukovara.²⁰⁹

U posljednjim mjesecima 1991. Hrvatska vojska zaustavila je daljnje prodiranje JNA i pobunjenika u Zapadnoj Slavoniji, a zatim je krenula u protunapad i oslobodila znatna područja koja su u Zapadnoj Slavoniji držali pobunjenici. Nakon raskida svih veza sa SFRJ, krajem 1991. bilo je očito da JNA ne može ostvariti znatnije pomake.²¹⁰ Povjesničar Nikica Barić donosi podatak da je tijekom 1991. poginulo ili ubijeno 3652 hrvatskih vojnika i policajaca. Do kraja 1991. s okupiranih i

²⁰⁵ Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Golden marketing, Zagreb, 2008., 121.

²⁰⁶ *Glas Istre*, br. 233, Pula, 26.VIII.1991., 3.

²⁰⁷ S. P. Ramet, n. dj., 488.

²⁰⁸ Davor Marijan, *Bitka za Vukovar*, Biblioteka Hrvatska povjesnica, Zagreb, 2002., 284.

²⁰⁹ *Il Piccolo*, br. 249, Trst, 19.XI. 1991., 2.

²¹⁰ Marijan D., *Bitka za Vukovar*, n. dj., 122.

ratom zahvaćenih područja protjerano je ili izbjeglo više od 300.000 Hrvata i osoba nesrpskih nacionalnosti.²¹¹

Godina 1992.

Doček Nove 1992. godine u Hrvatskoj bio je pravi odraz situacije u našoj domovini, uz petarde i pucnjavu s praznim ulicama. Prvi puta kao da nikome nije bilo do slavlja, no ipak optimizma je bilo u toplim domovima gdje se većina ljudi povukla iza zamračenih prozora. Kako svaka nova godina ipak donosi ponešto novog, svatko je poželio da to bude nešto sasvim drugačije od protekle godine. Najčešća riječ bila je zdravlje i nadasve mir. Hrvatska se u toj godini promijenila. Rat je ostavio ožiljke na njezinoj zemljopisnoj slici i na njezinim stanovnicima. Mnogi su mislili da će dolazak snaga UN-a promijeniti tu sliku ranjene Hrvatske i omogućiti ljudima koji su već drugu godinu zaredom dočekali ispod tuđih krovova, u tuđim gradovima, povratak u njihove domove. Plavci su svečano jamčili da će do 15. svibnja preuzeti odgovornost za provedbu Vanceova plana, ali već je tada bilo jasno da je njihov dolazak još jedna jalova epizoda u svjetskoj diplomaciji. Umjesto ustupaka Hrvatskoj koja je platila svoj ratni danak, svijet je tražio ustupke za srpsku manjinu u Hrvatskoj, teritorijalne i političke autonomije za krajeve u kojima su Srbi u većini, na što je pritisnuta ultimatumima, aktualna vlast i pristala.

Nakon međunarodnoga priznanja RH 15. siječnja 1992. i primanja RH u Organizaciju Ujedinjenih naroda 22. svibnja 1992., Vlada RH je uz pomoć europske i svjetske diplomacije pokušavala mirnim putem reintegrirati dijelove svoga teritorija. No, vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj odbijalo je svaki mirovni prijedlog te odbijalo suživot s Hrvatima u istoj državi. Hrvatska je, kako bi spriječila daljnje napade pobunjenih Srba te kako bi oslobodila okupirane dijelove svoga teritorija, morala poduzeti određene vojne akcije. U travnju 1992. Hrvatska vojska zaustavila je prodor srpskih postrojbi iz Bosne i Hercegovine prema obali Jadranskog mora, čiji je cilj bio potpuna okupacija najjužnijeg dijela Hrvatske. Hrvatski vojnici su potom

²¹¹ Marijan D., *Bitka za Vukovar*, n. dj., 124.-125.

deblokirali Dubrovnik i do kraja listopada 1992. oslobodili okupirani teritorij na jugu Hrvatske.²¹²

Međunarodnim priznanjem Hrvatske od dvanaest država Europske zajednice 15. siječnja 1992. i prihvaćanjem Vanceova mirovnog plana od Miloševića, Hrvatska je ostvarila svoj najvažniji uspjeh na vanjskopolitičkom planu. Nagovještajući skoro međunarodno priznanje Hrvatske u godišnjem izvještaju Saboru 28. prosinca 1991., predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman je najavio *ново razdoblje u povijesti Hrvatske*. Pritom je naglasio kako je *od bitne važnosti očuvanje povjerenja svijeta u Hrvatsku te da naša država ne želi iskoristiti međunarodno priznanje za nastavak i proširenje rata, već za potpunu obustavu neprijateljstva i povlačenje jugo-srpskih okupatorskih snaga te za uspostavu stabilnog poretka u ovom dijelu Europe*.²¹³ Izvještaj prenosi *Glas Istre* u članku pod naslovom *Zlatna slova u povijesti Hrvatske*, i to na pet stranica.²¹⁴ Potpunu međunarodnu afirmaciju i vrhunac diplomatske borbe za međunarodno priznanje, Republika Hrvatska postigla je 22. svibnja 1992., kada je kao 178. članica, primljena u Organizaciju Ujedinjenih naroda. Međunarodno priznanje dalo je snažan poticaj Vladi Republike Hrvatske da uz pomoć europske i svjetske diplomacije pokuša mirnim putem reintegrirati okupirane dijelove svoga teritorija. Podjelom na 20 županija i Grad Zagreb sa statusom županije, krajem 1992. promijenjen je teritorijalni ustroj Republike Hrvatske. Srbima, kao najbrojnijoj nacionalnoj manjini u Hrvatskoj, u svibnju 1992. ponuđeno je ustrojavanje dva kotara – Knin i Gline – s posebnim statusom. To je bilo u skladu sa Zakonom iz prosinca 1991.²¹⁵ kojim je na području gdje su Srbi imali natpolovičnu većinu stanovništva predviđeno stvaranje općina s posebnim, većim samoupravnim položajem. Spomenuti Ustavni zakon *zadovoljio je zahtjeve općeg međunarodnog prava glede zaštite manjima*, a predviđeni kotarevi obuhvatili bi 11 općina. No, vodstvo pobunjenih Srba ponudu nije prihvatilo – ono je ta područja namjeravalo pripojiti Srbiji.²¹⁶

²¹² http://www.centardomovinskograta.hr/pdf3/MVP_Domovinski_rat_2.pdf

²¹³ Albert Bing, *Hrvatska u međunarodnoj zajednici*, u: Radelić, Z., Marijan, N., Barić, N., Bing, A., Živić, D., *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., 325.-326.

²¹⁴ *Glas Istre*, br. 355, Pula, 29.XII.1991., 1.

²¹⁵ Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i pravima etničkih nacionalnih zajednica i manjina u Republici Hrvatskoj.

²¹⁶ A. Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, n. dj., 132.

Sukladno demokratskim promjenama i odlukama o samostalnosti, Hrvatska je uz državne simbole promijenila i osobne iskaznice i putovnice te uvela domovnicu, a krajem 1991. u opticaj je pušten vlastiti novac – hrvatski dinar.²¹⁷

Svakako je zanimljiva naslovnica *Glasa Istre*, posljednjeg dana 1991. i prvog dana 1992. gdje je na naslovnici kao ličnost godine proglašen dr. Franjo Tuđman. Spomenuti članak hvali predsjednika Tuđmana. Članak donosi sve njegove zasluge i sve njegove poteze koje su utjecale na formiranje tadašnje Hrvatske. Članak završava ovim riječima: *S manama i vrlinama, nekome više i nekom manje simpatičan, Franjo Tuđman je, kako sam kaže, predsjednik kakvog Hrvatska zaslužuje.*²¹⁸

Vanceov plan (plan mirovne operacije Ujedinjenih naroda u Jugoslaviji)

Od iznimne važnosti bio je Vanceov plan koji predstavlja prvi značajni potez europske i svjetske zajednice u cilju mira na prostorima bivše Jugoslavije. Vanceov plan definira uvođenje mirovne misije UN-a u Hrvatsku. Tuđman je znao da Hrvatska ne može ući u totalni rat protiv JNA. Veliki dio svojih nada polagao je u zadobivanje međunarodne sklonosti, internacionalizaciju krize i angažiranje mirovnih snaga. Smatrao je da Hrvatska teško može dobiti rat već da kroz međunarodno priznanje i zaštitu koju bi jamčio novi svjetski poredak²¹⁹ treba Hrvatskoj osigurati toliko željenu neovisnost. U tom je smjeru išla hrvatska politika. Tijekom ljeta 1991. hrvatsko je vodstvo činilo sve što može da izbjegne ili barem odgodi rat, a kada je postao neizbježan, trudilo se pokazati svijetu da Hrvatska taj rat nije ni htjela.²²⁰

Vanceov plan predstavljen je 11. prosinca 1991. godine. *U općim načelima mirovne operacije UN-a navodi se da je on „privremena mjera“, kako bi se stvorili uvjeti za mir, potrebni za konačno rješenje krize putem pregovora,* piše članak II

²¹⁷ A. Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, n. dj., 106.

²¹⁸ Glas Istre, br. 357, Pula, 31.XII.1991./1.I.1992., 5.

²¹⁹ Raspad SSSR-a, kao bitnog subjekta u međunarodnim odnosima, završetak Hladnog rata stvorio je novi svjetski poredak. Ideja Novog svjetskog poretka lansirana je od američkog predsjednika G. Busha a pod tim je podrazumijevao vladavinu prava, mirno rješavanje sporova, jačanje demokracije, solidarnost protiv agresije, smanjivanje i kontrola arsenala oružja i pravedno tretiranje svih naroda. Posebno je naglašena nužnost jačanja UN-a kao jamca navedenih ideala.

²²⁰ Silber Laura, Little Alan, *Smrt Jugoslavije*, Otokar Keršovani, Opatija, 1996., 72.

Piccola pod nazivom *UN dobiva pomilovanje*.²²¹ U toj operaciji snage UN-a trebale su koristiti naoružanje samo u najmanjoj mjeri i isključivo u samoobrani. Vijeće sigurnosti UN-a trebalo je odrediti početno trajanje operacije, a zatim se njezin mandat trebao produžavati, dok se pregovorima ne postigne političko rješenje. Snage UN-a trebale su biti raspoređene na ona područja gdje su Srbi prije rata bili većina ili znatna manjina stanovništva. Predviđena je uspostava triju zaštićenih zona UN-a: *Istočna Slavonija, Zapadna Slavonija i Krajina*. Zone su u planu definirane kao područja s većinskim srpskim stanovništvom, odnosno područja gdje su međunarodne napetosti dovele do oružanog sukoba. U izvještaju glavnog tajnika UN-a, Egipćanina Boutrosa Boutros-Ghalija, Vijeće sigurnosti od 20. veljače 1992. trima zaštićenim zonama pridodana je četvrta zona UN-a, koje su dobile nazive po stranama svijeta, i to zaštićene zone Istok, Zapad, Sjever i Jug, odnosno *United Nations Protected Area (UNPA)*²²² *East, West, North i South*.²²³ Spomenuti sektori isticali su se posebnostima. Sektor *Istok* bila je jedina zaštićena zona UN-a u Hrvatskoj koja je graničila sa Srbijom. U Sektoru *Sjever* srpske vlasti nalazile su se najbliže Zagrebu, a uz njegove granice bilo je koncentrirano najviše ružičastih zona. Sektor *Jug* bio je prostorno najveći, dok je Sektor *Zapad* površinom bio najmanji. Ukupno su zaštićene zone UN-a zauzimale malo više od petine hrvatskog kopnenog teritorija (22.29%).²²⁴ *Glas Istre* piše o spomenutom izvješću Ghalija čiji je prijedlog Vijeće sigurnosti trebalo formalizirati: *U Hrvatskoj trebalo se uputi 13.400 plavih šljemova, čiji će glavni štab biti u Sarajevu, a „filijale“ u Zagrebu i Beogradu, sa pozadinskom bazom u Banjoj Luci*.²²⁵

Preduvjet za provedbu mirovnog plana bio je prekid neprijateljstva. Ovo je ostvareno 2. siječnja 1992. u Sarajevu, gdje su JNA i Hrvatska potpisale sporazum o primirju, u skladu s dogovorom postignutim u Ženevi 23. studenoga 1991. godine.²²⁶ Dakle, sporazum se temeljio na dogovoru o deblokadi vojarni JNA i povlačenju JNA iz Hrvatske. O tome *Glas Istre* prenosi pismo predsjednika Hrvatske Franje Tuđmana u članku pod nazivom *Podržite priznanje Hrvatske. U Ženevi smo, 23. studenog,*

²²¹ Il Piccolo, br. 248, Trst, 24.XI.1991., 2.

²²² UNPA zone – zone na kojima su bile razmještene UN snage

²²³ Ivica Miškulin, *Imaš puška, imaš pištol?: O mirovnim operacijama Ujedinjenih naroda u zapadnoj Slavoniji*, Hrvatski institut za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2014., 17.

²²⁴ I. Miškulin, n. dj., 59.

²²⁵ Glas Istre, br. 49, Pula, 19.II.1992., 3.

²²⁶ Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*; u: Radelić, Z., Marijan, N., Barić, N., Bing, A., Živić, D.; *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., 223.-224.

potpisali 14. sporazum o prekidu vatre, ugovorivši i potpuno deblokiranje kasarni JNA iz Hrvatske. Promatračka misija EZ u Jugoslaviji i posebni izaslanik g. Vancea pozdravili su 8. prosinca, kao činjenicu, da je u potpunosti Hrvatska ispunila sve svoje obveze Haške konferencije i Ženevskog sporazuma.²²⁷ Plan po svojoj namjeni nije imao zadaću dugoročnoga mirovnog rješenja sukoba nego je bio sredstvo pomoću kojega je međunarodna zajednica trebala takvo rješenje postići. Otud proizlazi i njegova najvažnija osobina, a ona se sastoji u implementaciji *statusa quo* na područjima koja su određena kao zone pod zaštitom UN-a. Suglasjem oko Vanceova plana zapravo je započela utrka s vremenom, odnosno igra u kojoj je Zagreb imao više aduta u rukavu, ali i manje zalihe strpljenja. Kako je zapisao jedan od zapovjednika mirovnih snaga UN-a, Vanceov plan dugoročno je išao u korist hrvatskoj strani, ali pravo je pitanje bilo koliko je Zagreb spreman čekati prije negoli preuzme stvari u svoje ruke. Plan je imao urođenu manu. Naime, nije predviđena nikakva kazna za onu stranu koja ga se ne bude pridržavala. Jednako tako, nije bio predviđen ni ikakav rok u kojemu bi se operacija trebala završiti.²²⁸ Plan su u Ženevi potpisali predsjednik Hrvatske F. Tuđman, predsjednik Srbije S. Milošević i general JNA V. Kadijević, uz posredovanje predstavnika UN-a Cyrusa Vancea²²⁹ i Europske zajednice lorda Petera Carringtona.²³⁰ Najveća slabost Vanceova plana bila je u tome što nije imao jasan mandat što treba učiniti. Bilo je to kompromisno rješenje s čijim su dijelovima bili nezadovoljni Hrvati, ali i Srbi. Hrvati su iščekivali postupnu reintegraciju okupiranih područja, demilitarizaciju, povratak prognanika i uspostavu ustavnog poretka na cjelokupnom teritoriju Republike. S druge strane, Srbi su plan doživljavali kao priznanje suverenosti na osvojenom i odmetnutom teritoriju.²³¹ Za njih su međunarodne snage trebale odigrati ulogu JNA, oružane sile koja ih razdvaja od hrvatskih oružanih snaga. Oko toga je nastao prvi veliki problem, pitanje primjenjivanja zakona, jer je stajalište Glavnog tajnika UN-a od 15. veljače 1992. bilo da se privremeno na okupiranim područjima neće primjenjivati zakoni Republike

²²⁷Glas Istre, br. 340, Pula, 12.XII.1991., 2.

²²⁸Ivica Miškulin, *Vanceov plan, stiže UNPROFOR*, Magazin za vojnu povijest, br.15, Zagreb 2012., 53.-54.

²²⁹Cyrus Vance (1917.-2002.), jedan od najpoznatijih svjetskih diplomata. Nakon što je diplomirao pravo na Yaleu, postigao je zavidnu karijeru u administracijama demokratskih predsjednika u Washingtonu. Bio je ministar u Kennedyjevoj administraciji, zamjenik ministra obrane u administraciji Lydona Johnsona i državni tajnik za vrijeme predsjednika J. Cartera. Odstupio je nakon neuspješne operacije oslobađanja američkih talaca u Teheranu. Zbog njegove biografije, smatralo se da je Vance čovjek iza kojega stoji Washington i koje će djelovati u smjeru nacionalnih interesa SAD-a.

²³⁰A. Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, n. dj., 123.

²³¹M. Nobilo, n. dj., 250.

Hrvatske, na što je Hrvatska imala primjedbi jer je držala neprihvatljivim da se primjenjuju jugoslavenski i srbijanski propisi.²³² Vanceov zamjenik veleposlanik Herbert Okun sastao se u Beogradu sredinom siječnja 1992. s Kadijevićem. Tražio je pismenu obvezu JNA da prihvaća Vanceov plan. *Bez ulaženja u političke aspekte angažiranja mirovnih snaga UN u Jugoslaviji, što je domena političkih organa, smatramo da je ovaj plan s vojne točke gledišta prihvatljiv i primjenjiv*, napisano je u dokumentu JNA. Tuđman je izrazio sumnju da će srpska strana poštovati sigurnost mirovnih postrojbi ako im se ne zaprijeti odmazdom stranih vojnih snaga. Tuđman je zatražio da se barem srpske jedinice povuku 20 kilometara od hrvatske granice s BiH. Okun je naglasio da Milošević još oklijeva prihvatiti Vanceov plan, izvlačeći se na krajinske Srbe, koji da sami moraju odlučiti o svojoj sudbini, a ovi se pak opiru razmještanju mirovnih snaga u njihovoj „državi“.²³³

Vijeće sigurnosti UN-a donijelo je 21. veljače 1992. Rezoluciju 743, kojom je određeno osnivanje Zaštitnih snaga UN-a, koje je što prije trebalo rasporediti u Hrvatskoj u svrhu provedbe Vanceova plana.²³⁴ *Glas Istre* o tome izvještava 22. veljače 1992. u članku pod naslovom *Vanceov plan – poraz Srpske politike*. Članak započinje ovako: *Prvi koji je predložio da mirovne snage UN dođu u Jugoslaviju bio je početkom 1991. Stjepan Mesić, u vrijeme kada je ta ideja izgledala vrlo nevjerojatnom, pa ju je malo tko komentirao. U ljeto te godine, kada se jugoslavenska kriza zaoštrila, i iz Hrvatske, ali i iz inozemstva, došli su glasnjiji prijedlozi da se mir pokuša sačuvati slanjem stranih mirovnih snaga. Osmog kolovoza 1991. srpski je predsjednik Slobodan Milošević najodlučnije odbacio i samu pomisao na to, izjavivši: „Svi stranci su u ovoj zemlji dobrodošli, ali ne i vojnici... Pogotovo, kada, kao što i sami vrlo dobro znate, takvo vojno prisustvo nije u skladu sa nezavisnošću zemlje....“*²³⁵ U međuvremenu, Srbija i Jugoslavenska narodna armija izvršile su agresiju na Hrvatsku, izazvali ogromne žrtve, strašna razaranja, ali ipak su doživjele veliki poraz. Osjetivši da se ratna sreća okreće protiv njih, te da trebaju pronaći načina kako će spriječiti potpuni poraz, te pokušati sačuvati onaj teren koji su osvojili, srpski i vojni rukovodioci „okrenuli su ploču“, te počeli zagovarati dolazak mirovnih snaga. Srpski političari i propaganda od tog trenutka sasvim su drukčije počeli

²³² D. Marijan, n. dj., 330.

²³³ M. Nobilo, n. dj., 241.-242.

²³⁴ Zvonimir Baletić, *UNPROFOR in Croatia*, Politička misao: časopis za politologiju, 30, br. 2, Zagreb 1993., 44.-45.

²³⁵ Glas Istre, br. 52, Pula, 22.II.1992., 9.

govoriti o mirovnim snagama, prikazujući se kao da su oni tvorci te ideje da *plavi šljemovi* dođu u Hrvatsku. Milošević je u jednom novinskom intervjuu ovako objasnio ovaj srpski zaokret: *Objašnjenje je jednostavno. Mi podržavamo ideju o dolasku plavih šljemova OUN, jer to nisu neke strane okupacione trupe. Ove trupe su garant slobode i mira za ljude koji žive u srpskim krajinama.* Srpski predstavnik u bivšem Predsjedništvu SFRJ, otišao je još korak dalje, pa je izjavio da je *normalno da je Srbija prihvatila mirovne snage i plan o njihovom razmještanju, kada je ona to sve predložila, a Cyrus Vance je samo taj plan razradio,* piše *Glas Istre.*²³⁶ Srpski političari poznati su po tome da uspijevaju zaboraviti što su govorili samo nekoliko tjedana ranije, a vjeruju da to zaboravljaju i svi drugi. Valja samo posjetiti kako su, nakon što su uhvatili ideje o dolasku *plavih šljemova* tvrdili da je jedino prihvatljivo da se one rasporede na liniju fronta. Sam Milošević je o tome dva puta govorio, te 10. studenoga 1991. rekao da se snage moraju *rasporediti u graničnom području između teritorija koje su nastanjene s većinskim srpskim stanovništvom i teritorija čiji su stanovnici u većini hrvatske nacionalnosti,* a šest dana kasnije zahtijevao da UN uspostave demarkacionu liniju između zaraćenih strana, sličnu zelenoj liniji koja na Kipru odvaja Turke i Grke, da bi potom posljednjih dana 1991. godine, za boravka Cyrusa Vancea u Beogradu prihvatio njegovu, do tada neprihvatljivu, koncepciju rasporeda mirovnih snaga na cijelom području sa većinskim srpskim stanovništvom, odnosno području gdje oni čine značajnu manjinu, uz puno povlačenje JNA s cijelog teritorija Hrvatske, te demobilizaciju i razoružanje svih paravojskih snaga na tom području.²³⁷

Neposredno prije početka raspoređivanja snaga UN-a, u Republici Srpskoj Krajini vladao je *pravi haos*, jer nije bilo jasno trebaju li se na području primjenjivati savezni zakoni ili zakoni SR Hrvatske.²³⁸ Vijest o dolasku mirovnih snaga UN-a na pobunjenim područjima u Hrvatskoj s negodovanjem su primili pobunjeni Srbi, ali i dio JNA. *Jugoslavenska narodna armija ni po koju cijenu ne smije se povući sa teritorija SAO Krajine pa tako i sa teritorije opštine Dvor na Uni, bez obzira na potpisane sporazume SSNO*²³⁹ *Jugoslavije sa Evropskom zajednicom, jer bi povlačenje oružanih snaga JNA dovelo do neviđenoga masakra i genocida nad srpskim*

²³⁶ Glas Istre, br. 52, Pula, 22.II.1992., 9.

²³⁷ Isto.

²³⁸ N. Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, n. dj., 177.

²³⁹ Savezni sekretarijat za narodnu obranu

narodom, kaže se u jednoj točki zaključaka Skupštine Općine Dvor iz sredine prosinca 1991. godine.²⁴⁰ Dakle, danom 21. veljače 1992. počeo je prvi jednogodišnji mandat mirovnih snaga UN-a, odnosno počela je teći mirovna operacija UN-a u Hrvatskoj, čiji je službeni naziv bio istovjetan onom kakvog su nosile i same mirovne snage, odnosno UNPROFOR. Snagama je zapovijedao indijski general Satish Nambiar koji je ujedno bio i na dužnosti glavnog voditelja cjelokupne mirovne misije, dok je civilnom sastavnicom misije upravljao glavni koordinador, Irac Cedric Thornberry.²⁴¹ O početku mirovnih snaga izvještava *Glas Istre* u članku *Počinjte operacija održavanja mira*²⁴² Od dana početka jednogodišnjeg mandata mirovnih snaga UN-a tršćanski *Il Piccolo* je na četiri stranice u listu pratio zbivanja na području Istre, Rijeke i kvarnerskih otoka te je svakoga dana na ta područja distribuirao 10 tisuća primjeraka lista. To je prvi primjer da je jedan talijanski dnevnik sustavno pratio događaje na određenom području izvan talijanskih granica, a namjera je izdavača bila da proširi suradnju i organizira prodaju lista duž cijele hrvatske obale Jadrana.

Već početkom 1992. u UN-ovim sektorima Sjever i Jug pojavio se problem „ružičastih zona“. Prilikom određivanja budućih zaštićenih zona u Vanceovu planu navedeno je koje će općine ili dijelovi općina doći pod zaštitu snaga UN-a. No tijekom 1991. JNA i srpski pobunjenici zauzeli su i područja, odnosno dijelove nekih općina (Drniš, Gospić, Karlovac, Ogulin, Otočac, Sinj, Sisak, Šibenik, Zadar), koja u Vanceovu planu nisu definirana kao zaštićena područja. Hrvatska strana tražila je da se pod njezinu vlast vrate područja „ružičaste zone“, no ti su zahtjevi za Beograd i za pobunjene Srbe bili neprihvatljivi jer su oni ta područja smatrali sastavnim dijelom Republike Srpske Krajine. To su bila područja mjesnih zajednica i naselja koja su tijekom druge polovice 1990. i početkom 1991. provela referendum o izdvajanju iz postojećih općina i ulasku u sastav općina s većinskim srpskim stanovništvom.²⁴³ Međunarodna zajednica obvezala se „u najkraćem roku“ vratiti ih u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. No, to se nije dogodilo. Snage UN-a u Hrvatskoj nisu ispunile većinu svojih zadaća.²⁴⁴ Usprkos poteškoćama, snage UN-a početkom lipnja počele su se raspoređivati na crti bojišnice u Baranji, istočnoj Slavoniji i zapadnom

²⁴⁰D. Marijan, *Slom Titove armije – JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, n. dj., 331.

²⁴¹I. Miškulin, n. dj., 33.

²⁴²*Glas Istre*, br. 51, Pula, 21.II.1992., 2.

²⁴³N. Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, n. dj., 231.

²⁴⁴A. Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, n. dj., 130.

Srijemu, dok je na ostalim zaštićenim područjima raspoređivanje trebalo započeti nešto kasnije.²⁴⁵

Dakle, zadaća mirovne operacije nije bila rješenje sukoba, nego smirivanje situacije u područjima zbog kojih se vodio. Američki autori William J. Durch i James A. Schear ocijenit će Vanceov plan kalkuliranim rizikom u koji je UN ušao, vođen stavom da će prisutnost mirovnih snaga odvratiti sukobljene strane od oružanih neprijateljstva.²⁴⁶ Vanceov plan, neovisno o tome što tko u Beogradu govori, veliki je poraz srpske politike, jer njime prestaje agresija na Hrvatsku, dok su svi vojni ciljevi izgubljeni. Milošević se u ljeto protivio dolasku mirovnih snaga, jer je želio jugoslavensku krizu riješiti vojnim sredstvima. No, biva poražen.²⁴⁷

Međunarodno priznanje

Dan 15. siječnja obilježava se kao Dan priznanja Hrvatske, kada je 1991. Republika Hrvatska priznata neovisnom državom od strane Europske zajednice i drugih država. Međunarodno priznanje Hrvatske postupno je uslijedilo nakon proglašenja neovisnosti Republike Hrvatske 25. lipnja 1991. godine.

EZ je zatražila od svih jugoslavenskih republika da se do 23. prosinca 1991. izjasne žele li biti priznate kao neovisne države, dok će Arbitražna komisija istražiti koje republike ispunjavaju te uvjete. Zemlje EZ nevoljko su pristale na užurbani tempo priznanja, ali nisu imale drugog odgovora na pojačanu srpsku agresiju. Prva država koja je priznala Republiku Hrvatsku bio je Island, koji je to učinio 19. prosinca 1991.²⁴⁸ Isti dan takvu odluku donijela je i Njemačka, ali je odluka stupila na snagu, 15. siječnja, danom priznanja i ostalih članica EZ-a.²⁴⁹

Njemačka je odigrala presudnu ulogu u međunarodnom priznanju Hrvatske i Slovenije. Jedan od razloga bio je zaustavljanje sve većeg priljeva izbjeglica iz bivše Jugoslavije. Njemačka je zbog svoje ekonomske moći, liberalne politike azila, blizine i obiteljskih veza primila najveći broj izbjeglica. Njemačka je nakon ujedinjenja htjela preuzeti odgovornu ulogu u krizi u Jugoslaviji. Dubinu njemačke brige za sudbinu

²⁴⁵ N. Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, n. dj., 177.

²⁴⁶ I. Miškulin, n. dj., 17.

²⁴⁷ Glas Istre, br. 52, Pula, 22.II.1992., 9.

²⁴⁸ M. Nobile, n. dj., 165.-166.

²⁴⁹ <http://www.sabor.hr/15-siječnja-dan-medunarodnog-priznanja-republike-h>

Hrvatske oslikao je i telefonski razgovor Stipe Mesića, tada predsjednika Predsjedništva SFRJ, s Hansom D. Genscherom, njemačkim vicekancelarom i ministrom vanjskih poslova, koji je reagirao na alarmantne vijesti o tenkovskim kolonama JNA upućenima iz Srbije prema Hrvatskoj, a koje je Mesić okvalificirao kao vojni udar. Genscher je pitao što Njemačka i EEZ mogu učiniti. Bi li pomoglo priznanje Hrvatske i Slovenije? Na potvrdan odgovor Genscher je obećao odmah poduzeti korake prema europskim partnerima. Ponovno je zvao sat poslije i ponudio devet točaka za smirivanje krize, među kojima je bilo i proglašenje JNA pučističkom vojskom. Mesić je uputio predsjedniku Vijeća sigurnosti UN-a zahtjev za hitno sazivanje sjednice VS-a s ciljem zaustavljanja JNA i razoružanja paravojnih postrojbi, te slanja mirovnih snaga na međunarodne granice između Srbije i Hrvatske. U razgovoru s Tuđmanom na Mirovnoj konferenciji u Den Haagu, Genscher je ocijenio da njemačko javno mnijenje ključa zbog srpskih zločina te da *su Srbi pogriješili što su optužili Njemačku da stvara Četvrti Reich*²⁵⁰ jer je osjetljive Nijemce to dodatno iritiralo. Genscher je najavio da bi Njemačka trebala za nekoliko dana objaviti priznanje Hrvatske, ali da će ta odluka stupiti na snagu 15. siječnja kada će, po dogovoru, to učiniti i druge članice EZ. U kasnijim napadima na Njemačku zbog „preuranjenog priznanja“, zaboravlja se na detalj, iako je, piše Genscher u svojim memoarima, to priznanje došlo prekasno, a ne prerano. Početkom prosinca 1991. Genscher je u *Welt am Sonntag* napisao: *Jugoslavija više ne postoji. Nju nije razorila obijest naroda koji hoće nezavisnost, niti držanje inozemstva. Jugoslaviju je razorio rat JNA protiv hrvatskog naroda, snovi starih političkih snaga o Velikoj Srbiji te osporavanje manjinskih snaga na Kosovu.* Njemačko „preuranjeno“ priznanje bilo je

²⁵⁰ „Četvrti Reich“ bio je izraz koji se često koristio za označavanje protusrpske politike Njemačke kao dijela ukupnih nastojanja za ostvarenje hegemonije nad zemljama Istočne Europe, pa se u srpskom diskursu „govorilo o Četvrtom Reichu koji se prostire od Baltika do Jadrana“. Uloge nesrpskih aktera u ratovima u Jugoslaviji bile su protumačene kao dio te globalne njemačke politike pa je tako Šešelj govorio da su „Hrvati agenti Četvrtog njemačkog Reicha“. Tumačenje sukoba kao borbe protiv „Četvrtog Reicha“ bilo je rašireno i među običnim ljudima i vojnicima na srpskoj strani. Jedan videozapis, nastao u listopada 1991. u času ulaska srpskih snaga u mjesto Viduševac (Banija), prikazuje vojnika JNA podrijetlom iz Prilepa (Makedonija) koji je motivaciju za borbu protiv Hrvata protumačio time da Tuđman „oću u Jugoslaviju da stvara Četvrti Rajh“ i, što sugerira da je motiv „Četvrti Reich“ bio korišten u psihologijskoj pripremi sastava JNA za borbena djelovanja. Pojmom „Četvrti Reich“ operirao je i sam Milošević. Ratni dopisnik televizijske kuće Sky News barun Aernout van Lynden u svom je svjedočenju na suđenju Miloševiću kazao da se s optuženim bio sreo krajem srpnja 1991. radi intervjua. Nakon snimanja, Milošević je baruna pozvao na piće. „Tamo nije bilo kamera, pa to nije bio dio službenog intervjua i među nama se razvio opušteniji razgovor. I tada je kazao: Vi morate shvatiti da su Srbi ugroženi“, jer im prijeto ono što je on nazvao papističkim Četvrtim Reichom, islamskom fundamentalističkom zavjerom protiv srpskog naroda koji vodi Hans Dietrich Genscher, tadašnji njemački ministar vanjskih poslova. (...) Činilo mi se pomalo smiješno da se Vatikan povezuje s islamističkim fundamentalistima. (Ozren Žunec, *Goli život I – Socijalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*, Demetra, Zagreb, 2007., 392.)

povijesni i emocionalni moment koji će poslije izazvati brojne kontroverze. Srpska, te osobito britanska i francuska propaganda uspjele su nametnuti tezu da je Njemačka „preuranjenim i jednostranim priznanjem“ prekršila europske dogovore i natjerala Europljane da i oni priznaju ove dvije zemlje, razbjesnila Srbe u Hrvatskoj i natjerala ih u rat, te prisilila Bosnu da se i ona opredijeli za neovisnost, što ju je i odvelo u „građanski rat“. Činjenice, međutim, govore suprotno. Europsko priznanje uslijedilo je zato što su Srbi odbijali prihvatiti haška načela i što su nastavili rat. Priznanje je bilo pokušaj da se bez međunarodne vojne intervencije pošalje poruka Beogradu i zaustavi rat. To nije pomoglo pa je uslijedilo proglašavanje sankcija protiv Beograda i potpuna međunarodna izolacija SFRJ. Pošto je odluku o priznanju Slovenije i Hrvatske podržao Europski parlament i pošto je među europskim ministrima bio postignut konsenzus o zajedničkom priznavanju Slovenije i Hrvatske 15. siječnja 1992., Njemačka je napravila gestu predbožićnog priznanja kao dodatni poticaj Hrvatskoj da prihvati europske uvjete „specijalnog statusa“ Srba u zamjenu za priznanje. Bez odlučnosti Njemačke, međunarodno bi priznanje vjerojatno uslijedilo nešto sporije. Njemačka je u tome imala i svoje strateške interese. Njemačka je vlada isto tako bila izložena jakom pritisku hrvatskog, slovenskog i albanskog lobija u svojoj zemlji, te u strahu od prenošenja sukoba s Balkana među milijune gastarbajtera iz tog područja u Njemačkoj kao i priljeva milijuna novih izbjeglica.²⁵¹

Osim Njemačke, Sveta Stolica i papa Ivan Pavao II. odigrali su ključnu ulogu u međunarodnom priznanju Hrvatske i Slovenije. *Sveta Stolica je priznala Hrvatsku dva dana ranije prije EZ*, piše *Glas Istre* u članku *Vatikan priznao Republiku Hrvatsku*. Nadalje, donosi sliku pape Ivana Pavla II.²⁵² Sveta Stolica je u svom zalaganju za Hrvatsku i Sloveniju branila katoličanstvo pred naletom agresivnog pravoslavlja u dvjema katoličkim zemljama. Papa Wojtyła branio je katoličanstvo na prostoru bivše Jugoslavije te je vodio borbu protiv komunizma. Sveta Stolica nije samo djelovala na vlade europskih i drugih zemalja u prilog zaustavljanja genocidnog rata i teritorijalnih osvajanja Srbije, već je odigrala i značajnu ulogu u buđenju nacionalne svijesti u Hrvata. Za čitavo vrijeme trajanja sukoba, Vatikan je pružao Srpskoj pravoslavnoj crkvi i srpskom narodu ruku pomirenja moleći za mir. Imenujući 1993. sarajevskog nadbiskupa Vinka Puljića za kardinala, Vatikan je poslao jasnu poruku onima koji su

²⁵¹ M. Nobilo, n. dj., 160.-165.

²⁵² Glas Istre, br. 13, Pula, 14.I.1992., 3.

u ime vjere htjeli cijepati Bosnu i Hercegovinu. Sveta Stolica je od srpnja 1991. otvoreno agitirala za neovisnost Hrvatske i Slovenije. Time je Vatikan napravio presedan, predvodeći grupu zemalja koje su se zalagale za priznanje kao način da se zaustavi rat i osigura legitimno pravo na samoodređenje, koje je Hrvatima i Slovencima (i drugim u Jugoslaviji) papa u svojim govorima već priznao. Nakon susreta predsjednika Tuđmana sa Svetim Ocem 4. listopada 1991., kardinal Angelo Sodano, vatikanski državni tajnik, pozvao je američkog veleposlanika i prenio mu želju Ivana Pavla II. da se SAD izravno angažira u rješavanju problema u bivšoj Jugoslaviji. Izvijestio ga je kako je papa odlučio priznati da Hrvatska i Slovenija imaju pravo na samoodređenje te kako je već tražio od nekih zemalja da ih u tome podrže. Kardinal Sodano pozvao je 26. studenoga 1991. veleposlanike Velike Britanije, Francuske, Belgije, Italije, Njemačke i Austrije i uručio im memorandum Svete Stolice u kojem se apelira da priznaju Hrvatsku i Sloveniju „u roku od mjesec dana“. Njemački, austrijski i talijanski veleposlanici na tom su sastanku izvijestili da su njihove zemlje na pragu priznanja Hrvatske i Slovenije. Bivši američki veleposlanik (1989.-1993.) pri Svetoj Stolici Patrick Melady zaključio je kako je *bilo to prvi put u povijesti da se Sveta Stolica aktivno zalaže za priznanje novih država*.²⁵³

Gore spomenuti članak *Glasa Istre* piše kako je Sveta Stolica uputila zasebnu poruku vladi u Beogradu obavještavajući je o priznanju Hrvatske i Slovenije, te stavljajući do znanja da odluka o priznanju nema karakter neprijateljskog gesta prema Jugoslaviji.²⁵⁴ Istog dana, *Glas Istre* donosi obavijest u kojoj se Tuđman zahvaljuje na odluci Svete Stolice te poziva papu na posjet Hrvatskoj.²⁵⁵

Pozitivnu ulogu u nastojanjima da se sukob na području Jugoslavije riješi mirnim putem zagovarao je Sovjetski Savez, a posebno sovjetski vođa Mihail Gorbačov. Posrednički naponi Moskve bili su usmjereni na postizanje dogovora među republikama, a ne na očuvanje Jugoslavije. Generalni konzulat SSSR-a u Zagrebu uputio je 5. kolovoza 1991. Vladi Republike Hrvatske prijevod *Odluke Kongresa narodnih poslanika* SSSR-a o mjerama koje proizlaze iz zajedničke izjave predsjednika SSSR-a. Najvažnija odluka spomenute *Odluke* je da se *pospješi priprema i potpisivanje Ugovora o savezu suverenih država, u kojem će svaka od njih*

²⁵³ M. Nobilo, n. dj., 170.-173.

²⁵⁴ *Glas Istre*, br. 13, Pula, 14.I.1992.,3.

²⁵⁵ *Isto*, 28.

moći samostalno određivati formu svog sudjelovanja u savezu. Novi savez trebao se zasnivati na principima neovisnosti i teritorijalne cjelovitosti država, poštivanja prava čovjeka i naroda, socijalne pravičnosti i demokracije. Republikama koje se odluče na potpuno odcjepljenje i odustanu od ulaska u novi savez nalaže se vođenje pregovora sa SSSR-om u cilju rješavanja cjelokupnog kompleksa pitanja u vezi s odcjepljenjem, a također njihovo hitno priključenje Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja, Završnom aktu Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji i drugim važnim međunarodnim ugovorima i sporazumima. Najveća briga SSSR-a tijekom raspada Jugoslavije bilo je pitanje kontrole nad vojnim, odnosno nuklearnim arsenalima. Odbijanje Gorbačova da se svrsta uza srpsku agresiju dovelo je do toga da se u Beogradu, a posebno u visokim krugovima JNA, slavili vojni udar generala Jazova 19. - 21. kolovoza 1991., koji ipak nije uspio. Predsjednik Tuđman obratio se 20. kolovoza 1991. pismom podrške predsjedniku Gorbačovu. Naglasak pisma bio je na antikomunizmu i pravu malih naroda na slobodu, a protiv vojnih diktatura u komunističkim federacijama. U pismu se podsjeća na tajni dokument JNA od 24. siječnja 1991., kojim se najavljuje obrana socijalizma i vojnim putem, pošto su se i Sovjeti počeli pribirati i uviđati da put kojim su krenuli ne vodi u reforme već u propast. U pismu se apelira na aktiviranje kriznog mehanizma UN i sazivanje međunarodne mirovne konferencije o Jugoslaviji, koja bi trebala rezultirati diplomatskim priznanjem Hrvatske i Slovenije kao i drugih jugoslavenskih republika koje se na to odluče na svojim referendumima. Sovjetski predsjednik Gorbačov uputio je kasno u noći 6. listopada 1991. hitnu poruku hrvatskom predsjedniku Tuđmanu, u kojem ga izvještava: Imamo informaciju da će u najskorije vrijeme (JNA) napasti na velike industrijske centre pa čak i na glavni grad Zagreb... To bi nesumnjivo dovelo do nagle oštre svjetske osude i odgovarajuće reakcije u svijetu... U ovom uznemirujućem trenutku, sovjetsko se rukovodstvo obraća rukovodstvu Jugoslavije i Višoj komandi Jugoslavenske narodne armije s neodgodivim pozivom da pokažu maksimalnu odgovornost i suzdržanost da se ovaj rat ne proširi već da se odmah zaustave vojna djelovanja i da dođe do bezuvjetnog i potpunog pridržavanja sporazuma o prekidu vatre. Dana 15. listopada 1991. Gorbačov pozvao u Moskvu hrvatskog i srpskog predsjednika. Tuđman u avionu za Moskvu nije krio strah od toga da bi Gorbačov u zamjenu za posredovanjem u zaustavljanju rata mogao tražiti da Hrvatska ostane u nekoj vrsti „treće Jugoslavije“, no to se ipak nije dogodilo. Gorbačov nije postavljao zahtjeve. Težio je prije svega zaustavljanju rata, stvaranju povjerenja među rukovodstvima, koji svoje razlike

moraju rješavati mirnim putem, uz posredničke usluge velikih sila. Tuđman i Milošević na ovom su sastanku u Moskvi pokušali uvući Gorbačova dublje u raspravu o uzrocima jugoslavenske krize. Milošević je isticao da *Srbija nema teritorijalnih pretenzija prema Hrvatskoj, ali je na Srbima u Hrvatskoj da odluče s kime će*. Za Hrvatsku je bilo najvažnije da se Milošević složio s tim da probleme treba rješavati izravnim pregovorima između Hrvatske i Srbije. Dakle, Gorbačov nije polučio na tom sastanku neki značajniji rezultat. Sukobljene su strane pozvane na prekid svih oružanih sukoba, obnavljanje pregovora na osnovi suverene jednakosti naroda i dobrog susjedstva. Značajno je da je Gorbačov svojim upozorenjima Beogradu, a posebno JNA, spriječio eskalaciju agresije na Zagreb i cijelu Hrvatsku.²⁵⁶ Članak *Glasa Istre* pod naslovom *Treba pregovarati oči u oči* ne donosi detaljnije podatke o razgovorima u Kremlju već samo navodi kako su prije susreta sa sovjetskim predsjednikom Tuđman i Milošević izrazili nadu u uspješnost posredovanja Moskve u jugoslavenskom sukobu.²⁵⁷ Priznanje Republike Hrvatske od strane Ruske Federacije uslijedilo je dopisom ruskog konzulata od 17. veljače 1992. godine. Dopisom je prenesen tekst note Ministarstva vanjskih poslova Ruske Federacije, kojim se priznaje državna neovisnost Republike Hrvatske *na osnovi prava na samoodređenje kao osnovnog principa međunarodnog prava*.²⁵⁸ *Rusija je zainteresirana za što skoriju uspostavu diplomatskih odnosa i unaprijeđivanje tradicionalno prijateljskih odnosa i suradnje ruskog i hrvatskog naroda*, piše *Glas Istre* na naslovnoj stranici. Također navodi kako Ministarstvo vanjskih poslova Ruske Federacije piše da *ovo prijateljstvo ima duboke korijene u mnogo stoljetnoj povijesti svekolikih veza naroda naše zemlje s narodima Jugoslavije*.²⁵⁹

Za razliku od Njemačke, Vatikana i Ruske Federacije, Amerikanci su bili nezainteresirani za priznanje Hrvatske. Spomenutu činjenicu vidimo u reakcijama američkog predsjednika Georgea Busha. Bush, kada je povremeno morao zauzeti stav oko Jugoslavije, uvijek je iznova tražio da mu se objasni „o čemu je tu riječ“. Čelni ljudi State Departmenta protivili su se uključivanju američkog Kongresa na temu Jugoslavije jer *sankcije protiv Srbije vjerojatno ne bi promijenile njezino ponašanje, ali bi naštetile ostatku Jugoslavije*. Amerikanci u ovoj krizi nisu prepoznali

²⁵⁶ M. Nobilo, n. dj., 175.-179.

²⁵⁷ Glas Istre, br. 284, Pula, 16.X.1991., 24.

²⁵⁸ M. Nobilo, n. dj., 179.

²⁵⁹ Glas Istre, br. 48, Pula, 18.II.1992., 1.

nacionalne interese i to je glavni razlog američke aljkavosti. Jedan od razloga američke aljkavosti je teritorijalni smještaj Jugoslavije. Raspadom komunističkog sustava na istoku Europe, prostor bivše Jugoslavije izgubio je geopolitičko i ideološko značenje koje je imao u hladnoratovsko doba. Često se govori o tome da je SAD bio u početku protiv raspada Jugoslavije jer se bojao nasilnog raspada Sovjetskog Saveza i oslobađanja velikih količina nuklearnog naoružanja. No, prije se može reći da je američka vanjska politika podržavala slabljenje Sovjetskog Saveza kako bi ostala jedina država s najvećim utjecajem na svijetu.²⁶⁰

Američka nemotiviranost za odlučno djelovanje u ovoj krizi treba se pripisati i osobnim stavovima i predrasudama o bivšoj Jugoslaviji američkog predsjednika Georgea Busha, njegova ministra vanjskih poslova Jamesa Bakera i veleposlanika u Beogradu Warrena Zimmermanna. Jednom prilikom Tuđman je izjavio da *katastrofu u Jugoslaviji može spriječiti izričita poruka Sjedinjenih Američkih Država da one podržavaju većinu, misleći na novo uspostavljene demokratske republike, pozivajući na mirno rješenje radi osiguranja buduće stabilnosti, na poštivanje unutrašnjih granica i na suradnju među spomenutim nacionalnim državama*. Spomenuti Baker izjavljuje da SAD nisu imale ništa protiv toga da Europljani preuzmu vodstvo u rješavanju ove krize jer teritorijalno Jugoslavija pripada Europi te ona, za razliku od *Zaljeva*, nije primarni nacionalni interes Amerike. *Milošević ima Saddamove apetite, ali ne i kapacitete...* U svjedočenju pred Senatom američkog Kongresa 5. ožujka 1992. državni tajnik James Baker, na pitanje senatora Kastensa zašto SAD oklijevaju s priznanjem Slovenije i Hrvatske kada su to već učinile 42 zemlje, uključujući i američke saveznike u Europi, odgovorio je da je krivnja za tragediju u Jugoslaviji podijeljena, zbog čega SAD *nastoje pitanje priznanja izvesti na razuman, odmjeran i odgovoran način*. Bivši američki konzul u Zagrebu Michael Einike objasnio je da je Baker bio posebno ljut na Slovence što su proglasili neovisnost jer je bio uvjeren, nakon razgovora sa Kučanom, da se to neće dogoditi. Zanimljive su i Bakerove usputne opaske o ključnim ljudima Jugoslavije. Miloševića ocjenjuje šarmerom koji zlorabi prošlost da bi zapalio sadašnjost, karakterizirajući ga tvrdoglavim pregovaračem i lašcem. Kučan je nerazumljiv, ali odlučan. Tuđmana je ocijenio

²⁶⁰ M. Nobile, n. dj., 181.-184.

tvrdoglavim, no i čovjekom koji realno procjenjuje vojne snage i ne vjeruje da će izbiti rat.²⁶¹

Spomenuti američki veleposlanik u Beogradu, Zimmermann, posjetio je 23. kolovoza 1991. predsjednika Tuđmana te je ovom prilikom spomenuo da SAD nije spreman na priznanje Slovenije i Hrvatske. Naglašava kako Hrvatska mora učiniti ustupke hrvatskim Srbima želi li zadobiti poštovanje i podršku svijeta. Tuđman je načelno pristao na najviše međunarodne standarde za srpsku manjinu, ali je upozorio na to da treba tražiti ključ rješenja koje će zadovoljiti i Srbe i Hrvate. Na Zimmermannovo pitanje traži li Milošević aneksiju „Krajine“, Tuđman je odgovorio da Milošević to pravda potrebom da Srbi ostanu u Jugoslaviji. Tuđman je naglasio da, nakon surovosti agresije, nema više govora ni o kakvoj zajedničkoj državi. Hrvatska može biti razorena, ali ne i poražena. O tome piše *Glas Istre* u članku pod nazivom *Teror nad Hrvatskom*.²⁶² O stupnju nepovjerenja Zimmermanna prema hrvatskoj politici svjedoči i zatvoreno Zimmermannovo predavanje u Američko-jugoslavenskom ekonomskom vijeću u New Yorku, 16. rujna 1991. godine. Optužujući za jugoslavensku tragediju nacionalizam na raznim stranama, Zimmermann je rekao da je *srbijski nacionalizam u kontekstu diskriminacije Titova režima protiv Srbije rezultiralo doktrinom da svi Srbi moraju živjeti u jednoj državi, što je neodrživo u novoj Europi*. Ta dvostruka mjerila uzrok su agresije na Hrvatsku. Zimmermann zaključuje kako je *Tuđman napravio pogrešku što je proglasio neovisnost jer je tako izazvao JNA*. U intervjuu beogradskom nezavisnom časopisu *Vreme* od 18. prosinca 1991., Zimmermann je kritizirao odluku EZ-a da 15. siječnja 1992. prizna *one republike koje to žele*, upozoravajući na opasnost *neosiguranog priznanja*. SAD se protiv *„preuranjenom priznanju“* Hrvatske i Slovenije pa je i nakon odgođenoga priznanja ostao dosljedan svojoj ocjeni da je ono pogoršalo izgleda za rješenje krize. Zimmermann je u intervjuu otkrio da je SAD radio pritisak na Njemačku da odustane od priznanja.²⁶³

Na američko priznanje Hrvatske uvelike su utjecala ratna zbivanja u susjednoj Bosni i Hercegovini, koje Washington više nije mogao ignorirati pa je morao u paketu priznati Hrvatsku, Sloveniju i Bosnu i Hercegovinu. Zajedničkom deklaracijom SAD-a

²⁶¹ M. Nobile, n. dj., 185.-187.

²⁶² *Glas Istre*, br. 231, Pula, 24.VIII.1991., 4.

²⁶³ M. Nobile, n. dj., 188.

i EZ-a o priznavanju jugoslavenskih republika od 10. ožujka 1992. podržan je mirovni plan UN-a i Mirovna konferencija pod predsjedanjem lorda Carringtona, te su se dogovorili da koordiniraju poteze glede završetka priznavanja jugoslavenskih republika koje to traže. Dana 7. travnja 1992. ured glasnogovornika Bijele kuće izdao je priopćenje predsjednika SAD-a o međunarodnom priznanju Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, u kojem se najavljuje *skori početak pregovora o uspostavi punih diplomatskih odnosa. SAD prihvaćaju granice republika prije izbijanja krize kao legitimne međunarodne granice Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine.* Američko priznanje uslijedilo je pismom američkog predsjednika Busha od 7. travnja 1992. koji je izvijestio hrvatskog predsjednika da *vlada SAD priznaje Hrvatsku kao neovisnu državu, u skladu s traženjem vaše vlade i podrškom naroda Hrvatske. U tom kontekstu SAD će nastaviti primjenjivati status najpovlaštenije nacije prema Hrvatskoj i osloboditi je sankcija uvedenih prema Jugoslaviji u prosincu 1991.*²⁶⁴ *Ovaj korak poduzimamo, jer smo se uvjerali da su te države ispunile uvjete za priznanje,* donosi *Glas Istre.*²⁶⁵

Dan nakon međunarodnog priznanja Hrvatske, dana 16. siječnja 1992., naslovna stranica *Glasa Istre* donosi naslov: *Hrvatska priznata Europska država.*²⁶⁶ Komentirajući priznanje RH od članica EK-a, predsjednik Izvšnog odbora HDZ-a Stipe Mesić rekao je da se dogodilo ono što je izgledalo daleko i dodao da je hrvatska diplomacija uspješno obavila posao. On je rekao da je za priznanje zaslužna hrvatska politika i vojska, ali i cijeli hrvatski narod. Mesić je rekao da je idući zadatak Hrvatske donošenje zakona kompatibilnih europskima, kako bi se uključila u europske asocijacije i međunarodne mehanizme.²⁶⁷ Dana 15. siječnja 1992. *Il Piccolo* donosi i specijalan dio dnevnog tiska u kojem se nalazi članak pod nazivom *Rođene su dvije države.* Na naslovnici lista nalazi se karta bivše Jugoslavije, na kojoj su izdvojene države Hrvatska i Slovenija. Isti članak piše kako od danas više ništa neće biti isto, i da je odvajanje Hrvatske i Slovenije utjecalo na promjene, ne samo na spomenute države nego na cjelokupni teritorij Europe. *Danas je veliki dan za Hrvatsku i Sloveniju, s nadom da će ga one znati iskoristiti u europskom duhu ukoliko žele brzo postati dio demokratske Europe kojoj teže,* navodi

²⁶⁴ M. Nobilo, n. dj., 198.-204.

²⁶⁵ Glas Istre, br. 98, Pula, 8.IV.1992., 28.

²⁶⁶ Glas Istre, br. 15, Pula, 16.I.1992., 1.

²⁶⁷ Glas Istre, br. 16, Pula, 17.I.1992., 32.

spomenuti članak *Il Piccola*.²⁶⁸ Priznanje od strane najvećih svjetskih sila imalo je ogromno značenje – otvorila su se vrata za pristup Ujedinjenim narodima. Kraj borbe za međunarodno priznanje obilježen je 22. svibnja iste godine kada je Hrvatska primljena u UN.

Godina 1993.

Početak 1993. godine, kojim su uglavnom završene velike ratne operacije u Hrvatskoj, nije donijelo olakšanje stanovnicima Dalmacije, koji su uz stalnu nestašicu hrane, struje i vode trpjeli i svakodnevne topničke udare. Zato su Hrvatska vojska i policija 22. siječnja 1993. počele ograničenu ofenzivnu operaciju nazvanom *Gusar*. U samo tri dana oslobođena je „ružičasta zona“ okupiranoga zadarskog zaleđa. Cilj akcije bio je stvaranje uvjeta za nesmetanu gradnju novoga Masleničkog mosta, čime bi se prekinula dugotrajna prometna izolacija sjevera i juga Hrvatske, koji su dotada bili povezani preko Paškoga mosta i trajektnom linijom Prizna-Žigljen.²⁶⁹ Tražilo se da se Dalmaciji osigura opskrba strujom iz hidroelektrane Peruča kraj Sinja koju su nadzirali Srbi. Srbi su krajem siječnja digli u zrak branu Peruču, onesposobili je za rad te time ugrozili desetke tisuća ljudi koji su živjeli nizvodno od nje. Krajinski Srbi smatrali su da pregovori o rješavanju spomenute problematike mogu početi samo ako u njima sudjeluju kao potpuno ravnopravna strana. Bilo je očito da je UN nesposoban osigurati uvjete za početak gradnje novog Masleničkog mosta, što je potaknulo Tuđmana da početkom siječnja 1993. naredi izvođenje ograničene vojna akcije na području prometnice Maslenica – Zadar, koja je bila dio „ružičaste zone“. Stari most na tome mjestu srušen je tijekom ratnih djelovanja krajem 1991. godine. Osim toga, u akciji je trebalo izbaciti srske pobunjenike iz uporišta u samoj blizini Zadra i sa zadarskog aerodroma Zemunik.²⁷⁰

Operacija *Gusar*, poznatija kao operacija *Maslenica*, započela je 22. siječnja, a službeno je završena 27. siječnja 1993. godine.²⁷¹ Krajinski predsjednik Goran

²⁶⁸ *Il Piccolo*, br. 12, Trst, 15.I.1992., 9.

²⁶⁹ <http://www.braniteljski-portal.hr/Novosti/OBLJETNICE/DOMOVINSKI-RAT-Maslenica-1993.-godine-operacija-Gusar-VIDEO>

²⁷⁰ N. Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, n. dj., 234.

²⁷¹ Tomislav Šulj, *Operacija Gusar*, Magazin za Vojnu povijest, br. 34, Zagreb 2014., 46.

Hadžić odmah je proglasio ratno stanje na cijelom teritoriju RSK i naredio opću mobilizaciju.²⁷² Iako su Srbi imali podatke o mogućem napadu, ipak su ga dočekali nespremni. Ubrzo je Hrvatska vojska oslobodila veći broj sela u zadarskom zaleđu, kao i aerodrom Zemunik.²⁷³

Operacija je posebna po tome što su se u njoj sukobile najbolje hrvatske i srpske postrojbe. Tu bitku možemo smatrati prekretnicom u Domovinskom ratu, ne samo zbog toga što je pobunjenim Srbima nanesen veliki poraz nego su u toj bitci prvi puta korištena sva tri roda hrvatskih oružanih snaga – pješništvo, mornarica i zrakoplovstvo. Hrvatska je vojska u toj operaciji primijenila nova vojna znanja stečena u prvoj fazi kroz manje operacije. Tom su pobjedom hrvatski sjever i jug ponovno bili prometno povezani.²⁷⁴ Dana 24. siječnja 1993. *Glas Istre* donosi članak pod naslovom *Maslenički pogled na svijet*, u kojem piše o gospodarskim, političkim i strateškim razlozima važnosti mosta za Hrvatsku. *Bez njega, uz ostalo, ne može biti ni pravog povratka turizma na srednje i južnodalmatinsko područje koji bi već ove godine hrvatskom gospodarstvu trebao donijeti više deviza nego što Hrvatska iz inozemstva dobiva novčane pomoći.*²⁷⁵ U intervjuu, Franjo Tuđman je, kako prenosi članak *Osiguran put Maslenica – Zadar Glasa Istre*, izjavio: *Cilj naše akcije nije bio nikakav drugi, osim osiguranja radova te osiguranja prometnice Maslenica – Zadar, i da bi se to postiglo trebalo je čitavu ružičastu zonu u području Zadra očistiti od srpskih paravojnih postrojbi koje su bile u samom predgrađu Zadra, posjetivši da u tom području živi 120.000 Hrvata i svega 5.000 Srba. Mi smo sa svoje strane učinili sve i na ovom području pokazali krajnju strpljivost, jer smo htjeli spriječiti prije svega vlastite žrtve i do rješenja doći mirnim putem, ali ne možemo trpjeti u nedogled odlaganje uspostave suvereniteta nad hrvatskim područjem i rješavanje životnih pitanja.*²⁷⁶ Za razliku od *Glasa Istre*, *Il Piccolo* nije popratio događaje u Hrvatskoj vezane uz operaciju *Gusar*. Na dnevnoj bazi, u kratkim člancima, izvještavao je o događajima vezanih uz Hrvatsku, no nije se upuštao u detaljnije analize spomenute

²⁷² N. Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, n. dj., 234.

²⁷³ Isto, 185.

²⁷⁴ <http://www.hkv.hr/hrvatski-tjednik/16784-maslenica-najzesca-i-najkrvavija-bitka-domovinskoga-rata.html>

²⁷⁵ *Glas Istre*, br. 22, Pula, 24.1.1993., 5.

²⁷⁶ *Glas Istre*, br. 23, Pula, 25.1.1993., 3.

operacije, osim dana 23. siječnja kada je pod naslovom *Maslenica: bitka za most* spomenuo gradnju Masleničkog mosta.²⁷⁷

Povjesničar Tomislav Šulj smatra kako unatoč pobrojanim činjenicama, operacija *Maslenica* nije dovoljno analizirana. Povjesničari koji se bave Domovinskim ratom, s izuzetkom analize Davora Marijana, nisu detaljno obrađivali ovu bitku. Sama činjenica da je riječ o sudaru najelitnijih postrojbi čini operaciju *Maslenica* itekako primamljivom za istraživanje. Godine 2015., na njenu 20-tu obljetnicu, Hrvatska televizija emitirala je dokumentarni film o spomenutoj operaciji.²⁷⁸ Slučaj *Maslenica* pokazuje da je Hrvatska napokon, nakon svih muka i nespretnosti, uspjela na onom, očito puno važnijem planu, onom diplomatski-propagandnom, odnijeti pobjedu. Napokon je snagom svoga prava, snagom činjenica i jačinom obaveza Hrvatska uspjela učiniti ono za što bi je pred samo koji mjesec učinilo „agresorom“. Ovako, niti UN, niti Zapad nemaju što reći. Hrvatska je pažljivom diplomatskom pripremom akcije oko Maslenice napokon pokazala stupanj odlučnosti, zrelosti, spremnosti za diplomatske igre i vještine za propagandni rat s onima koji su i njene zaklane ljude prikazivali kao svoje žrtve.

Paralelno s operacijom *Gusar*, na diplomatskom polju hrvatsko državno vodstvo izborilo je veliku diplomatsku pobjedu. Vijeće sigurnosti UN-a izglasalo je jednu od važnijih rezolucija za Hrvatsku. Radi se o Rezoluciji 815. koja je izglasana 31. ožujka 1993. godine. U njoj UN potvrđuje svoju odlučnost u osiguranju poštovanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta RH te da se odredi budući status zona pod zaštitom UN-a (UNPA) koje su sastavni dio teritorija RH. Bio je to međunarodni dokument UN-a u kojemu je napisano da su okupirana područja Hrvatske sastavni dio teritorija RH. No, bez obzira na spomenutu rezoluciju, Srbi će nastaviti sve svoje aktivnosti ne poštujući odluke međunarodne zajednice.²⁷⁹

Zaključak

Analizirajući događaje na području bivše Jugoslavije, došao sam do zaključka kako su dnevni listovi *Glas Istre* i *Il Piccolo* donosili slične članke. Počevši pisati diplomski rad smatrao sam kako će spomenuti mediji imati različite poglede na

²⁷⁷ Il Piccolo, br. 17, Trst, 23.I.1993., 7.

²⁷⁸ T. Šulj, *Operacija Gusar*, n. dj., 47.

²⁷⁹ <http://croative.net/?p=3484>

dogadaje u razdoblju od 1990. do 1993. godine. Svakako, početak i završetak rata u Hrvatskoj valja razlikovati od početka i završetka procesa raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Davorin Rudolf piše kako je dezintegracija započela 25. lipnja 1991., proglašenjem samostalnosti Hrvatske i Slovenije. Međutim, stvarni raspad SFRJ počeo je 17. kolovoza 1990., pobunom hrvatskih Srba u kninskome području, tzv. balvan revolucijom, a okončan je proglašenjem posljednje nove državne tvorevine na području bivše Jugoslavije, Savezne Republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) 27. travnja 1992. godine. Od 17. kolovoza 1990. do 27. travnja 1992. SFR Jugoslavija se nalazila u procesu raspadanja.

Postavlja se pitanje, bi li rat bio izbjegnut da su neka ponašanja u Hrvatskoj i odluke hrvatskog državnog vodstva poslije izbora 1990. i kasnije 1991. bila politički suptilnija i da se više vodilo računa o mogućoj osjetljivosti hrvatskih Srba? Odgovor je negativan. Sami korijeni rata puno su dublji te izviru iz ideje o Velikoj Srbiji. Rat 1991. godine nije bio uzrokovan događajima u Hrvatskoj ni ponašanjem Hrvatske. Rat je bio pripreman, planiran i programiran u Srbiji, jer se politički ciljevi velikosrpskoga nacionalizma nisu mogli drugačije ostvariti. Svakako valja naglasiti kako je masovan i drastičan progon hrvatskih Srba u Hrvatskoj bio nemoguć jer je JNA bila raspoređena po cijeloj Jugoslaviji te bi takva sila suzbila svaku takvu pojavu.

Dolazak *plavih kaciga* u Hrvatsku za daljnje rješavanje jugoslavenske krize izuzetno je važno, za Hrvatsku korisno, ali samo u sasvim određenom segmentu rješavanja krize. Dolaskom mirovnih snaga UN-a postići će ono što je preduvjet svakom mirnom rješenju spora, a to je mir. Nakon dolaska mirovnih snaga vrlo je teško da bi se mogle obnoviti vojne operacije na tlu Hrvatske. Kao prvo, nezamislivo je da bi neka strana mogla napasti *plave kacige*, jer bi to za nju povlačilo nevjerojatno teško posljedice, pa i moguću vojnu intervenciju. Osim toga, ako se JNA povuče, a teritorijalci razoružaju, rat bi se mogao voditi samo preko teritorija gdje se nalaze mirovne snage, a to je isto tako prilično nezamislivo.²⁸⁰ Najbrojnije žrtve rata su prognana djeca. Od kolovoza 1991. značajan postotak hrvatske populacije bio je prisiljen napustiti svoje domove. Vrhunac je bio u ljeto 1992. kad je 325.806 osoba bilo prisiljeno napustiti svoj dom. Gotovo polovica tog broja bila su djeca. U to su vrijeme u zemlju počele stizati i izbjeglice iz BiH. Prema nekim procjenama udio

²⁸⁰ Glas Istre, br. 52, Pula, 22.II.1992., 9.

djece među izbjeglicama bio je još i veći i kretao se oko 60%. Tako je krajem 1992. RH opskrbljivala hranom, skloništem i drugim vrstama pomoći više od 700.000 ljudi (gotovo 15% svoga vlastitog stanovništva). Procjenjuje se da je u tom broju bilo oko 350.000 djece.²⁸¹ Davor Marijan ističe kako je sve zajedno u Bosni i Hercegovini smrtno stradalo 7762 Hrvata, od čega 5610 vojnika i 2152 civila.²⁸² Cijela područja u RH potpuno su razorena, a stanovništvo hrvatske i drugih nesrpskih nacionalnosti pogubljeno, protjerano ili smješteno u koncentracijske logore. Pretpostavlja se da tada broj zarobljenih koji se nalaze u četrdesetak koncentracijskih logora pod srpskom kontrolom iznosi oko 8.530, ali su točni podaci nedostupni jer je pristup velikom broju logora onemogućen. Prema dosadašnjim spoznajama, 72% zatočenih u koncentracijskim logorima bili su civili, čime se krše ne samo osnovna ljudska prava nego i odredbe ratnog prava.

Makedonski političar Vasil Tupurkovski jednom je prilikom izjavio da su se *Slovinci žurili i da je to bilo kobno*, no činjenice dokazuju suprotno. Slovenija, kao ni Hrvatska, nije davala ni ton ni ritam, niti je kreirala ključne i odlučne događaje u procesu raspadanja Jugoslavije. Odluke su se donosile u Beogradu. Prema nepotpunim podacima, na slobodnom teritoriju Hrvatske smrtno je stradalo najmanje 12.500 osoba, od čega su polovica civili, a 1030 osoba vodi se u kategoriji nestalih. Ranjeno je 30.578 osoba, od čega 21.959 vojnika i 7169 civila. Na okupiranom teritoriju Hrvatske smrtno je stradalo najmanje 6100 osoba, od čega oko 70% vojnika, 20% civila, a za 10% status nije poznat. Sudbina 797 osoba nije poznata.²⁸³ Uništeno je 40% hrvatskih industrijskih pogona, bruto industrijska proizvodnja pala je na 28,5% 1991., a turizam, okosnica hrvatskoga gospodarstva, podbacio je više od 80% 1991. Inflacija u Hrvatskoj iznosila je 123% tijekom cijele godine.²⁸⁴ Rat je donio velike patnje svim građanima Hrvatske, te je utjecao i na stanovništvo Srbije, izravno (kroz žrtve i bijeg u druge zemlje) i neizravno (uglavnom kroz poremećaje u gospodarskom životu). Znanstvenici su pisali radove dokazujući da se rat mogao „izbjeći“, no često su propustili dodati kako se također mogao „zaustaviti“ od samog početka da je u zapadnim metropolama bilo dovoljno odlučnosti.

²⁸¹ Marina Ajduković, *Djeca u ratu u Hrvatskoj*, Revija za socijalnu politiku, 2, br.4, Zagreb, 1995., 296.

²⁸² Davor Marijan, *Domovinski rat*, Despot infinitus, Zagreb, 2016., 405.

²⁸³ Davor Marijan, *Domovinski rat*, 405.

²⁸⁴ S. P. Ramet, n. dj., 515.

Literatura

- Ajduković, Marina, *Djeca u ratu u Hrvatskoj*, Revija za socijalnu politiku, 2, br.4, Zagreb, 1995., 295.-304.
- Baletić, Zvonimir, *UNPROFOR in Croatia*, Politička misao: časopis za politologiju, 30, br.2, Zagreb, 1993., 44.-45.
- Barić, Nikica, *Je li 1995. godina Hrvatska počinila „etničko čišćenje“ Srba?*, Časopis za suvremenu povijest, 36, br.2, Zagreb, 1996., 441.-461.
- Barić, Nikica, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Golden marketing, Zagreb, 2008.
- Barić, Nikica, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, u: Radelić, Z., Marijan, D., Barić, N., Bing, A., Živić, D., *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
- Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999.
- Bing, Albert, *Hrvatska u međunarodnoj zajednici*, u: Radelić, Z., Marijan, D., Barić, N., Bing, A., Živić, D., *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
- Davorin, Rudolf, *Rat koji nismo htjeli – Hrvatska 1991.*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1999.
- Despot, Zvonimir i Tatić, Danijel, *Ideja velike Srbije – od Ilije Garašanina do Tomislava Nikolića*, Večernji list, Zagreb, 2012.
- *Domovinski rat – izložba održana u Hrvatskom povijesnom muzeju od 1. prosinca do 28. listopada 2012.*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 2013.
- Dunatov, Šime, *Začetci višestranačja u Hrvatskoj 1989. godine*, Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU, Zadar, 2009.
- Goldstein, Ivo, *Hrvatska povijest*, Novi Liber, Zagreb, 2013.
- Goldstein, Ivo, *Povijest Hrvatske*, Drugi svezak (1968.-1991.), EPH Media, Zagreb, 2011.
- Hartman, Florence, *Milošević – dijagonala luđaka*, Nakladni zavod Globus, Rijeka/Zagreb, 2002.
- Jelić, Ivo, *Čovjek i rat*, Hrvatski časnički zbor, Split, 2005.
- Jović, Dejan, *Jugoslavija: država koja nije odumrla*, Prometej, Zagreb, 2003.

- Kadrijević, Veljko, *Moje viđenje raspada – vojska bez države*, Politika, Beograd, 1993.
- Knežević, Domagoj, *Srpska demokratska stranka od osnivanja do konstituiranja prvog višestranačkog Sabora*, Časopis za suvremenu povijest, 43, br.1, Zagreb, 2010., 7.-27.
- Lucić, Ivo, *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, Znanje, Zagreb, 2015.
- Marijan, Davor, *Bitka za Vukovar*, Biblioteka Hrvatska povjesnica, Zagreb, 2002.
- Marijan, Davor, *Borovo selo*, Magazin za vojnu povijest, br. 1, Zagreb, 2011.
- Marijan, Davor, *Domovinski rat*, Despot infinitus, Zagreb, 2016.
- Marijan, Davor, *Hrvatsko ratište 1990.-1995.*, u: Radelić, Z., Marijan, D., Barić, N., Bing, A., Živić, D., *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
- Marijan, Davor, *Oružane snage SFRJ u izvanrednim prilikama*, Časopis za suvremenu povijest, 34, br.2, Zagreb, 2002., 7.-45.
- Marijan, Davor, *Slom Titove armije – Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, Golden marketing, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008.
- Mašić, Barbara, *Stranačka struktura Hrvatskog sabora 1990.-2010.*, Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, 44, br. 89, Zagreb, 2011., 67.-82.
- Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije – Hrvatski pregled*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1998.
- Milardović, Anđelko, *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske*, Alinea, Zagreb, 1992.
- Milković, Stjepan, *Alfe žive vječno*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2013.
- Miškulin, Ivica, *Imaš puška, imaš pištol? O mirovnim operacijama Ujedinjenih naroda u zapadnoj Slavoniji*, Hrvatski institut za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2014.
- Miškulin, Ivica, *Vanceov plan, stiže UNPROFOR*, Magazin za vojnu povijest, br.15, Zagreb, 2012.,
- Nator, Ante, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do*

proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2007.

- Nazor, Ante, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, Hrvatsko memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata – Zagreb, Zagreb, 2011.
- Nobilo, Mario, *Hrvatski feniks – diplomatski odnosi iza zatvorenih vrata 1990.-1997.*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2000.
- Pauković, Davor, *Posljednji kongres Saveza komunista Jugoslavije: uzroci, tijek i posljedice raspada*, Suvremene teme: međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti, 1, br.1, Zagreb, 2008., 21.-33.
- Perić, Ivo, *Godine koje će se pamtiti*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
- *Policija u Domovinskom ratu 1990.-1991., svjedočenja o herojskom vremenu*, Ministarstvo unutarnjih poslova, Tisak AKD, Zagreb, 2011.
- *Republika Hrvatska i Domovinski rat (1990.-1995.) – Dokumenti*, knjiga I.
- Runtić, Davor, *Domovinski rat – rat prije rata*, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci/Šibenik, 2004.
- Radelić, Zdenko, *Hrvatska 1945.-1991.*, u: Radelić, Z., Marijan, D., Barić, N., Bing, A., Živić, D., *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
- Ramet, Sabrina P., *Tri Jugoslavije: izgradnja države i izazov legitimacije 1918.-2005.*, Golden marketing, Zagreb, 2009.
- Silber, Laura i Little, Alan, *Smrt Jugoslavije*, Otokar Keršovani, Opatija, 1996.
- Šetić, Nevio, *Ostvarenje suvremene hrvatske države*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2013.
- Škaro, Damir, *Marketing u politici 21. st.*, Osijek/Zagreb/Split, 1999.
- Šulj, Tomislav, *Krvavi Uskrs na Plitvicama 1991.*, Magazin za vojnu povijest, br. 61, Zagreb, 2016.
- Šulj, Tomislav, *Operacija Gusar*, Magazin za vojnu povijest, br. 34, Zagreb, 2014.,
- Valentić, Mirko, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2010.
- Viro, Dušan, *Slobodan Milošević – anatomija zločina*, Profil, Zagreb, 2007.

- Živić, Dražen i Pokos, Nenad, *Demografski gubitci tijekom Domovinskog rata kao odrednica depopulacije Hrvatske (1991.-2001.)*, Društvena istraživanja: časopis za društvena pitanja, 13, br. 4-5 (72-73), Zagreb, 2004., 727.-750.
- Žuljić, Stanko, *Srpski etnos i velikosrpstvo*, AGM, Zagreb, 1997.
- Žunec, Ozren, *Goli život I – Socijalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*, Demetra, Zagreb, 2007.

Tiskani izvori:

- Glas Istre – 1990., 1991., 1992., 1993.
- Il Piccolo – 1990., 1991., 1992., 1993.

Elektronički izvori:

- <https://regskordinator.files.wordpress.com/2013/06/3-sagata-ivan-balvan-revolucija.pdf> (Pristupljeno: lipanj, 2016.)
- <http://www.express.hr/top-news/25-godina-od-kad-je-hrvatska-jugoslaviji-reklane-422> (Pristupljeno: travanj, 2016.)
- <http://www.vecernji.hr/biografije/jovan-raskovic-264> (Pristupljeno: kolovoz, 2016.)
- <http://narod.hr/kultura/na-danasnji-dan-prije-tocno-25-godina-u-benkovcu-pokusan-je-atentat-na-franju-tudmana> (Pristupljeno: kolovoz, 2016.)
- <https://www.youtube.com/watch?v=YvpR7MxVm6Y> (Pristupljeno: kolovoz, 2016.)
- <http://www.uvsjp-alfa.hr/> (Pristupljeno: kolovoz, 2016.)
- <http://vojnapovijest.vecernji.hr/josip-jovic-krvavi-uskrs-1991-godine-997987> (Pristupljeno: kolovoz, 2016.)
- <http://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatska-ih-je-poslala-u-klopku-i-oprostila-njihovim-ubojicama-20-godina-od-masakra-policajaca-u-borovu-selu/549595.aspx> (Pristupljeno: kolovoz, 2016.)
- <http://www.sabor.hr/p19-svibnja-referendum-o-hrvatskoj-samostalnostip> (Pristupljeno: lipanj, 2016.)
- http://www.centardomovinskograta.hr/pdf3/MVP_Domovinski_rat_2.pdf (Pristupljeno: lipanj, 2016.)

- <http://www.sabor.hr/15-sijecnja-dan-medunarodnog-priznanja-republike-h> (Pristupljeno: kolovoz, 2016.)
- <http://www.braniteljski-portal.hr/Novosti/OBLJETNICE/DOMOVINSKI-RAT-Maslenica-1993.-godine-operacija-Gusar-VIDEO> (Pristupljeno: rujan, 2016.)
- <http://www.hkv.hr/hrvatski-tjednik/16784-maslenica-najzesca-i-najkrvavija-bitka-domovinskoga-rata.html> (Pristupljeno: rujan, 2016.)
- <http://croative.net/?p=3484> (Pristupljeno: rujan, 2016.)

Sažetak

Domovinski rat bio je obrambeni rat za neovisnost i cjelovitost hrvatske države protiv agresije udruženih velikosrpskih snaga. Na temelju referendumu održanog 25. lipnja 1991. Hrvatski sabor donio je Deklaraciju o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske. Taj se događaj u Hrvatskoj obilježava kao Dan državnosti. U javnosti se navodi nekoliko raznih datuma početka rata. Stoga povjesničar Ante Nazor objašnjava da je, prema međunarodnom pravu, Domovinski rat kao sukob između dvije države započeo upravo na dan kada je Hrvatski sabor proglasio neovisnost Republike. Trajao je od 1991. do 1995. godine. U njemu je nastala Republika Hrvatska kao samostalna i suverena država, no uz brojne ljudske žrtve i materijalne gubitke. Prve žrtve rata u Hrvatskoj bili su Hrvati, pripadnici hrvatske policije na Plitvicama i u Borovu Selu. Nakon toga počela su i ubijanja civila hrvatske nacionalnosti i pripadnika hrvatskih manjina, nesrpskog pučanstva. Slijedili su masakri u hrvatskim gradićima i selima, a zločini nad civilnim pučanstvom kulminirali su zračnim napadima i napadima iz teške topništva po bolnicama, crkvama, kućama i drugim civilnim ciljevima.

Summary

The Croatia War of Independence was a defensive war for the independence and the integrity of the Croatian state against the Serbian aggression. On the basis of a referendum held on 25th June 1991, the Croatia Parliament adopted the Declaration on the establishment of the sovereign and independent Republic of Croatia. This event in Croatia is commemorated as the Statehood Day. The public

lists several different war start dates. Therefore, the historian Ante Nazor explains that, under the international law, the War as a conflict between the two countries began on the same day when the Croatia Parliament proclaimed the independence of the Republic. It lasted from 1991 to 1995. The Republic of Croatia was formed during the War, as an independent and sovereign state, but with numerous human casualties and material losses. The first victims of the war in Croatia were the Croats, the members of the Croatia Police in Plitvice and in Borovo Selo. After that, the killing of the Croatian civilians and the members of the Croatian minorities, the non-Serb population, began, followed by the massacres in Croatian towns and villages. The crimes against the civilian population culminated in the air attacks and the artillery attacks on the hospitals, churches, houses and other civilian targets.

Ključne riječi

Domovinski rat, *Glas Istre, Il Piccolo*, Franjo Tuđman, velikosrpska politika, višestranačje, *Velika Srbija*, Slobodan Milošević, Savez komunista Hrvatske, Srpska autonomna oblast, Teritorijalna obrana, *Balvan revolucija*, Ustav Republike Hrvatske, Zbor Narodne Garde, Vaceov plan, međunarodno priznanje, Operacija *Gusar (Maslenica)*.

Key words

Croatia war of Independence, *Glas Istre, Il Piccolo*, Franjo Tuđman, Greater Serbia policy, multi-party system, *Greater Serbia*, Slobodan Milošević League of Communists of Croatia, Serb Autonomous Regions, Territorial Defense, The Log revolution, The Croatian Constitution, Croatian National Guard, Vance plan, international recognition, Operation *Gusar (Maslenica)*.